

DEÁK FERENC
ORSZÁGGYŰLÉSI LEVELEI
1833-1834

DEÁK FERENC
ORSZÁGGYŰLÉSI LEVELEI
1833-1834

*Sajtó alá rendezte,
a bevezetést és a jegyzeteket írta*

SÁNDOR PÁL

Zala Megyei Levéltár
Zalaegerszeg, 1997

Szerkesztő:
MOLNÁR ANDRÁS

Lektor:
PAJKOSSY GÁBOR

Számítógépes szedés és tördelés:
DOMJÁN JÓZSEF és KRISKER ÉVA

ISBN 963 7226 25 7

A könyv megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakmai Kollégiuma
és a Zalai Nyomda Rt. támogatta

Kiadja a Zala Megyei Levéltár
8900 Zalaegerszeg, Széchenyi tér 3.
Tel.: 92/312-794, 314-528
Fax: 92/316-554
Felelős kiadó: Bilkei Irén
Nyomás és kötés: Zalai Nyomda Rt. 97 2763
Felelős vezető: Somogyi Tibor ügyvezető igazgató

BEVEZETÉS

Ez a forráskiadvány szervesen illeszkedik az 1992-ben megjelent, Deák Ferenc kiadatlan leveleiből című gyűjteményes kiadásunkhoz, valamint a megírás idején már nyomdakész állapotban lévő, s előreláthatóan 1998 tavaszán napvilágot látó, Újabb kiadatlan Deák-források című közleményünkhöz. Legfőbb célunk most is az volt, hogy tovább bővítsük a Deákkal kapcsolatos kiadatlan források körét, hogy minél teljesebb képet rajzoljunk a 19. század e jelentős politikai személyiségéről. A Deák Ferenc kiadatlan levelei című forrásgyűjteményünk előszavában azt írtuk, hogy Deák követi működése során keletkezett leveleit nem közöljük. Egyrészt azért, mert töredékesek, s ezért az országgyűlés egészéről teljes képet nem nyújthatnak. Másrészt és főleg - írtuk - , mert a levelekben közölt híradások s a legkülönbözőbb utalások az egyes törvénytervezetekre, minden esetben fölöttébb részletes magyarázó jegyzetek készítésére kényszerítenének bennünket. Most látni fogja az olvasó, - és főként a szakember -, hogy igazat mondtunk. A meglehetősen sok és részletes magyarázó jegyzet alkalmazása abból az egyszerű és kézenfekvő körülményből következett, hogy Deák Oszterhueber Józsefhez írott országgyűlési levelei megkövetelik az országgyűlés történetének ismeretét. A levelekben foglaltak megértése az adott események, a különféle törvénytervezetek mikénti előkészítésének és tárgyalásának ismerete nélkül nem lehetséges. Az olvasó egyszeriben ott találja magát a politikai események sűrűjében, anélkül, hogy valaminő előzetes tájékozódást nyerne a tömör tárgyiassággal megírt levelek történeti tartalmáról és számos vonatkozásáról, beleértve a nagy tömegű tényanyagot, valamint a politikai szereplők hosszú sorát. Úgy véljük, hogy bőséges magyarázó jegyzeteink segítséget nyújtanak a levelekben foglaltak minél teljesebb megértéséhez.

Deák országgyűlési levelei - igen gazdag forrásanyaguk mellett -, már csak a fent említett okokból sem jelentenek könnyű olvasmányt. Tartalmi értékei közül kiemeljük az országgyűlési tárgyak igen részletes ismertetését,

az azokkal kapcsolatos politikai híreket, mind az adott tárgyakról, mind pedig az egyes politikusok személyéről és a velük kapcsolatos nézeteiről, nem utolsó sorban pedig hangsúlyozzuk az országgyűlés atmoszférájának megelevenítését. A levelekből jól látható Deák különleges tárgyi tudása és törvényismerete. Ez azonban nem a paragrafusok szellemének és betűinek egyszerű tárháza csupán. Elsősorban olyan történeti látásmódon alapuló eszmei-politikai fegyver, amely a leginkább közelít - éppen a közjogi vitáktól hangos politikai korszakváltás idején - egy olyan „prókátor nemesség” gondolatvilágához, amely állandóan jogítéletekben gondolkodva vitázik a politika titkos kulisszái mögött éppúgy, mint nyílt színterén. Az uralkodó politikai gondolkodásmód találkozik össze a deáki politikai módszerrel.

Deák ugyanis önmagát a történelem és a jogtudományokban aktív módon kifejezni, az irodalom és az esztétika ízlését csiszoló passzív élvezetében feltalálni tudó egyéniség már ekkor is, akiről a Festetics László grófort keszthelyi birtokán meglátogató angol vendég is megjegyezte - miután a fiatal Deák is részt vett társaságában -, hogy nem csak a magyar, de az európai viszonyokról is felettebb tájékozott.¹ Deák a hazai közélet és az európai események érzékeny, illetve távoli megfigyelője, aki a 30-as évek elején már határozott politikai koncepcióban fejti ki a maga álláspontját a kor időszerű kérdéseiről. A levelekből is látni fogjuk, hogy nem kezdeményező, támadó, nem is hangos és nyugtalanító újtó. Inkább megfontolt és halk hangú hirdetője a politikai megújulás gondolatának, aki személyét legtöbbször a tartózkodás hátterének csendjébe burkolja. Előrehaladni nem egyszerre és frontálisan, hanem csak egyenként és fokozatos léptekkel kíván.

A levelekből kiviláglik rendkívüli munkabírása. Minden ülésen részt vesz, s előtte felkészül a teendőkre. Mint 1834. március 25-i levelében írja: „Óhajtanám valóban az ünnepeket kedves körötökben tölteni, de még holnap is kerületi ülésünk leend. Húsvét után pedig kedden elkezdjük ismét a tanácskozásokat, és így csak öt napunk lesz üres, melyet - úgy hiszem - Pozsonyban fogok tölteni, mert ily rövid időre elrándulni nem érdemes, ülést pedig el nem mulaszthatok, mert társam „- Zalabéri Horváth János -” nincsen itt, - majd olvasgatás és a közelgő országos ülésekhez szükséges készületés foglalják el időmet, és én a városban csendesebben, s magányosabban töltöm az ünnepeket, mint falun tölteném” - teszi hozzá rezignáltan.

Leveleiből tetten érhető továbbá szociális érzékenysége is, midőn például 1833. július 4-én kelt tudósításában kitér a pozsonyi villámcsapás látványa alkalmával szerzett szomorú tapasztalatainak leírására. Így ír sógorához: „Láttam én barátom az óriási koronát a déli nap sugaraiban magoson és

pompásan ragyogni, de láttam azt másnap, a mennykő által lesújtva, a tűzben kormossá pörzsölve porban heverni [...], és mégsem lepett ez meg anynyira, mint tegnapelőtt a Blumenthali külső városban porrá égett öt hitvány háznak tekintete; a tornyot és koronát gazdag emberek állítják helyre, de ezen öt háznak tulajdonosi nyomorult napszámosok, kiknek csaknem mindenök, az egyiknek még egy gyermeke is bennégett - a tegnapi kerületi ülésben - fűzi hozzá - közel ezer forintot gyűjtöttünk számokra.” Jellemző érzékenység az élet mindennapjainak szomorú sorsokat idéző kisebb eseményei iránt. Az ilyen és hasonló epizódok, a kis kérdések leírása azonban szerves részét képezik a nagypolitika kérdéseiről tárgyiasan szóló tudósításainak. Olyan aktuálpolitikai kérdésekről, minők a protestánsok vallás-egyenlőségének támogatása, az abszolutisztikus végrehajtó hatalom megfékezése, a sajtószabadság jogának kivívása, a jobbágyok börtönbüntetésére vonatkozó reformok, s a körülöttük zajló ellentétek, huza-vonák ismertetése. A magánembernek a kis kérdések kapcsán megnyilatkozó nézetei egyeznek a közembernek a nagypolitika kérdésében vallott állásfoglalásával. Mert „valóban gyalázatos volna az egész mívelt világ színe előtt - írja sógorának, közbenjárását is sürgetve -, ha egy oly törvény, mely az önkényt akarja eltörölni, ellenkezésre találna” a megyében.² A levélben idézett törvény a nevezetes 8. úrbéri törvénytervezet, mely a jobbágyok személyi és vagyoni biztonságát hivatott biztosítani.³ Deáknak ugyanis ekkor még nem volt támogató utasítása e reformhoz. Ezért igyekezett azt - sógora útján - kieszközölni a megyétől.

Már Hegyi Károly is felfigyelt, Zala megyei követutasítások a reformkorszakból címmel, 1926-ban készült kéziratos disszertációjában, hogy Deák követi működése kezdetétől *megszaporodtak* a megye pótutasításai. Ezt a tényt később megerősítette Degré Alajos, aki szintén ugyanazt a témát⁴ vizsgálta. S valóban: a levelekből szembetűnik, hogy Deák arra ösztökélte sógorát, igyekezzen az ő felfogásának megfelelő utasításokat kieszközölni a megyei közgyűlésektől. Ennek a körülménynek a hátterében Deák egyik karakterisztikus politikai harcmodora húzódott meg. *Jogbiztosítékot* akart szerezni a megyétől saját politikája támogatásához. Ezért kérte sógorát oly sokszor új, azaz pótló utasítások megküldésére. Deák ugyanis fokozatosan, de annál szívósabb és kitartóbb munkával szinte sugallta, szuggerálta bizalmas leveleiben - kivételes helyzetismeretével és felvilágosító indoklásaival - az újabb és újabb pótutasítások szükségességét. Leveleiből egyúttal az is kitűnik, hogy megyéje politikáját sógora segítségével formálja az új és a saját elveinek megfelelő, vagy az azokhoz közelítő pótutasítások kézhezvé-

telével, hogy azután ezek szellemében és védelmében tevékenykedjék a diétán.

Az átígazított utasítások kieszközlése mellett Deák másik, közvetlen feladatát az utasítások *hagyományos* jellegének módosításában látja. Azok aprólékos, a szavakon rágódó és azokhoz tapadó kötöttségeitől mindenáron szabadulni igyekeznek. Számára a helyes *irányelv* meghatározása a fontos, hogy azt rugalmasan, az általa legcélszerűbb kivitelezésben alkalmazza a folyvást változó politikai csatározások éppen adott körülményeihez. Ezért írja sógorának néhány hónap eseményeinek tapasztalatai alapján, 1833. december 26-án kelt levelében: „úgy hiszem, specialitásokra kiereszkedni kár volna, mert valóban nevetséges, midőn az utasításoknak minden apróságra kiereszkedő tartalma által megkötött követek figyelmet nem érdemlő csekélységekért kénytelenek küzdeni, s egy *et*, egy *adeoque*, vagy tizenöt nap helyett 14 napi határidő felett, két napi tanácskozás után voksolás határoz. Holott egyik fél a másiknak könnyen engedhetne, ha utasítása lekötve nem tartaná. Legjobb volna tehát általános elveket adnotok utasításul [...], ezen általános elvekhez minden egyes pontot helyesen lehet alkalmaztatni és így a többi apróbb kérdéseket a törvényhozó testre bízni, nem volna talán helytelen, hiszen mi tesszük ilyen utasítások mellett is, amit jónak látunk s tehetünk, gondolom, ily móddal könnyebb volna rendszeres munkát végezni.”

A levelek ismerete alapján tetten érhetők a személyiség egyes, önmagát önkéntelenül felfedő tulajdonságai. A közlések módja, a használt kifejezések és kritikai megjegyzések, a különféle hangulati elemek játékos jelzései, a maga körül ólálkodó magány és az otthon utáni állandó sóvárgás emlégetése; az illúzió és a valóság között tátongó távolság öntörvényének, az „örök remény” és az „örök csalódás” közötti elkerülhetetlen konfliktus gondolatának elégikus hangú kifejtése. Mindezek - túl a politikumon - a külvilág előtt rejtőző lélek távoli és titkos világába is bepillantást engednek. A szomorkás irónia leplebe bújtatott szkepszis, a „nem teljesedett remények”-nek „omladék”-airól ismét új remények „fellegrár”-ai felé tekintő képzelet ereje: a levelek mindezen személyiséget jellemző elemei, egy szemlélődő és az élet hétköznapijainak buktatóin felülemelkedni képes, a pillanatnyi jelenben is a történelmi jövődőt fürkésző erős intellektusú személyiség képét rajzolják meg az országos politika színterére lépő Deák személyében.⁵ Csak sajnálni lehet, hogy országgyűlési levelei, tudósításai csonkán maradtak meg a történettudomány számára. De hisszük, hogy így is jelentős a forrásértékük.

Néhány tájékoztató megjegyzés a forrásanyag őrzési helyéről és a levelek közlési módjáról: Deák levelei az Országos Széchényi Könyvtár Kéziratárának Levelestárában találhatóak, Oszterhueber Józsefhez címezve. Gépelt, másolati példányait pedig a Magyar Országos Levéltár R. 22. jelzetű 2. csomójában őrzik, egy-két Deák Antaltól származó levéllel együtt. Deák Ferenc országgyűlési levelei közül a legelsőt, a Pozsonyból, 1833. május 7-9-11-ről keltezett és folytatólagosan írottat, részben már régóta ismeri a történettudomány. Kétszer is megjelent. Először a Pesti Hírlap 1900. évi 12. számában, utóbb pedig Gráner Ernő, egykori pesti ügyvéd közölte a Régi Okiratok és Levelek Tára című periodika 1906. évi 2. füzetének február 15-i számában az 52-57. oldalakon. De mindkét közlést magyarázó jegyzetek nélkül publikálták, és a Gráner-féle ráadásul - tévesen - Oszterhueber József neve helyett Lászlót írt, továbbá a szöveget hiányosan is közölte. A jelzett tények, valamint az a körülmény, hogy az első levélről van szó, indokolja a szakszerű újraközlését a levelek sorában.

A szöveget - helyesírási és alaktani szempontból is - nem a mai helyesírás szabályai szerint, hanem - hogy korhűek legyünk - Deák egykor írt szóhasználatát és írásmódját szerint közöljük. A nagy- és kisbetűk használatában, a magán- és mássalhangzók hosszúságának jelölésében, továbbá az egybe- és különírás, valamint a központozás tekintetében⁶ Deák kéziratához igazodtunk. Ezért forrásközlésünk viszonylag nehezen olvasható. Például ilyen írásmód található benne: elvesztette helyett: el vesztette, visszajöttek helyett: vissza jöttek, sőt helyett a nála közismert sött, hevesen helyett: hevessen, szerenád helyett: serenád, valamelyik helyett: valamellyik, vannak helyett: vagynak, melyek helyett: mellyek, oly helyett: olly, stb. Jegyzetekkel láttuk el az egyes politikusok nevét. Attól függően, hogy az illető jelentősebb vagy kevésbé jelentős személy volt, hosszabb vagy rövidebb magyarázattal szolgáltunk. Így jártunk el az idegen szavak jelentése, valamint a fontosabb törvénytervezetek magyarázata kapcsán is.

Reméljük, hogy az olvasó szakember érdeklődéssel tanulmányozza újabb forrásgyűjteményünket is.

Jegyzetek

- ¹ Széll Kálmánné Vörösmarty Ilona: Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből. Budapest, é. n. 60. o.
- ² Az 1833. évi július 4-én kelt levele.
- ³ Lásd tőlem, Deák és a jobbágykérdés az 1832-36. évi országgyűlésen. Tanulmányok Deák Ferencről. Zalai Gyűjtemény. 5. sz. Zalaegerszeg, 1976. 158. o.
- ⁴ Degré Alajos: Zala megye reformkori követutasításai. Levéltári Közlemények 44-45. sz. Budapest, 1974. 143-160. o.
- ⁵ Lásd hozzá tőlem, A pályakezdő Deák portréjához című tanulmányomat. Századok, 1981. 3. sz. 522-554. o.
- ⁶ Deák eredeti központozását csak abban az esetben változtattuk meg, ha az értelemzavaró volt, pl. ha mondat közben, csupán vessző helyett, vagy vessző mellett használta a kérdőjelet.

DEÁK FERENC LEVELEI
OSZTERHUEBER JÓZSEFHEZ

1833. május 7. – 1834. április 22.

1.

Posonban, Majus 7-én 1833.

Szeretett Kedves Sógorom!

Itt ülök író asztalomnál, betegen és kedvetlenül, betegen mert az Influenza engem is meg lepett, de mellette még egy ülést sem hagytam el, kedvetlenül pedig, mert mostani ide jövelem azon egy fontos lépése életemnek, mellyet meg bántam.¹ Hidd el édes Barátom, ha kötelesség és becsület álhatatosságot nem parancsolnának, én hamar, igen hamar ismét közöttetek lennék; de így csak Levelem jelenik helyettem, csak abban panaszlom soromat és a közjónak sülleését!

Közöttünk pártok kérdése minden tárgy, mindent csak az határoz meg, hogy egyik vagy másik pártnak titkos kinézéseit² mennyire segíti vagy gátolja, vagynak, kik Somssichot³ gyűlölve néki bajt szerezni, s ez által lehető Personálisságát⁴ nehezíteni szeretnék, mások ellenben ötöt pártolják, néki kedveznek, és ohajtják. Valóságossan liberális ideák ritkák, másnak tulajdonát csorbitni sokan szeretnék, de jussokat adni, vagy ott engedni, a hol igazságos, arról nem akarnak hallani, - az Incapacitás⁵ el törlése kerületi ülésekben még minek előtte Antal el ment, már félre vettetett, és sok ki trombitált hirü emberek valának ellene, a követeknek és egyéb ország gyűlési költségeknek a nemesség által leendő fizetését pedig a tegnapi ülésben alig lehetett ki vivni; de ime rendel adok elő mindent.

Akkor, midőn én ide érkeztem, azon Rescriptum⁶, mellyről már néked is van tudományod⁷, és mellyben a propositiokra küldött felírásunkra felelt Ő Felsége, már a kerületi ülésekben fel volt véve, minden pontjaira a felelet meg határozva, s Nuncium el készítése egy különös küldöttségre bizva, és voksok többsége által el végezve az is: hogy az urbarialis munka után második helyen a kereskedési tárgyak vétessenek fel, de a tegnapi országos ülésben voksra kerülvén e kérdés, 20 megye a kereskedésre, 2 a Contributionale Commissariaticumra, Nagy Pál az Insurrectiora, egy megye a Publico Politicumra, 26 pedig a Juridicumra voksolt, a többség tehát minket kívánságunktól el vetett.⁸ Ezen Rescriptumban Ő Felsége a Juridicumot, utánna a Contributionale Commissariaticumot⁹ [s az] utánna a Commercialét¹⁰ teszi ki fel veendőknék, tanácskozásink alatt azomban csak egyedül a másodsor fel veendő munkárol volt vitatás, az Al Nádor mindég csak a Juridicumnak hasznait emlegette, a követeknek legnagyobb része

véleményét, utasításánál fogva, csak a Juridicumra jelentette ki, de a többi munkának soráról senki nem szóllott; voltak ugyan néhányon, kik elszámolván törvénykezésünk rendszerének hibáit és a várandó¹¹ javítások hasznait, a nélkül, hogy a többi munkáról egy szót mondtak volna, a Juridicumra nézve úgy fejezték ki magokat: hogy a K. Rescriptum sorát el fogadják; az Elöl Ülő Al Nádor is úgy enuncia¹² a többséget: hogy a Rescriptum sorozása elfogadtatott, s erre senki közülünk ellent néki nem mondott, mert a tanácskozás csak a sorban második munkát¹³ tárgyozván, a többség másrol nem szólt, nem voksolt, az Elöl ülőki kijelentést is tehát csak ezen értelemben kellett venni, mái kerületi ülésünkben azomban egy igen számos rész nyilván¹⁴ ki jelenté, hogy a Rescriptumnak sorozását továbbá¹⁵ már kérdés alá venni nem szabad, mert ámbár arról tanácskozás és vitatás nem vala, de az Al Nádor, mint Elöl ülő egyenesen a Rescriptumi sor mellett fejezte ki a többséget, és néki e részben senki ellent nem mondott, a halgatás akár nem értésből, akár félre értésből történt, az már Országos ülési határozás, voltak ellenben olyanok is, kik e kérdést kerületi ülésben voksolás által kivánták újra el dönteni, mi azomban látván: hogy a nevezetes többség ugyan ellenünk leend, ki nyilatkoztattuk: hogy értelmünket majd az Országos Ülésben fogjuk megmondani, s ott teszszük meg az óvást,¹⁶ mert egyébként nem lenne nyomdoka annak, hogy azon Commerciale, melly a kerületi izenetben második helyen vala, most Törvénykezési tárgyak által helyéből kinyomva nem harmadik, hanem szinte negyedik helyre dobatott, azt pedig talán senki nem fogja nyilván ki jelenteni akarni: hogy az egész sorozás csak azért fogadtatott el, mert parancsolva vagon. Részünkről el fogunk minden sértést kerülni, de félek, hogy Borsiczky¹⁷, Marczibányi¹⁸, Nagy Pál¹⁹, kik már a mái kerületi ülésben is Somssich ellen hevessen kifakadtak, nem fogják kémélve válogatni kifejezéseiket. Illyen Barátom a morális erő nemzetünkben! Az Ország Gyűlésének kezdetekor csak három vármegye volt a Juridicum mellett, akkor midőn az Urbariale legelső helyre tétetett, köz szándék vala második helyen a Commercialelet venni vizsgálát alá, de most a Fejedelem másképpen parancsolt és ma 26 vármegye világos utasításánál fogva vitatja helyesnek a Rescriptum sorozását. Igaz ugyan, hogy Fejedelmünk ezen Rescriptumban megígérte: hogy ezen Ország Gyűlésén mind a 9 munkát²⁰ fel véteti, és mi ötlet mostani felírásunkban egyenesen szaván fogjuk, a sorozásnak elfogadását egyenesen ezen királyi biztosítás szeghetlen szentségén alapítván, de Barátom, mikor lesz ezen Ország Gyűlésnek illy módon vége?

Némellyeknek, különösen Somssich Barátnak a tárgynál vezérfonalok vala mindent kikerülni felírásunkban, a mit az udvar kedvetlenül vehetne, s ami Felséges válaszára ujjabb okot adna, - de mivel mi magát a parancsolatot úgy tekintettük, melly a mi iniciatívánkat tetemessen sérti, minthogy sort szabott munkálódásunknak, s az előleges sérelmek fel terjesztéséért is dorgál, nem halgathattuk el törvényes jussainknak megemlítését és azt: hogy ámbár a sorozást elfogadjuk a 4 első munkára nézve, a többire mindazonáltal szándékunk kijelentését utobbra hallasztjuk, és noha, mint egyes tagok Ő Felségének kegyes rendelését, hiv alattvalók lévén tisztelettel fogadjuk, de mint együtt ülő törvényhozók, a törvényhozó hatalomnak fele részét tévén, azt hisszük, hogy az országgyűlési tárgyak számát, sorát és minémüségét előre meg határozva előnkbe²¹ ki szabni nem lehet. Hoszszas ellenzés után, ez még is csak ugyan belé ment felírásunkba, ha csak még a Felső Táblán ki nem marad. Simán ugyan, de még is ben vagyon mostanig. Ugyan a tegnapi Országos ülésben az is meg határozott, hogy az Ország Gyűlésnek, de csak a mostaninak cum cautela de non pre judicando²² minden költségeit a nemesség és azok, kiket a törvény ezen nevezet alatt ért, fizesse, senkit, még azokat sem vévén ki, a kik vagy magok, vagy küldöttjeik által itt jelen vannak, sött még a Káptalanokat és vármegyei követeket sem (egynehány káptalan így nyilatkozta ki magát) sok fő mágnásaink haragusznak ezért, Cziráky²³, Pálffy²⁴ és sok mások, de a Nádor²⁵, úgy hallom, ki jelentette: hogy határozásunkat pártolni fogja.

Majus 9-én

Mivel kerületi végzésünk az országos ülésben megváltozott²⁶, a Nunciumot (a sorozásra nézve) szinte ehhez kell alkalmaztatni, nem akarván pedig a tollat kezünkből ki eresztetni, ennek tellyesítése a kerületi ülésekre bizattatott. Több tanácskozások után tegnap a kerületi ülésben a változtatás elkészítése jegyzőnknek, Palóczynak²⁷ kötelességül adatott, ki azt este fel tévén, ma reggel ifjainknak le is dictáltatta. Kerületi előlülőink²⁸, de különösen, úgy hallom, Csapó, nem tudni minő számolással, bizonyossá tette a Fő hercezet, hogy ma reggel 11 óráig ezen izeneti változtatás a kerületi ülésekben keresztül megy, s az még ma az országos ülésben is felvé tethetik, ki hirdettetett tehát az országos ülés mái 11 órára, a mágnásoknak 12-őre, a szokott jelentő czédulák széllal küldettek, a karzatokon (Galléria) a helyek el foglaltattak, sok halgató, sok Dáma, sok ifju, sött, némelly főbb hivatalu emberek is az ország palotájában már meg jelentek, a mágnások, kik már Husvétől fogva semmit nem dolgozának, ma ismét sinóros szük

nadrágot huztak, s a menték és kalpagok ismét elő lettek szedve, mi azomban kilenczedfél órakor kerületi ülésben öszve jöttünk, ott sokan ki-nyilatkoztatták: hogy az izeneti változás fontosabb, mintsem, hogy ahhoz nyugodalmas olvasás nélkül elhatározólag szóllani lehessen, mert tetteleg (facto) nem gyakorolván sorozási jussunkat, most méginkább szükséges annak nyilvános ki jelentés által leendő fent tartása, - ez a nyugodalmas olvasás és megfontolás pedig lehetetlen vala, mert éppen kilenczedfél órakor végezték el ifjaink az írást, ma tehát e tárgyban Országos ülés nem lehet, - hanem, mivel a Nádornak jussa vagyon Országos ülést hirdetni, ugyan azon kerületi elől ülők, kik ötet hibába hozták, tüstént menyenek el hozzá és je-lentsék bé nevünkben: hogy ha a ki hirdetett Országos ülésnek más tárgya is vagyon; arról igen is fogunk tanácskozni, de az izeneti válto[z]tatás dolgá-ban egészen el készülve nem lévén, szóllani nem fogunk. A kerületi elől ülők el mentek, de ekkor már talán 11 óra meg is volt, de mert a tanácskozás-sok és vitatások hosszasak valának, s a Nádor az[t] válaszolta: hogy az Országos ülésnek más tárgya nem lévén, az máskorra hallad²⁹, mert ő sokkal nagyobb tekintetben tartja törvényes jussainkat, mintsem hogy el nem ké-szülve, erőltetne minket a tárgy fel vételére s így a sessio³⁰ elmaradott, a halgatók, a Dámák, az inasok el távoztak, a szük nadrágok és menték el rakattak, mi meg tanácskozásainkat kerületileg folytattuk.

Az urbarialis tárgyak sorában, most a 6-ik cikkely³¹ vagyon tanácskozás alatt. Ma a voksok többsége azt határozta: hogy a jobbágy minden értékéről, még az ősiekről is, midőn magtalan, végrendelést tehessen, de az ősiekre nézve, ezen határozás az országos ülésben nem fog meg állani, mert 22 voks volt 21 ellen, 2 megye nem akart voksolni, 5 pedig, kik inkább vélünk tartának, s a szabad rendelkezést csak a szerzeményekre szoritják, jelen nem voltak.

Nyugodalmunkat mindezekon kívül még egy kellemetlen eset háborítja. - Füzesséry Gábor Beregi követ és Al Ispán, ugyan az: ki az ifju király meg-támadójának letartoztatóját, azt a német inast magyar indigenává kívánta tétetni s ez által, de egyébként is itt a kedvességet el veszttette, egy időre haza utazván vissza jöttekor Debreczenben hol éppen vásár volt, Reviczky Fő Birónál ebédelt több vendégekkel. Oda érkezett Tisza Lajos Bihari követ és tulipános Al Ispán is, ki szabadsággal haza ment és Füzesséryt meg pil-lantván tüstént roszzs lelkü hazaárulónak nevezve több gorombaságokkal illette, szóváltás és pörlekedés közben, még jobban öszve vesztek, s a vége az lett hogy Tisza Füzesséryt pofon vágta, ez annak üstökébe ragaszkodott, egymást hurczolták, földhöz verték, s a földön hentergették s végre (ugy

hallom) szépen megbékültek; Debreczenből Tisza haza, Füzesesély pedig ide jött mintha semmi sem történt volna. De hamar elfutott a hír mindenfelé, sőt a vásáron jelen volt Bécsi kalmárok azt talán meg is tóldva, Bécsbe is el vitték, itt Posonban tüstént el ment néhány követ Füzesesélyhez, tőle a dolgot ki tudakolták, s ő azt úgy, mint én irom, egészen elbeszélte, kérték ekkor: hogy távozzon és resignáljon, de ő erre hajlandó nem vala, - több magános Conferentiák tartattak e tárgyban, s végre egy nagyobb Csapónál vasárnap reggel és egy általános a vármegye házánál délutánn; háromszor kérdezték meg Füzesesélyt, hogy már most szándéka miben van? S ő háromszor ellenkezőleg felelt, s a mit egyszer ígért, másszor vissza vonta, szükséges volt tehát minden esetre készen lenni. A magános Conferentiák ellen ezen vasárnapi Conferentián egy követ hevesen ki kelt, de annak azt felelték: hogy barátival, magánosan tanácskozni mindeniknek szabad, s ő el halgatott. Némellyek azt vitatták, hogy Füzesesély és Tisza (mert mindeniket illeti a gyalázat, mivel azomban Tisza még fel nem jött, csak Füzesesélyről van leg inkább szó) meg gyalázva nincsenek, meg pofozni akár kit lehet, azért ha azok tovább is követek maradni ohajtanak, nekünk ahhoz semmi közünk, ők velünk bátran tanácskozhatnak, - mások azt akarták: hogy ha valamellyik az ülésbe bé jön tüstént az egész mocskos dolog felfedeztessék, köz tanácskozás tárgya legyen, és ha még tovább is maradna, vagy el nem mozdíttatnék, hagyjuk mi ott üléseinket és távozzunk. Ez ugyan leg biztosabb mód volna, ha köz akaratu egyetértésre és erőre számlálni lehetne, mert ha mind távoznánk, tanácskozás nem lehetne, s végre nekik kellene engedni, de számossan vagynak ám, kik Babics Jósival és Király Jancsival, sőt az ördöggel magával is inkább együtt ülnek, mint sem innen távozzanak, egy néhány jobb embernek el távozásával tehát ők lennének erősebbek, de amugy is a vármegyét voks nélkül hagyni nem lehet, sőt a törvényes büntetés erős, melly mellett könnyen lehetne kényszeríteni az egy néhány távozót a megjelenésre, - ellenben az is igaz: hogy pofozás és pór módra verekedés a közvélemény szerint gyalázat béllýegét vonja arra, ki magáról annyira meg felejtkezik, hogy a hal piaczon öszve veszett kofák módjára efféle illetlenségekre fakad, nem lehet tehát minket is erőltetni: hogy a köz véleményt lábbal tapodjuk, s amugy kellemetlen helyheztetésünket újabb kellemetlenséggel keserítsük, ugyan azért ha Tisza vagy Füzesesély be járnak és el mozdítva nem lesznek, mi egynehányon tüstént íranta felváltást kérünk és haza sietünk. Kerületi Elölülőink bé jelentették ezt a Nádornak és megmondották azt is: hogy a kérdés könnyen köz tanácskozások tárgya lehet, a mi valóban kellemetlen volna, s a Nádor azt felelte: hogy a baj terhes, ő a követet innen

el nem parancsolhatja, de ohajtaná, hogy a dolog zaj nélkül véget érhetne. Most bizonytalanságban vagyunk, én részemről menekedni ohajtanék innen.

Maj[us] 11-én este 9 órakor.

Most jöttem haza a sétáló térről³², Somssich Al Nádor szállása előtt az itt fekvő gyalog ezereinek muzsika bandája fuvó szerszámokon serenádákat játszik, némely követ társaink által meg fogadva és fizetve, ezek pedig azon nevet adták a dolognak: hogy a Karok és Rendek tisztelkedése ez. Holnap Somssichnak neve napja leend, ezért a máj tisztelkedés, melly egyszersmind szegény ki gunyolt, hátra vetett és el felejtett nemzeti kereskedésünk szomorú temetési pompája.³³ - Ma országos ülés volt és csak 6 vármegyének (Pozson, Sopron, Zala, Trencsén, Bács, Torontál) követje³⁴ tett óvást a kereskedési tárgynak csak nem önkényes hátra taszítása eránt, mind a hatan, illendőséggel és mérsékléssel szólottunk, de az ellen fél zajosan lármázott³⁵ az Al Nádort évig emelve dicsérte sött igazán mondvá egy kicsit illetlen is volt, a végzést mi meg változtatni nem akartuk, mert tudtuk: hogy azt sem tenni nem szabad, sem pedig kivihető nem lenne, de az óvást meg tettük³⁶, ezt is örömet gátolták volna, de felette csekély számunk mellett is szerény, azomban erős és el határozott szándékunkat semmivé nem teheték. Somssichnak pártja felette erős, ők úgy látszik Somssichért az udvar minden kívánságait pártolják s így a mostani oppositio még árnyéknak is gyenge, ha ez így marad! A máj ülés végével már nyilván meg kérte a párt a maga jutalmát, mert Kölcsey fel kelt és indítványt tön: hogy a vallási sérelmek³⁷ mellyek 6 hét óta a Fő Rendeknél hevernek, végre már egyszer tanácskozás alá jöjjenek; az Al Nádor azt válaszolta: hogy a Nádornak tiszta hazafiúságán semmit nem kételkedvén, azt ezeránt meg fogja szállítani, s azzal el oszlottunk. Nem kételkedem, hogy most a vallásbéli sérelmek csak ugyan tanácskozás alá fognak vétetni, mert a Rescriptum a Nádor kívánsága szerint lett fel véve, de nem is volna helyes az: hogy a Fő Rendek egy hozzájuk küldött tárgyat 6 hétig félre tegyenek s így facto egy olly vétot gyakoroljanak, mellyhez jussok nincs. Még eddig minden Országos üléseink délutánn 4 óráig tartottak, jól kiéhezik az ember, Hertelendy Imre³⁸ kellenék ide, ő tudom végre még a téntát is meg enné.

Personalisrol semmi bizonyos hírek, de leg többen hiszik: hogy Personalis Somssich lesz, helyette Al Nádor pedig Pázmándy³⁹ - Majthényi Laczit⁴⁰ Cameralis Consiliariusnak⁴¹ Majthényi Antalt⁴² Adminisztratornak hirlelik, de ezek még eddig csak pusztá hírek, annyi igaz, hogy közvélemény

szerint már 80-ra megy azoknak számok, kik felmenni óhajtanak, mind a két Táblát ide értve.

Itten a hírek békességre mutatnak, ujság semmi, azért már én is bé resztem hoszsu levelemet. Molnár Ur kit annak elvitelére megkértem (a Pesti Molnár István)⁴³ naponként hallogatja haza menetelét, ugy látszik igen bele szeretett Posonba.

Ma voltam Fő Ispányi Kormányzóknál⁴⁴, ez azt beszéllte: hogy Miska öcséd ellen és Kaszás eskütt ellen a veretés dolgáért Magistrualis actiot⁴⁵ rendelt a Cancellária, mi öröme lehetett annak a gaz lelkü Paarnak másit ilyen bajba keverni? A mult napokban beszéllte nékem Reviczky Assessor⁴⁶: hogy a Septemviratus Vizlendvay Perceptort a dato sententia Curialis számlálándó 3 esztendei tömlöczre hetenként 2 napi böjtre és szoros értelemben vett köz munkákra ítélte.

Posonnak vidéke szép, ritkaságai nem igen vannak, meg jegyzést érdemel azomban a Szt. Mihályi torony órának ütő szerszáma, melly fertályt ugyan nem, hanem csak órát üt, de mellette meglehető gyorsasággal német csizmákat var. - Ezt ugy e szeretnéd látni? Jöjj el édes Sógor, látogass meg, fel czepellek a toronyba és meg mutatom.

Isten veled édes Jósím, Klárit⁴⁷ ezerszer csókolom, tudósits egészségtek felöl és szeressed

igaz barátodat

Deák Ferenczet

Jegyzetek

¹ Rámutattunk már arra, hogy Deák nem akart Pozsonyba menni követnek. Lásd erről Deák Antal levelét Oszterhueber Józsefhez 1833. március 24-i keltezéssel. Eötvös Károly vegyes jegyzetei. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár. Fol. Hung. 113-121. Idéztük: Az anekdotázó Deák Ferenc című munkánkban. Budapest, 1986. 17. o. Egyébként Eötvös Károly az, ki a leveleket átolvasta és több ízben is vonásokat tett a margóra.

² Értsd: terveit ill. érdekeit.

³ Somssich Pongrác (1788-1849), 1833 júniusától királyi személynök s ebben a minőségében az alsótábla elnöke. V. ö. Kossuth Lajos: Országgyűlési Tudósítások. (a továbbiakban: OT.) Sajtó alá rendezte Barta István, V. köt. Budapest, 1961. 808. o.

⁴ Személynöki kinevezését.

⁵ A nemesi földtulajdonra is kiterjedő jogképesség, illetve rendelkezési jog hiánya. Az a jogelv, amely szerint Magyarországon a nem nemesi származású lakos, tulajdonosi minőséggel semmilyen földet egyénileg nem szerezhethet és nem birtokolhat.

⁶ Királyi leirat.

⁷ Vagyis: tudomásod.

⁸ Deák Ferenc második követté választását (1833. április 15.) követően - a megye első követe Zalabéri Horváth János, királyi kulcsos kamarás volt - április 24-én indul a pozsonyi diétára. Ott Antaltól, aki csak 29-én távozik Pozsonyból, tájékoztodik az ügyek addigi állásáról. Ferenc május 1-től vesz részt az országgyűlésen. Az uralkodó az évek óta vitatásra váró, az 1827. óta megújított rendszeres munkálatok hosszú sorából - taktikai húzással - kiemeli, mint „előlegesen” vitatandókat és szentesítendőket, az úrbéri, utána a törvénykezési (igazságszolgáltatási) tárgyakat, majd a harmadik helyen az adózó lakosság igazságosabb teherviselését célzó adóügyek rendezését. E sorrend elfogadásától teszi függővé a sokféle sérelem (nemzeti nyelvhasználat, Erdélynek és a Részeknek az anyaországhoz csatolása, a kereskedelem, vámügy, sóár, hadiadó stb.) ügyének rendezését. A rendek azonban elsősorban a kereskedelem és a hadiadó anomáliáit kívánták tárgyalni. Így szólt a legtöbb követ, köztük Deák utasítása. Ezért a többség az úrbéri reformok tárgyalását *összeköti* a kereskedelem és az állami adóztatás megoldandó kérdéseivel, mivel attól tartottak, hogy a királyi proposíciókban szereplő „előlegek” vitája és szentesítése után az országgyűlést hazaküldik, anélkül, hogy a többi kérdést egyáltalán megtárgyalják. Ez volt az úgynevezett „junctim” formulája, amely az úrbéri tárgyalást *összekötötte* a másik kettővel. A május 6-i országos ülésen, mikor e tárgysorozat vitája ismét felmerült és további heves összetűzéseket vált ki a sorrendiségről, Deák azt az álláspontot fejt ki, mely szerint az úrbér ügye *lehet* az első, de a kereskedése legyen a második pont a tárgyalások menetében. Ezért írta a szavazást követően „a többség kívánságunktól elvettett.” Megjegyzendő: a Zala megyei követutasítás szerint a kereskedelem dolgát kellett volna az első helyen tárgyalni. Ezért Deák valóban eltért az utasítástól. Lásd erről: Hegyi Károly: Zala megyei követutasítások a reformkorszakból. Budapest, 1926. (Disszertáció kézírata) 143-160. o. (Nuncium : üzenet, Insurrectio : nemesi felkelés, Juridicum : törvénykezési munkálat).

⁹ Adóügyi munkálat.

¹⁰ Kereskedelemügyi munkálat.

¹¹ Értsd: várható.

¹² Jelentette ki.

- ¹³ A törvénykezési munkálatot.
- ¹⁴ Értsd itt és a továbbiakban is: nyilvánosan.
- ¹⁵ Tovább, továbbra.
- ¹⁶ Lásd a május 11-i országos ülésen Deák felszólalását. OT., Budapest, 1948, 1. köt. 378. o. Továbbá: Kónyi Manó: Deák Ferenc beszédei. 2. kiad. Budapest, 1903. 1. köt. 12. o. A jelzett ülésen Deák ezt mondta: „Én teljesítem követi kötelességemet, s miután teljesítettem, a többségnek örömet engedek. Nem szándékozom fessegetni, mi és miért történt, hanem kinyilatkoztatni kénytelen vagyok, ha én a tanácskozások nyomában kimondott általános végzést úgy értettem volna, hogy a commercionális munka második helyről, egyszerre negyedikre leszállítatik, annak bizonytalanságára szólnom volna, minthogy most is szólok, s legitimációm végett a naplókönyvben megjegyeztetni kérem, hogy én a commercionálét a harmadik helyre kívántam.”
- ¹⁷ Borcsiczky István, Trencsén vármegye első követe és alispánja.
- ¹⁸ Marczibányi Antal (1793-1863), Trencsén vármegye második követe, 1845-1849-ben a vármegye főispánja.
- ¹⁹ Felsőbüki Nagy Pál, Sopron vármegye második követe. Született Fertőszentmiklóson, 1777. szeptember 7-én. Meghalt Bécsben, 1857. március 26-án. A magyar nyelv régi harcosa, aki az 1807. évi országgyűlésen megyéje követeként tűnt ki bátor szónoklataival. Szerepe volt az 1825. évi országgyűlésen a Széchenyi és társai ajánlata alapján létesítendő Magyar Tudományos Akadémia megalapításában. A harmincas évek során már vesztett népszerűségéből, mert az új idők bontakozó reformszelleme túlhaladta politikai nézeteit. Róla egyébként részletesen lásd: Barta István: Felsőbüki Nagy Pál és a bécsi kormány c. tanulmányát. (Századok, 1963. 4. sz.)
- ²⁰ Ezek az 1827. évi VIII. tc. által létrehozott rendszeres bizottsági munkálatokra nyúlnak vissza.
1. Banderiale (Insurreccionale) Operatum : banderiális nemesi felkelés
 2. Commerciale : kereskedelemügy
 3. Contributionale Commissariatium : adóbizottsági ill. adóbiztosítási munkálat
 4. Vallástügyi
 5. Juridicum : törvénykezési
 6. Közgazdasági
 7. Közjogi
 8. Montanisztikum : bányászati
 9. Urbariale operatum : úrbéri munkálat
- ²¹ Elénk.
- ²² Óvással az innen származtatandó következtetések iránt. V. ö. 1836:44. tc.

- ²³ Cziráky Antal gróf (1772-1852), 1825-től tárnokmester és Fejér megye főispánja, 1827-től országbíró.
- ²⁴ Pálffy Fidél gróf (1788-1864), 1830-tól tárnokmester, utóbb kancellár.
- ²⁵ József főherceg nádor (1776-1847), aki egyúttal a főrendi tábla elnöke.
- ²⁶ A királyi leirat ugyanis a kereskedési tárgy vitáját a negyedik helyre sorolta, és az országgyűlés többsége ezt a királyi választ fogadta el.
- ²⁷ Palóczy László (1783-1861), Borsod vármegye második követe.
- ²⁸ Csapó Dániel (1778-1844), Tolna vármegye első követe és első alispánja, valamint Zalabéri Horváth János, Zala vármegye első alispánja és ekkor első követe.
- ²⁹ Nyilván: halasztandó.
- ³⁰ Ülés.
- ³¹ A VI. tc. a községek belserveszeteiről s ezzel kapcsolatban a jobbágyvagyon öröklésének kérdéseiről szól.
- ³² Ismeretes, hogy Deák szokása volt a mindennapos 2-3 órás séta, rendszerint magányosan. Erre mindegyik életrajzírója rámutatott. E jellegzetes s részben lélektani, részben egészségügyi okokra visszavezethető szokása közismert. A szív oxigénellátásának zavarai már ekkor is jelentkeztek. Ezért orvosi tanácsra, sokat tartózkodott a szabad levegőn.
- ³³ Utalás az osztrák kormányzatnak a hazai ipart és kereskedelmet elnyomó gazdasági és vámpolitikájára, s ezzel kapcsolatban arra, hogy a kereskedelem ügye nem került a tárgyalandó kérdések első vagy második helyére.
- ³⁴ Pozsonyból Benyovszky Péter, Sopronból Nagy Pál, Zalából Deák, Trencsénből Marczibányi Antal, Bácsból Rudics József, vagy (és) Szutsits Károly, Torontálból Gyertyánffy Dávid.
- ³⁵ V. ö. OT. 1. köt. 371. o.
- ³⁶ Lásd Deák május 11-i felszólalását az országos ülésen. OT. 1. köt. 374. o., Kónyi i. m. l. köt. 12. o.
- ³⁷ A protestánsok panaszait katolikus követek képviselték, akik liberális felfogásokat igyekeztek érvényesíteni a lelkiismereti szabadság terén; a reverzálisok eltörlésével, a papságnak a vegyes házasságok elfogadására és a nagy ellenszenvet kiváltó hat heti oktatás, mely egyébként évekig is elhúzható volt, eltörlésével. Deák is egyik élharcosa volt a vallás egyenlőség kiharcolásának. Erről lásd - többek között - a megcsontosodott nézetű zirci apáthoz intézett egyik gúnyos kritikai megjegyzését. A haza bölcse. Emlékkönyv. Szerk. Áldor Imre. Budapest, 1876. 74-76. o.
- ³⁸ Hertelendy Imre (született 1794. november 4-én, meghalt 1880. október 25-én), 1837-ben Zala megye főszolgabírája.

- ³⁹ Pázmány Dénes (1781-1854), ekkor már rutinos politikus, aki vállveregetve fogadta a fiatal Deák megjelenését a diétán. Komárom megye alispánja és a megye első követe. Később Deák igen közeli barátságban volt vele. 1856-ban fia családtagjait is segítette, midőn az ifjabb Pázmándyné előzvegyült. Erről lásd tőlem, Deák Ferenc kiadatlan leveleiből című s már említett forrásgyűjteményemet. Budapest, 1992. 94-97. o.
- ⁴⁰ Majthényi László, Bars vármegye második követe. Az első követ a demokratát fitogtató Balogh János volt, aki később átállt - némi előnyök juttatásáért - a kormánypárthoz.
- ⁴¹ Pénzügyi tanácsadónak, vagy kamarai tanácsosnak.
- ⁴² Majthényi Antal (1790-?), Hont megye főjegyzője és első követe az országgyűlésen.
- ⁴³ Közismert, hogy különösen Deák, mint a legtöbb ellenzéki követ, Sedlnitzky József gróf, illetve Joseph Graf Sedlnitzky rendőrminiszter embereit, akik az ellenzéki követek postán küldött leveleit felbontották, kijátszva, csakis megbízható ismerőseivel küldette leveleit a címzetthez. Ilyen ismerőseinek egyike volt Molnár István is.
- ⁴⁴ Batthyány Imre gróf (1781-1874), a hétszemélyes törvényszék táblabírája, ekkor Zala megye főispánja.
- ⁴⁵ Hatósági vizsgálatot.
- ⁴⁶ Reviczky József, Árva megye főjegyzője, utóbb nagyszombati kerületi táblai ülnök.
- ⁴⁷ Deák ifjabb nővére, ki anyapótló szerepet töltött be Ferenc nagykorúságáig. Született Söjtörön, 1793. október 28-án, meghalt Pusztaszentlászlón tüdőgyulladásban 1859. december 25-én, gyermektelenül.

2.

Posonban Majus 31-én 1833.

Szeretett Kedves Sógorom!

Ha bár olly szorgalmatos nem vagyok is, mint Antal, de Te csak ugyan lustább vagy nálomnál, ez már második levelem hozzád, tőled azomban még egy sort sem kaptam, pedig ide lánczolva az örökös viszázkodás untató helyére, édes volna Töletek és rólatok hallani, együtt örülni, együtt aggódni véletek, s ez által a száraz, hideg és komoly helyheztetésből ki emelve, körötökbe álmodni magamat. - Az építő, gondos gazdától azomban rosz néven nem vehetem eddigi halgatását, tudom, hogy szeretsz, tudom, hogy irni fogsz, ha időd engedi, rovas¹ pedig nem tartok.

Ország Gyűlési dolgainkról fel veszem előbbi levelemnek fonalát. Somssich Al Nádor és számos baráti, zajjal és számmal² vityák ki a Rescriptum sorozását, a Kerületi ülésben végzett határozást úgy döntötték el: hogy végre csak hatan maradtunk³, kik az Al Nádornak a tanácskozások határin tul terjesztett Elöl ülői ki jelentése eránt óvást tettünk⁴, ezt sem örömet hallgatták, de csak ugyan kénytelenek valának azt a Jegyző Könyvbe iktatni. Mind ezen sorozás; mind a napi bérek⁵ fizetése a Fő Rendek Tábláján is elfogadtatván, fel írásba ment és fel küldetett.

A vallásbéli sérelmek eránt megküldötték a fő Rendek azon izenetünkre, melly még Husvét előtt került kezökbe, a maguk válaszat⁶, kurtán és megtagadón⁷; a mi izenetünket pontonként fel sem vették; s azt nyilatkoztatták ki: hogy előbb már ki jelentett szándékjoktol el nem állanak. Midőn e tárgy Kerületi ülésben fel vétetett⁸, sok hosszu ékes beszédeket tartottak Catholicusok és Protestánsok a vallásbéli sérelmek mellett; Asztalos⁹ a Sz[en]t Irást feszegette, Beöthy¹⁰ a Históriából okoskodott, Pálóczy¹¹ egy derék Prédikációt tartott, Balog¹² felette hevessen, Kölcsey pedig inkább költői melegséggel, mint Diplomaticai fontossággal szóllott¹³; tudom, hogy Klári Kölcseyt, mint Költőt szereti, meg küldöm ezen beszédjét: olvasni nem kellemetlen, noha Pázmándy azt sugta fülembé¹⁴, midőn Kölcsey le ült, hogy a beszéd helyes, de az Izenetben nem sok hasznát lehet venni. - Szóllott vagy három követ a Fő Rendek Izenete mellett is, de csak röviden és szárazan a nevezetes többség tehát azt végezte, hogy a Fő Rendeknek minden hosszas fejtegetés nélkül szinte izenjük meg az előbbeni határozásnál lett meg maradásunkat. - Vége lévén ezen vitásoknak, egy más tárgyat hoztunk elő, azt

tudni illik, hogy előbb fel küldött izenetünket ezen vallásbéli sérelmek érdemében, a Fő Rendekek öt egész hétig félre tették, idő közben egy más tárgyú izenetünket¹⁵, melly későbbben jött kezeikhez tanácskozás alá is vették, nekünk ebben feleltek is¹⁶, az előbb felküldött vallásbéli pedig, csak hosszas hallasztás után, csak öt hét múlva került tanácskozás alá. Nem azért, mert ez a vallásbéli tárgynál történt, hanem azért mert az akár helyessen, akár helytelenül, de csak ugyan Országos Sérelemnek, és pedig előleges sérelemnek állítatott a Nemzet képviselőjinek Tábláján, mi el nem ismérhetjük a Fő Rendekeknek azon jussát: hogy ők izenetünket önkény szerint félre tegyék, az előbb és később felküldöttek között önkény szerint válogassanak, s egyiket vagy másikat huzamos időre el hallasztván, minket még feleletre se méltassanak. Könnyen meg történhetnék ebből, hogy mivel Ország Gyűlési viszonyaink nagy részben szokáson alapulnak, ők ezen egyszer el nézett lépést a Szokásnak örve alatt, máskor is, más fontosabb tárgynál is, újra ismételnék, az öt hétből talán öt holnap lehetne idővel, s így kezdeményi jussunk (initiativa) egészen ki lenne játszva.¹⁷ Nevezetes többség el fogadta ezen indványt a Kerületi ülésben, csak arról vala még szó, ha az izenet közepén: hol úgy is az mondatik: hogy a Fő Rendekek az eddigi Ország Gyűlések szokása ellen Izenetünket pontonként fel sem vévén huzamosabb idő után általános választ küldöttek; ha mondom ezen helyen tétessék-e meg az óvás, vagy ez eránt az Izenet végén egy különös¹⁸ § készüljön - mi kinyilatkoztatuk, hogy az említett óvást, magával a vallás béli tárgyal öszve keverni nem akarjuk, mi azt nem ezen esetre egyedül, hanem minden lehetőre ki akarjuk terjeszteni, azért a különös §-t kívánjuk - ez is meg határozottatott nevezetes többséggel, s a § Nagy Palinak redactioja¹⁹ szerint, ki először ugyan velünk nem igen tartott, de az ülés utolján egészen hozzánk állott, s a §-t stílusba vette²⁰, el is készült.

Izenetünknek ezen utolsó §-át a Nádor igen rossz néven vette, többek előtt magános beszélgetésben ismét azt emlegette, a mi 1830-ikban²¹ a magyar ezerekekbeli magyar tisztek eránt sürgetett Országos kívánságnak nyakát szegte, tudni illik a maga 37 esztendei szolgálatját, s ennek következtében az országos Ülés minden különös ok nélkül csak harmad napra rendeltett; noha az tüstént más nap minden akadály nélkül meg tarttathatott volna.²²

Midőn Izenetünk az Országos ülésben fel vétetett²³, azt hittük: hogy az Elöl ülő Al Nádor a vallásbéli tárgyakban a Fő Rendekek izenetét pártolja, és leg alább szokásból is fel szállit minket: hogy a meg egyezés tekintetéből engedjünk mi valamit, s ezen engedésünkkel közelítsünk a Fő Rendekekhez; de

ő azt nem csak nem tette, sőt, midőn némely követek a Kerületi Izenet²⁴ ellen jelentették ki magokat, ő felelt a Protestánsok helyett, s ezen Izenetet a vallásbéliekre nézve, úgy, a mint van, fel küldendőnek vélte. Midőn azonban az utolsó § fel olvastatott, ő tüstént fel állott, hogy az utolsó §-beli óvást²⁵ kihagyandónak véli, mert az a vallás béli sérelmek orvoslásának is árthat minthogy azt késlelteti, de a Felső Nádornak dicső személyét is sértenék általa; beszédét tehát azzal végezte: hogy mivel a többség akarja is a § el hagyását pártolja, az egészen ki marad. Megjegyzem itt azt: hogy mikor az Al Nádor ezt mondotta, még akkor e tárgy felől senki sem szóllott, sem kiáltott sem intett, a többségnek az izeneti végzéssel ellenkező új akaratját tehát tudni nem lehetett. Feleletül az Al Nádor Szavaira részünkről elő adott²⁶, hogy a Nemzet leg kisebb jussát sem lehet a vallásbéli tárgy tekintetének fel áldozni (ezt Prónay²⁷ mondotta). Elő hoztuk továbbá: hogy ha mi a Fő Rendek önkényes tettet viszonoznánk, ha semmit addig fel nem küldenénk, míg az előbb felküldöttre választ nem nyerünk, Törvényhozásunk sarkaiból ki lenne forgatva, hogy az igaz aggódásnak illendő kijelentése senkit nem sérthet, és így a Nádort sem; sőt, nagyobb tiszteletet mutatunk a nyílt bizodalomra őszinteséggel mint a titkolózó halgatással, vagy a jussoknak kiméllésből történt fel áldozásával, - hogy mi az Uralkodónak is sokszor megmondottuk azt, a mi fáj, s a mi aggodást szerzett, egyenesen, de tisztelettel; miért halgatnánk tehát el azt most, a Nádor tekintetéből? Végre megjegyeztettem az is, hogy mivel a Kerületi ülésben nevezetes²⁸ többség kívánta a §-nak illy módon lett szerkesztését, kétszer huszon négy óra olly tetemes változtatást talán csak nem tett a meg győzésekben, hogy most az ellenkezőre akkora többség lehessen, mellyet előre, minden voksolás, vagy kijelentés nélkül meg határozhasson az Elöl Ülő; kívánjuk tehát több követek kijelentéseit hallani; vagy a voksokat meg számláltatni.- Ezek után 45 V[árme]gyének követje szóllott; 15 az egész különös §-nak meg tartása mellett, 12 azt egészen ki hagyatni kívánta, mint az Al Nádor, 18 pedig a meg említést ugyan szükségesnek vélte, de meg elégedett azzal: hogy a *huzamosabb* szó, melly az utolsó §-nak szerkesztése után, mint felesleges, a Kerületi ülésben ki töröltetett, ismét vissza tétessék. Így tehát a többség ezen utolsóké lett, a mit az Elöl Ülő is el fogadván, az Izenet fel küldett.²⁹ Illyen az Ország Gyűlési tactica; a vallás tekintete, a Nádor Személye s méltósága, sőt még az Elöl Ülői hatalom is elő vétetik valamely tárgy kivételére. Látod magad, millyen az a többség, melly olly elhatározottan előre kijelentetett, s ebből ítélj.

Említett izenetünket a Fő Rende tanácskozásba vévén³⁰, a Tárnok³¹ és Szepessy³² hosszú beszédeket tartottak, a Tárnok különösen olyant, mely a Parisi véres lakodalom borzasztó vak idejébe illett volna, tele volt fanatizmussal, de a Püspökök viváttal fogadták s a végzés az lett, hogy ki mondott határozásaihoz ragaszkodnak.³³ Nálunk jövő hétfőn³⁴ fog kerületi ülésbe felvételni ezen válasza Fő Rendeeknek, a többség most is a protestánsoké, ők szinte nem engednek, tudja Isten mi lesz a vége.

Junius 3-án

Az Urbáriumi munkában Kerületi Üléseinkben folyvást dolgozunk, az uri székek ítélő hatalma az uraság és jobbágy közötti pörökben eltöröltetett, a Jobbágyoknak magok közötti ügyeire nézve meghagyatott³⁵, az urbáriális pörök felyebb vitele a Hely Tartó Tanácstól el vétetvén a Curiához rendeltetett; némelly napokon szépen haladunk, de némellyeken különös átok fekszik, - ilyen volt a tegnapi ülés, mely Justhnak, a Thuróczi követnek³⁶ és Szirmaynak, a zemplényinek³⁷ elől ülése alatt 9 órától délután 2 óráig tartott, s ezen öt óra folyása³⁸ alatt, csak a 7. cikkelynek 7. §-át³⁹, mely éppen 11 szóból áll, tudtuk egyedül el végezni; volt követ, ki e csekély tárgyhoz tizszer szólott, és soha nem röviden; maga Justh is sokat beszélt, minden embernek felelni akart, - egy szóval, Elöl ülőink nincsenek, az itt köz vélemény, hogy az Elöl Ülőséget csak Antal vitte tökéletesen, öt minden ember tiszteli, szereti és el mentét sajnálja.

Tagen prépostnak pöre⁴⁰ végképpen bé vagyon fejezve, de midőn ítéletet akart a Királyi Tábla hozni, akkor egy olly kérdés támodott, mely annak eldöntését meg gátolta. Ugyan is a Táblának prelátusai azt nyilatkoztatták ki, hogy ők mindketten a maguk káptalanjának lévén képviselői, itt ugy vagynak jelen, mint Követek, nem mint Prelátusok s tagjai lévén a statusok Táblájának, ők nem ítélhetnek. Ekkor kérdés támosztatott az eránt is, hogy a Táblának Bátorji, mint a másik Táblához tartozók, lehetnek e Birók e pörben? Sokan azt vitatták: hogy mivel az 1608-iki 1-ik cikkely, mely elő számlálja a Királyi Tábla Tagjait, kik az Ország Gyűlésen, ugy mint tagok meg jelennek, a Bátorokról említést sem tesz, ők ott nem bírászkodhatnak, mások ismét azt állították, hogy az 1723-iki 25-ik cikkely, mely a Királyi Táblának ítélő hatalmat ad, azt csak általában emliti, nem lehet tehát a Bátoroknak is el maradni, - e két felekezet meg egyezni nem tudván, fel irtak ő Felségéhez törvény magyarázat végett, és naponként várják a Resolutiót. Ezeket Földváry⁴¹ assessorától tudom.

Personálisról⁴² semmi bizonyos hírek. Bartal⁴³ nem fogadta el s ezért úgy hírlelik, hogy Szt. István Kiskeresztjét és ezer pengő forint fizetés javítást nyert Ő Felségétől, Somssichot hiszik leginkább leendőnek, valóban jó volna ezt már egyszer el dönteni, mert itt mindent csak tekintetek⁴⁴ vezetnek.

Horváth Muki⁴⁵ haza készül, kérlek beszéljétek reá, hogy ismét vissza jöjjön, én igen sajnálnám, ha végképpen elmaradna.

Junius 4-én

Kerületi üléseinket egy idő óta szinte az országos Palotában tartjuk, mert a vármegye palotája igen alacson és azért igen meleg volt. - Benyovszky Pozsonyi követ, kit igen becsültünk, haza ment⁴⁶ és helyette Németh fő Jegyző választatott⁴⁷, kit még nem ismerünk, mert ülésben nem volt. Ebergényinek⁴⁸ is, Benyovszkynak is köszönő adreszt készítettek, és valamint Antalét⁴⁹, ezeket is ötven egynehányon alá irván nékik el küldötték.

A Nádor beteg volt, de már meg gyógyult és tegnap dél utánn Bécsbe ment a vallás dolga eránt alkudozni. Szirmay Septemvirnek⁵⁰ a Fölség ki jelentette: hogy ő a vallás dolgában semmit nem enged, sött most Protestánsoknak hivatalokat sem ad, mert úgy is elegen vannak főbb hivatalokban, és még is nyughatalanok; ezt Szirmay maga beszélt itt Követ társainknak, én csak hirtől hallottam, de nem hiszem. Szirmay maga is adminisztrátor akart lenni Tolnában, azért volt Ő Felségénél, s akkor nyerte ezen választ. Az Ország bírāja⁵¹ is Bécsbe ment.

Junius 6-án

A hétfői postát el szalasztottam, most tehát Muki által, ki holnap utánn indul, küldöm Leveletem, Klárinak új szobája ékesítésére küldök négy képet, s azok között egy Hazája el vesztén kétségbe esett lengyelét⁵², vegye olly szivessen, mint a milly szeretettel én küldöm. A mágnásoknak a vallásbéli sérelmek érdemében hozzánk küldött feleletjét Kedden⁵³ vették fel a kerületi ülésben, ismét sok szép, sok rut, sok kedvetlen érzést gerjesztő beszédek tartattak. Sokan olly igen el felejtkezének magokról: hogy a 3 millió Protestáns nevében a 7 millió catholicus ellen vért, harczot és fegyveres erőszakot emlegettek, - ez, úgy vélem, akkor sem Köz tanácskozások helyére illik, midőn az el nyomott számosabb rész nevében mondatnék, de a nevezetessen kisebb résznek hasonló fenyegetései ollyanok, mint Csányi Istóké voltak Csányi Antal ellen.⁵⁴ Kölcsey ismét szóllott, meg küldöm beszédjét. Látni fogjátok: hogy gondolat sok helyes van benne, de nem Ország

Gyülési fontosságu, a nyelv azomban tiszta és ékes. Általában a Protestán-sok ügye mellett több tudományal, több ékes szóllással beszéltek, mint ellene, mert azon hat, vagy hét követ, ki ellene szóllt, vagy röviden és utasítására hivatkozva, vagy hoszszabban, de zavartan jelentette ki magát. Nehéz is Ország Gyülésén polemizálni. Mi is utasítást kértünk mái napon a vallásbéli sérelmek eránt, majd meglátom, mi lesz szándéktok, addig én semmi esetre bele nem szólllok, mert belső meg győződése minden szabad-ságot, melly nem káros, pártolni, a vallásbélit pedig sem károsnak, sem dogma elleninek nem tartom. - Annyival is inkább, mert nincs a fel terjesz-tett kívánságok között olyan egy is, melly vagy Saxoniában, vagy Bava-riában⁵⁵ a Catholicusok között ne divatozna, a mi pedig az ottani Catholicu-soknak nem dogma, az dogma nálunk sem lehet, meg győződése tehát a Statusok izenete volna, de ekkor ellene kellene mondanom Mukinak, ki eddig az ellen jelentette ki magát⁵⁶, a mit utasítás nélkül nem teszek, jobb tehát halgatni, mert azt talán senki közzületek nem kívánja, hogy utasítás nélkül, meggyőződése ellen szólljak. Utasításunk változtatását kérjük az Irtásoknak földes uri használatra lehető fordítása eránt is, s ezen just valamelly ki szabandó határ idő által kívánjuk meg szorittatni⁵⁷, mert noha magában véve utasításunk igazságon alapul, de veszedelmes lehet, mert sok követek egyenessen zendüléstől félnek, ha ez törvényé válik⁵⁸, azt mondják ők: hogy több faluk, több ezer ház népek el fognak pusztulni, minthogy irtáson kívül semmit nem birnak, így példának okáért Posony vármegyében a Pálffyak jószágán, csak ezen tekintetekből gátolta eddig is, mind a Megye, mind a felsőbb helyek a regulátiót, - hasonló tekintet alá esik Nitra, Tren-csin, Liptó etc. megyék, sőt Zólyom Vármegyében egyetlen egy Uradalom-ban, Véglesiben, melly Herczeg Eszterházyé tizen nyolcz ezer hold irtás vagyón, szükséges tehát a meg szorítás, de annak módját meg határozni sok-kal terhessebb - én ugyan az 1807-ik esztendei 21-ik cikkelyt⁵⁹ óhajtanám határ időül választani, s azt rendelni, hogy a mi ezen idő előtt irtatott, azt a földes ur uj Sessiokra tartozzék által formálni, a mi pedig azótai irtás, azt maga hasznára is fordithassa, oka vélekedésemenek az volna: hogy mivel ezen törvény a Jobbágyokat minden jövődöre teendő irtásoktól el tiltotta, volna a megszorításnak valami törvényes alapja - azomban ez a Ti dolgotok.

A Nádor Bécsből meg jött s egy követ társunknak azt mondotta, hogy a Felség hajlandó leend némelly engedésekre a vallás ügyében, - nem lesz tehát egészen igaz az, a mit Szirmay utánn beszélnek, s a mit én is e leve-lemben meg irtam.

Somssich Personálisnak már ki van nevezve, tegnap ment fel Bécsbe megköszönni, és fel esküdni. A Nádor egy néhány napra Alcsutra utaz.⁶⁰

Füzessérynek és Tiszának dolga⁶¹ reánk nézve szelidebb módon végződik, úgy hiszem jobb már most nem is történhetne. Mindenik tudni illik resignálja⁶² a Követséget, - halljuk ugyan: hogy otthon a köz nemesség Tiszát erőltetni akarja: hogy ismét fel jöjjön, de tudom, lesz annyi esze, és ezt nem cselekszi.

Ennyit Posonyról, de térjünk által Sz[en]tlászlóra. Hatalmas a Te szavad Kedves Sógor Isten előtt, mert ennyi szárazságot, melly csak építőnek, téglavetőnek és Rudics Collegánknak⁶³, kinek 50 ezer mérő tavali gabonája vagyon el adó, lehet kedves, tudom eddig már egy öltre⁶⁴ fel emelkedtek házodnak falai. Sajnálom, hogy új házodat, ha el készül, nem láthatom, mert mire mi Posonból meg szabadulunk, nem kétlem, öszve dül, mint a Magyaródi akol, de ne busulj Sógor, haza megyek Szüretre, ha látom, hogy valamelyik oldalra hajolni kezd, neki vetem vállomat, vissza támasztom, és tavaszig csak el tart.⁶⁵ Van, tudom, vastag fű a halastói és közberki réteken; de jól érted kérdésemet, nem tömött, hanem el vénült vastag Száru fűvet értek, azomban minnek is a sok széna, birka, a mi van, az tavali zabon is ki telet a mi nincs, annak meg úgy sem kell enni adni. Itt már eper és cseresnye érnek, kérdezd meg Nagy Józsit⁶⁶, kit tiszttelek, csókolok, küldött-e az idén is korán érő cseresnyét Vida Thérézia⁶⁷ Kedves Komám Asszony-nak.

Séllyei⁶⁸ itt volt, egynehány napot igen kedvesen töltöttem véle. Farkas Ferencz⁶⁹ is itt volt, de meg sem látogatott. Pünkösdkor Sopronban és Kismartonban voltam, meg néztem a kertet, kastélyt, etc., láttam olly citrom- és narancsfákat három százat, hogy az egész új házad födele ki kerülne belőlök, - ha kissebb, rövidebb és vékonyabb gerendák kellenének hozzá, a kert általában szép, a Kastély nagy, de belső készüllete nem pompás, - azomban erről szóval többet.

Klárít ezerszer csókolom, ird meg egészségének mint létét, tudósíts magadról, bajaidról és örömeidről: hogy mint Levelem kezdetén is mondám, véled aggódhasson, véled örülhessen

hív barátod

D. Ferencz

Jegyzetek

- ¹ Értsd: adósságot nem tartok számon.
- ² Értsd: többséggel.
- ³ Lásd a megelőző levélhez fűzött 34. számú jegyzetet.
- ⁴ Lásd a megelőző levélhez fűzött 16. számú jegyzetben mondottakat.
- ⁵ Az országgyűlési napidíjak. Lásd a főrendi tábla május 13-i ülését: OT. 1. köt. 371-381. o.
- ⁶ A főrendek harmadik elutasításának időpontja: május 15.
- ⁷ „A többség megmaradt előbbi vélekedésében ... részletesebb előadásra szükség nincs, mert alapos azon észrevétel, hogy ezeknek vitatásába ereszkedni nem kell.” OT. 1. köt. 387. o. A vallásügyi vita különösen két pont körül éleződött ki; részben az alsótábla konzervatív és reformálni igyekvő szárnya között. 1. A katolikusok áttérési szándékát az uralkodónak kellett bejelenteni, aki hat heti cenzúrát állapított meg, az áttérést megelőző hat heti oktatás kötelezettségével. 2. A reverzálisok nemcsak jövőbeli, hanem visszamenő hatályú eltörlése is napirendre került. A kormányt támogató konzervatívok az uralkodói cenzúra, valamint a reverzálisok változatlanul hagyása mellett foglaltak állást. Ezt pártolta Deák követtársa, Zalabéri Horváth János is.
- ⁸ A vallási sérelmek dolgát legelőször a február 20-i országos ülésen vetette fel az ellenzék, amikor az egyházi rend tiltakozott a tárgy felvétele ellen. Deák a május 21-23-i kerületi és május 25-i országos ülésekre utal.
- ⁹ Asztalos Pál (1796-1849), Máramaros vármegye második követe
- ¹⁰ Beöthy Ödön (1796-1854), egykori katonatiszt, aki örökké haragos és vérmes ellenzéki felszólalásokat tartott. Bihar vármegye második, majd első követe. Jó-kai Mór, A köszívű ember fiai c. ismert munkájában róla formálta meg Baradlay Ödön figuráját.
- ¹¹ Palóczy László (1783-1861), Borsod vármegye második követe.
- ¹² Balogh János, ifj. (1796-1872), Bars megye első követe és alispánja
- ¹³ A május 25-i országos ülésen Deák is felszólalt a vallásügyenlőség mellett. Kónyi, i. m. 1. köt. 14. és köv. o. (Diplomaticai : Közjogi)
- ¹⁴ Pázmándy és Deák egymás mellett ültek az alsótábla üléstermében elhelyezett jobboldali asztalsorban.
- ¹⁵ Az április 16-i királyi leiratra vonatkozó üzenetről van szó.
- ¹⁶ A május 13-i főrendi végzés alapján.
- ¹⁷ Deák erről a kérdéstről nagy beszédet mondott a május 25-i országos ülésen. OT. 1. köt. 416-417. o. Beszéde általános elvi fellépés a főrendi tábla halogató eljárásának törvényes megkötésére és korlátozására.

- ¹⁸ Értsd: külön. Máshol is ilyen értelemben használja.
- ¹⁹ Szerkesztése.
- ²⁰ Megfogalmazta.
- ²¹ Az uralkodó a rendek kérésére, hogy a magyar és a határőrezredeknel a fő- és törzstisztek kiválasztásánál a született magyarokat először vegyék figyelembe, megígéri, hogy tájékozik a magyar tisztek létszámáról s azután úgy intézkedik, hogy a helyes arány érvényesüljön. 1830-ban e sérelmeket ismét felterjesztették a rendek.
- ²² Az 1830. december 13-i feliratra történő utalás. Ebben sérelmezték az uralkodó előtt, hogy a magyar ezredekben a fő- és törzstisztek kiválasztásánál mégsem érvényesül a született magyarok elsősorban felvétele. Ez bonyodalmat okozott az országgyűlés összehívásánál. V. ö. Kónyi, i. m. 1. köt. 14. és a köv. o.
- ²³ Május 24-én.
- ²⁴ A május 21-23-i üzenet.
- ²⁵ Időpont: május 25-én, az országos ülésen.
- ²⁶ Az alnádor szerepéről és Deák feleletére lásd a május 25-i országos ülés jegyzőkönyvét. A szöveg olvasható: OT. 1. köt. 416-417. o.
- ²⁷ Prónay János (1790-1844), Nógrád vármegye első követe.
- ²⁸ Értsd: jelentékeny.
- ²⁹ Az eredeti üzenet szövege, amely arról szólt, hogy a főrendek az alsótábla üzenetére „minden okok felhozása nélkül s pusztán állítással, *huzamosabb idő után*” válaszoltak.
- ³⁰ Május 29-én.
- ³¹ Pálffy Fidél gróf (1788-1864), 1830-ban tárnokmester, utóbb kancellár.
- ³² Szepessy Ignác báró (1780-1838), 1820-ban erdélyi, 1828-tól pécsi püspök, a pécsi jogakadémia alapítója.
- ³³ Lásd a főrendi tábla május 29-i ülését. Olvasható: OT. i. m. 1. köt. 422-428. o. A párizsi véres lakodalom utalás a Szent Bertalan éjszakára (1572).
- ³⁴ Június 3., az ülés 4-én volt.
- ³⁵ A VII. törvényjavaslat az úriszék reformjával foglalkozott. Országgyűlési tervezetének szövegére lásd: Országgyűlési Irományok 1832-36. (Irományok) 1. köt. 537. o. A végső és elfogadott törvényre pedig lásd az 1836. évi X. tc.-t, amely „A földesúri törvényhatóságokról és az úrbéri perekről” címet viseli.
- ³⁶ Justh Ferenc, Turóc megye táblabírája és első követe.
- ³⁷ Szirmay Antal, Zemplén megye második, majd első követe.
- ³⁸ Értsd: lefolyása.
- ³⁹ A kisebb jobbágyi kihágások.

- ⁴⁰ Tagen János (1777-1838), Nagyvárad nagyprépost, káptalani követ. A vallásügy tárgyában tartott február 22-i országos ülésen Beöthy Ödön azt állította, hogy Bihar megyében egy 70 éves embert ifjúsága óta akadályoz az egyház a hat heti oktatás ürügye alatt az áttérésben, s ezt Tagen „kerekén tagadta”, amiből nagy botrány keletkezett. Az ügy vége az lett, hogy a kanonokot kizárták a tábla tanácskozásából. Ellene a Királyi Táblán per indult, amely 1834. januárjában felmentéssel végződött. Az 1723. évi 25. tc. 3. §-a szerint Királyi Táblának bírói integritására 9 tag szükséges törvény szerint.
- ⁴¹ Földváry Ferenc (1790-1842), a Királyi Tábla ülnöke.
- ⁴² Somssich Pongrác (1788-1849), alnádor, 1833 júniusától királyi személynök s ezzel az alsó tábla elnöke.
- ⁴³ Bartal György (1785-1865), közjogi író, követ az 1825/1827. évi országgyűlésen. Személynöki, majd nádori ítélőmester, 1830-ban kancellári referens.
- ⁴⁴ Értsd: kilátások, érdekek.
- ⁴⁵ Zalabéri Horváth János, Zala megye első alispánja és első követe. Deák követtársa a diétán. Beceneve: Muki.
- ⁴⁶ Benyovszky Pétertől május 24-én búcsúztak az alsótábla követei.
- ⁴⁷ Németh János, Pozsony vármegye főjegyzője, 1833. május 20-tól az eltávozott Benyovszky helyett országgyűlési követ.
- ⁴⁸ Ebergényi Benedek, Vas megye második követe. A „köszönő adresz”-t lásd: OT. I. köt. 412-413. o.
- ⁴⁹ Deák Antal érdemeit köszöntő küldöttségre lásd: Zala Megyei Levéltár. Zala vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei. 1833. április 15. 1022. sz.
- ⁵⁰ Szirmay Ádám, a Hétszemélyes Tábla bírása.
- ⁵¹ Cziráky Antal gróf (1772-1852), 1825-től tárnokmester és Fejér vármegye főispánja, 1827-től 1839-ig országbíró.
- ⁵² Utalás Varsó 1831. szeptember 8-i elestére.
- ⁵³ Június 4-én.
- ⁵⁴ Zala megyei Csány (később Csányi) család tagjai: Istók, Csányi Ferenc fia. Antal, Csányi György, Zala megye korábbi alispánjának fia. A szövegből következtetni lehet a nevezettek egymás fenyegetésére.
- ⁵⁵ Szászország és Bajorország latinított neve.
- ⁵⁶ Deák ugyanis jobb meggyőződése ellenére, utasítás hiányában, eleinte tartózkodott a szavazástól a vallásügyi viták során. Erre vesd össze: OT. i. m. I. köt. 527. o. Követtársa, Zalabéri Horváth János viszont minden esetben a konzervatív álláspontot védte. Nincs kizárva, hogy a két zalai követ közti ilyen eltérő felfogás is szerepet játszott Horváth későbbi távozásában. A statusok üzenete: a reverzálisok eltörlése; minden gyermek apja vallását kövesse érett koráig, utána pedig lelkiis-

mereti szabadsága szerint döntsön; a kötelező 6 heti oktatás eltörlése; katolikusok evangélikus nevelőket is felfogadhassanak; az evangélikus ifjakat ne akadályozzák külföldi iskolák látogatásában.

⁵⁷ A III. törvénytervezet 1. §-áról van szó, a telki haszonvételek *kívül* birtokolt irtásföldek tárgyában. E szerint a földesúr, ha úgy akarta, visszaválthatta őket a jobbágytól. Ezt a bizonytalanságot akarta Deák - a jobbágyok javára - megszüntetni, úgy, hogy valójában *telkesíteni* akarta az irtványföldeket. Abban az esetben, ha azok telken kívüliek voltak, az 1807. előtti irtások esetében a földesúrnak, az 1807. utániak esetében viszont - amikor már több volt az olyan irtásfalvak száma, ahol az irtást írott vagy szóbeli szerződések biztosították a jobbágyok számára - a jobbágyoknak kellett bizonyítani, hogy az irtások úri engedelem nélkül, illetve a földesúrral történt megegyezéssel születtek, ha a jobbágy továbbra is birtokolni kívánta őket. A „határidő” tehát ezért esett 1807-re.

⁵⁸ Lásd erről: Irományok 1. köt. 272. o. Az ilyen irtványok jobbágyi használata a törvénytervezet szerint teljesen kétséges volt.

⁵⁹ Az 1807. évi tc. 18. §-a a testi büntetés és a kár megtérítésének terhe mellett megtiltja a jobbágyoknak, hogy a földesúr engedélye nélkül erdőt irtson. Ha mégis erdőt irtana, akkor a földesúr az irtásokat minden ellenszolgáltatás nélkül visszaveheti.

⁶⁰ Ismeretes, hogy Alcsutot József nádor 1819-ben kapta királyi adományként, és hogy ott fejlett, a tőkés agrárfejlődést megalapozó gazdálkodást honosított meg. Lásd erről: Mérei Gyula: Mezőgazdaság és agrártársadalom Magyarországon 1790-1848. Budapest, 1948. 58-64. o.

⁶¹ Füzesséry Gábor (1792-1854), Bereg vármegye első követe, alispán. 1833. július 12-én távozott az országgyűlésről. Tisza Lajos (1798-1856), Bihar vármegye első követe és alispánja. Mindkettő, előbb Füzesséry, utóbb Tisza is, a kormány által lefizetett ember lett. Egymással összetűztek, mert Tisza Füzesséryt a „kormány kutyájának” nevezte. A sértésből pofozkodás lett, ami országos botrányt okozott. Megemlékezik erről - többek között - Szárazberky Nagy József, Emlékjegyzetem. (1800-1878) című munkájában a 68. oldalon. Az országgyűlési ifjak gúnyverset írtak Füzesséryről.

⁶² Lemondja, visszaadja a követséget

⁶³ Feltehetően Rudics József (1792-1879), Bács vármegye első követe és alispánja.

⁶⁴ Régi hossz mérték: 6 láb : kb. 1,9 méter.

⁶⁵ A Deákra annyira jellemző élcelődés egy példája, amelyhez később egy Deák-anekdota is fűződik. Lásd tőlem: Az anekdotázó Deák Ferenc. Budapest, 1986. 122-126. o.

- ⁶⁶ Az 1834. évi Zala megyei tisztújító közgyűlés egyik résztvevője. Deák egyik közeli ismerőse.
- ⁶⁷ Személyét nem ismerjük. A levélből következtetve a Deák-család közeli ismerőse.
- ⁶⁸ Sellyei, vagy Sellyey Elek. 1822-1828 között főszolgabíró, Deák Antal első alispánja idején másodalispán. A Deák-família közeli barátai közé tartozott.
- ⁶⁹ Kisbarnaki Farkas Ferenc táblabíró.

3.

Posonyban, Julius 4-én, 1833.

Szeretett Kedves Sógorom!

Most hetedfél óra, és éppen most tértem ebédről haza, nem mint ha sokat és hosszasan vendégeskedtem volna, hanem azért, mert Országos ülésünk hatodfél órakor oszlott el, s én onnan tüstént ebédelni mentem a Nádorhoz, de nem Országunk Nádorához, hanem a Nádor czimet viselő Korcsmához, - most tehát sietek tudodra adni hosszas tanácskozásinknak tárgyát.

A vallásbéli sérelmek és kivánatok, már tudodra vagynak, s azt is tudod; hogy ezek között leg főbb kérdés a Szabad által menetel. Mind ezen által menetel kérdését, mind a többit ötször küldöttük fel már a Fő Rendeknek, s ők ötször meg tagadólag válaszoltak¹, most² tehát a Kerületi Ülésben el végzett hatodik válasz volt Országos tanácskozás alatt. Az által menetelt meg engedő 1790-ik esztendei 26-ik törvény czikkely semmit nem szől azon 6 héti oktatásokról, melyeket későbbi resoluciók hoztak törvénytelenül divatba, ezt tehát, mint a lélekésmeret szabadságát megszorító törvénytelen-séget semmivé tétetni kérték a Karok és Rendek, és pedig olly nevezetes többséggel³, hogy azt a Personális, néhány ki jelentés és csaknem általános fel kiáltás után, el határozottan ki nyilatkozta. Pótolékul az ezer panaszokra és papjaink vissza élésére okot adó hat héti tanítások helyett, azt javalták a Karok és Rendek: hogy a vakmerő és meg gondolatlan vallás változtatások meg gátolására minden által menni akarónak kérelmére az illető Polgári Törvényhatóság egy küldöttséget nevezzen ki, melly az által menni akarónak tizen öt napot rendeljen czélba vett lépésének meg fontolására, és ha szándéka mellett az akkor is megmaradna, át menetelére további tanitgatások, vagy kérdezgetések szükségessék ne legyenek; s ez kevés fontossabb ellen mondás után, valamint a Kerületi ülésben, ugy itt is az Országosban helyben hagyatott. Továbbá az említett 26-ik Törvény czikkely azt mondja: „ne transitus temere fiat casus ejusmodi suae Majestati referendi erunt.”⁴ Erről már fontossabb és nehezebb volt a csata. Mind a Nádor, mind a Personalis, mind - ugy hallom - némelly Fő papok sokat el követének, hogy a törvénynek ezen rendelése olly értelemmel magyaráz-tassék, melly szerint az által menetel addig meg ne történhessék, mig azt Ő Felsége meg nem vizsgálja, és helyben nem hagyja. Azt állították azon kö-vettársaink, kik e részben a Nádornak és Personalisnak vélekedését pártol-

ták: hogy a Fejedelem, mint Apostoli Király és az Evangélicus vallásbélieknek is feje jure supremae inspectionis⁵ a vallásban is, mint minden más dologban, öre lévén a törvények tellyesítésének, hatalmában áll az egész átmenetel kérdését, még az átmenetel előtt megvizsgálni, a másik párt azomban ezt a jus supremae inspectionist⁶, valamint az alapos izenetben, ugy most is csak a Status notitiara szoritotta, s azt mondotta, hogy ott, a hol valamely dolgot törvény által akarunk meghatározni, veszedelmes volna azt a Fejedelemnek önkényére bizni, mert minden önkény sérelme a törvénynek, leg nehezebb orvoslásu sérelem pedig mindenkor az, melly a végre hajtó hatalom fejének, az erővel és fegyverrel bíró Fejedelemnek önkényéből ered, mert azt felelet terhe alá vonni, vagy törvénytelen rendeléseit⁷ ellentállással gátolni, csak nem lehetetlen, az is mondatott továbbá: hogy a köz tapasztalás szerint efféle vallásos kérdések felsőbb helyeken sokszor tiz esztendeig is el hevernek, s ezen idő alatt az által menni⁸ akaró semmi váláshoz tartozni nem fog, mert Szívében uj vallásához fog hajolni, külső képpen pedig az előbbit leend köteles követni, s az erkölcsi maga viseletére sem leg jobb befolyással lesz. Több ilyen nemű vitatások mellett e máj ülésben, csak ugyan az utolsó vélekedés állapittatott meg, noha csak 2 voks többséggel (a mult kerületi ülésben⁹ pedig közel 15 voks vala még a többség).

Én félek, hogy a további fejtegetések közben, majd utóbb, midőn e tárgy hozzánk ismét vissza kerül, a mostani végzéssel ellenkező talál határoztatni. Félek pedig azért, mert ha a jus supremae inspectionisnak, melly a kormányozás minden ágaira ki terjed, illy értelem adatik, ha jussa lesz a Fejedelemnek minden tárgyat végre hajtás előtt fel kérni és meg vizsgálni, Törvény helyett önkény fog bennünket kormányozni, és soha meg nem meneke-dünk a jó rendet, az igazság gyors ki szolgáltatását s ez által a vagyon bátorságát gátoló parancsolatok alól, pedig ez Zalának is ohajtása. Noha tehát a vallásbéli utasítást előre gyanitva annak spanyol ájtatósságu tartalmát, nyugodtan várom, nagyon szeretném még is, ha ezt otthon is figyelemre vennék és a vallás pallástja alatt a Fejedelmi önkénynek lehető terjedését el nem néznék. Marczibányi¹⁰ a protestánsok leg dühösebb ellensége e tárgyban még is velök voksolt, mert ki nyilatkoztatta, hogy ezt nem, mint vallásos, hanem mint juris publici¹¹ kérdést tekinti.

A második vallásbéli Fő tárgy a vegyes házasságbéli reversalisok kérdése, mellyeknek jövődre nézve leendő el tiltásában meg egyeztek a Fő Rendek, multra nézve azomban azt akarják: hogy azok tellyes épségökben fenn maradjanak. Itt a protestánsok attól félnek, hogy ezen reversalisok

mellett, fél század mulva is, kutatások és erőltetések történnék, azt mondja tudni illik valamely zelosus¹² pap, hogy ez vagy amaz protestánst az apjának vagy öreg apjának reversalisa szerint Catholicus vallásban kellett volna nevelni, tehát most maga is köteles a Catholica hitre által térni – (így történtek a legborzasztóbb vissza élések) ugyan azért a törvényben nem gyökerezett reversalisokat, a multa nézve is, el akarják törölni, úgy, hogy azok mellett, sem egyik, sem másik részről senkinek vallását kérdésbe ne lehessen venni. Ez is keresztül ment a mai Országos ülésben, pedig¹³ nevezetes többséggel. Az is meg határozott: hogy minden gyermek az atya vallását kövesse, mert igazságos az, hogy az apa, lévén házának feje, gyermekeinek nevelése tőle függjön. Az pedig nem igen jó következtetéseket szül, ha ugyanazon embernek fiu és leány gyermekei különböző vallásban neveltetnek.

Ezek azok, mellyeket ma dél után hatodfél óráig el végeztünk, a többi holnap kerül tanácskozás alá, talán a holnapi ülés nem tart olly sokáig, mert olly igen nagy fontosságú kérdések nem lesznek, azt az egyet kivéve, melly a protestánsoknak Horvát Országban is meg adandó polgári jussokat illeti; de ez sem fog sokáig vitattatni, mert a leg nagyobb rész arról van meg győződve, hogy a vélünk minden jót osztó, Kis Horvát Ország annyiszor emlegetett, de soha bé nem bizonyított municipális¹⁴ jussainak színe alatt, az anya országban bé vett vallások szabad gyakorlásának akadályokat nem tehet.

Én vagyok e dolognál leg kedvetlenebb¹⁵ helyheztetésben, Horvát meg győződését követve minden fő pontokban a Mágánssal egyezőleg, vagy is a Protestánsok ellen jelentette ki már voksát, én pedig szívem érzése szerint, minden szabadságnak, mellyet a polgári társaság céljai és Hazánk nem elleneznek, barátja lévén, véle e részben nem egyezhetek néki ellent mondanom nem illik, nem lehet; meg győződése ellen pedig utasítás nélkül soha szállani nem fogok; így tehát mind eddig halgattam, sőt egyszer a kerületi ülésben voksolásra fel szólítva, mind azt: hogy nem voksolok, mind annak való okát nyilván ki jelentettem.¹⁶

Az urbéri tárgyat (mert így nevezzük mi magyarul az urbariumot) Kerületi Ülésben el végezvén, azt egy 8-ik czikkellyel rekesztettük bé¹⁷, mellyben az rendeltetik, hogy a jobbágyot önkényessen, ki hallgatás nélkül büntetni ne lehessen, és hogy a személyes, s értékbeli föl pörösség (actoratus personalis et realis) a jobbágyoknak meg adassék. Minden ki szökésnek leg rövidebb uton leendő büntetését a Juridicumban meg fogjuk határozni, továbbá rendelésünk a cselédekre és kóborló, bizonytalan tartzkodásukra ki nem

terjed, nincs tehát abban semmi igazságtalan, vagy káros következésű. Megyénk azon utasítást adta, hogy bé fogatni vétke miatt se lehessen a parasztot, ha csak szökésétől félni nem kell, - annyival igazságosabb tehát, hogy törvényes ki halgatás nélkül büntetni se lehessen azt; meg küldöttem a megyének ezen cikkelyt, reményelem, el fogadják azt, mert valóban gyalázat volna az egész mivelte világ színe előtt, ha egy olly törvény, mely az önkényt akarja el törölni, ellenkezésre találna.

Az irtások eránt is új utasítást kérek, pártold mind ezt, mind amazt kedves Sógor, ha szükséges leend, és kérlek tudósíts engem a gyűlés napján röviden arról, amit ezekben és a vallás tárgyában utasításul adtatok.

Az urbéri 7-ik cikkelynél, azon szakasszal, melly a regulatióról szól, nagyon sokat vesződtünk, utoljára is zavartan és homályosan készült meg¹⁸, mert sokan, kik talán soha regulatiót nem láttak, leg többet beszéltek, most magok is látják, hogy Országos Ülésben világosító és igazító változtatást kell tenni rajta. A szöllők regulatiója eránt indítványunkat a Törvényes dolgok fel vételére hallasztották.

Az urbéri munkának magyarra fordítását, vagy is inkább Desöfy Antal temesi követ és jegyző által készült fordításnak vizsgálását egy különös választmányra birták, ezen választmány egy cikkelyt már meg vizsgálván, az Kerületi ülésben fel is vétetett. Mulatságos volt hallani némelly ujjabb szó felett a vetélkedéseket, sött voltak olyanok, kik még némelly régiebb szavak ellen is kifogást tevének, így Bernát az Ungi követ¹⁹ az „el költözendő” szó ellen tett kifogást²⁰ és azt kívánta, hogy a fordítás ollyan legyen, mellynek minden szavait minden jobbágy értse, egy más követ pedig azt állitá: hogy mindenben a köznépnél szokásban lévő szavakat kell meg tartani, én lehetetlennek állitám az ollyan fordítást, melly becsületünkre is váljék és ollyan legyen: hogy annak minden szavát a Nyirségi, Érmelléki, Göcseji és Palócz paraszt egyformán értse, Rudics, a bácsi követ pedig azt jegyzé meg: hogy ha a köznép szavait tartjuk meg, akkor az uti levelet is paksusnak kell neveznünk²¹, erre nevetés lett a régi hibákat makacsul védőknek jutalma; talán e hólnap közepén Országos ülésre kerül az urbarium.

A Pesti hid eránt²² Pest vármegyének követje által Kerületi ülésben olly indítvány tétetett: hogy a helynek, terveknek, költségek mennyiségének, és azok elő kerithetése forrásának meg vizsgálására egy országos küldöttség neveztessek ki, s ez, mint hogy sem valami különös elveknek, sem terheknek el fogadását még magában nem foglalja, köz akarattal el fogadtatván, még a napokban az országos ülésnek bé fog jelentetni.²³

Ország Gyűlésünknek Pestre tételéhez²⁴ kevés a reménység, mert magok a pesti ház birtokosok nagyon ellene dolgoznak - itt már meg untak bennünket, ott bé fogadni nem akarnak, mindenhol kellemetlen vendégek vagyunk, legjobb volna haza mennünk.

A szegény, el nyomott Lengyel Nemzet szomorú sorsát is²⁵ még a napokban szóba hozzák, én ez ügyet utasításom és lelkem szerint pártolni fogom²⁶, a Nádor nagyon ellene van. Szeretné, ha szóba se jönne.

Egy német munka jelent meg „Sollen wir Magyaren werden?”²⁷ cím alatt, mellyben a Magyar nyelvnek terjesztése eránt tett intézetek és törekedés gunyoltatik. Hertelendy, a Torontáli követ, indítványt tett annak megtiltása és írójának megbüntetése eránt, de azt a választ adák néki, hogy mi, kik a sajtó szabadságát ohajtjuk, az el tiltást és büntetések osztogatását nem pártolhatjuk, hanem írjon valaki czáfolatot, és ha az ki nem eresztetik, akkor lesz a kormánynak egy oldalu igazságtalansága ellen méltó panaszunk. Ez meg is történt. Simon Florent²⁸, pesti ügyész, küldött hozzám egyéb aránt véle ismeretlenhez, egy czáfoló kéz iratot, mellyet Drescher, a budai censor megtiltott, és pedig a Nádor tilalmára is hivatkozva. Nékem szándékom vala e tárgyat mint panaszt nyilván elő adni, de fel tevém magamba: hogy előbb magam is elolvasom a kéziratot, másokkal is közlöm azt, mert tudni akartam, mit pártolok. E közben azomban Bors Sámuel²⁹, kit te is, de talán az egész haza nem a leg jobb oldalról ismér, folyamodást nyujtott bé a Kerületi üléshez, hogy néki egy czáfolatját, mellyet a Sollen wir Magyaren werden, német munkára irt, a posonyi censor ki nem bocsátotta. Kerületi Elöl Ülőink³⁰ (mindenik új követ) a dolgot senkivel előbb nem közölték, hanem a kérelmet fel vétették, mi tehát bajban valánk, mert azt félre vetni annyi lett volna, mint a Kormány tettét helyben hagyni; pártolni pedig egy olly munkát, mellyről írójánál fogva, már előre tudtuk, hogy ostoba és gyalázatos, valóban becsületünkre nem vált volna, elő adtuk tehát: hogy egy kézirat, melly szinte el tiltatott, kezemnél is vagyon, majd a leg közelébbi ülésben tanácskozzunk felöle. - Ezt azért tevénk, hogy Borsal panaszát vissza vétetvén, az igaz ügyet tisztább czim alatt, Simon Florent czáfolatának czime alatt vihessük, - de a Nádor engem más nap hivatott és ki nyilatkoztatta, hogy a censor rosszul cselekedett, a munka ki fog bocsátatni, mert, ha az eredeti kijött, a czáfolatot el tiltani igazságtalanság volna, sött azt ígérte: hogy a censort felelet terhe alá vonja, engem pedig meg hatalmazott, hogy ezt nevében a Kerületi ülésen ki jelentsem. Ez meg is történt, a panasznak azon része, hogy a gunyoló írás ki bocsátatott, a czáfolat meg tiltatik, meg sünt, az eránt pedig: hogy Hazánkban törvényen kívül censura vagyon,

sérelmünk orvoslását annak sorára nyilván fen tartottuk. Bors munkáját ez uttal vissza vette.

Azt eddig az ujságból is tudod: hogy a Koronázási Templomnak tornyát, mellynek tetején kereszt helyett Magyar Korona volt, a menykő meg csapta, s a torony el égett. Láttam én Barátom az Óriási Koronát a déli nap sugarai-ban magosan és pompásan ragyogni, de láttam azt más nap a menykő által le sujtvá, a tűzben kormossá pörzsölve, porban heverni és két Magyar utszai kolompár³¹ legénynek kalapácsai alatt darabokra szakadni, és még sem le- pett ez meg annyira, mint tegnap előtt a Blumenthali külső városban porrá égett öt hitvány háznak tekintete. A Tornyot és Koronát gazdag emberek állítják helyre, de ezen öt háznak tulajdonosi nyomorult napszámosok, kik- nek csak nem mindenök, az egyiknek még egy gyermeke is benn égett, - a tegnapi Kerületi ülésben közel ezer forintot gyűjtöttünk számokra.

Két nap óta itt szép, lassu esők vannak, jó ez mindennek, csak építő em- bernek nem, de a Közjóért tudom te is Sógor örömmel türöd azt.

Ujságot utolsó Leveledben irni nem tudtál, irok én tehát néked, zalait kettőt; az egyik az, hogy szegény Hány Babi³² meghalt, a másik pedig, hogy Koppányinak³³ vásznát a V[árme]gye ház udvaráról ellopták. Azomban, ha ujságot nem tudsz is kedves Jósím, irj Te csak nékem magadról és kedveseinkről, irj Klárirol, a jó, a kedves Testvérről, irj komolyat, irj enyel- gést, csak irj; mindenkor jót teszel

igaz szerető barátoddal

D. Ferencz

Antalt, Magadat és Klárit, Barátinkat is, különösen Loizit³⁴, Koppányit, Nedeczkyit³⁵, Fleischackert³⁶, Csányi Lacit, Istókot, Tubolyt³⁷, Farkas Já- nost³⁸, Bertalan Palit³⁹, Hertelendy Gyurit⁴⁰, egyszóval valamennyit ezerszer csókolom. Antal és Horváth⁴¹, tudom Egerszegen nem lesznek, ezeknek tehát különösen irtam meg azt, a mit néked irok. - Isten veled.

Ime küldök egy német pasquillust⁴², mulassátok véle magatokat.

Jegyzetek

¹ A június 12-i főrendi ülés után.

² Július 4-én.

³ Deák - utasítás hiányában - nem szavazott.

- ⁴ Tudniillik: nehogy az áttérés meggondolatlanul történjék, az ilyen eseteket Ófelségének kell bejelenteni.
- ⁵ Jog szerint a legfelsőbb átvizsgáló.
- ⁶ A legfelsőbb felügyelet jogát, illetve jogán.
- ⁷ Értsd: rendeleteit.
- ⁸ Értsd: áttérni.
- ⁹ Június 22-26-án.
- ¹⁰ Marczibányi Antal (1793-1863), Trencsén vármegye második követe, 1845-49-ben a vármegye főispánja.
- ¹¹ Közjogi.
- ¹² Vakbuzgó.
- ¹³ Értsd: éspedig.
- ¹⁴ Önkormányzati
- ¹⁵ Értsd: legkedvezőtlenebb
- ¹⁶ A június 22-26-i kerületi ülésen „utasítása még nincs, meggyőződése pedig követársáéval nem egyezik”. OT. i. m. 1. köt. 498. o.
- ¹⁷ Ez a jobbágy személyi és vagyoni biztonságát védő, nevezetes VIII. törvényjavaslat, amit az ellenzék a június 12-én tartott szűkebb konferencián készít elő, és a temesi Dessewffy szerkesztésében ad elő június 15-én, a kerületi ülésen. Andrássy már az április 27-i ülésen célzott arra, hogy a jobbágyok „személyi igazairól” külön törvényjavaslatot terjeszt majd elő, ami eredetileg nem szerepelt az *úrbéri* javaslatokban. OT. i. m. 1. köt. 466. o. Deáknak még nem volt támogató utasítása a VIII. törvénytervezet tárgyában. OT. i. m. 1. köt. 472. o. Szavazni tehát nem szavazhatott, mégis kiállt a javaslat mellett, és a június 15-i kerületi ülésen a természetjog elve alapján vette azt védelmébe. U. o. 472-474. o.
- ¹⁸ A június 18-21-i kerületi ülésen tárgyalták a földesuri tulajdon és a jobbágyi birtok regulációjának, a birtokrendezési eljárás bonyolult kérdéseit.
- ¹⁹ Bernáth Zsigmond (1790-1882), Ung vármegye második követe, 1848-ban a megye főispánja.
- ²⁰ Az úrbéri I. tc. 1-6. §-ai a jobbágyok szabad költözésének tárgyában. Deák, aki a törvényjavaslatok megfogalmazásának nagymestere volt, némi malíciával figyelte a sok okoskodó szerény kísérleteit.
- ²¹ Lásd az úrbéri I. tc. 2. §-át az elköltöző jobbágy „elbocsátó” leveléről.
- ²² Dubraviczky Simon, Pest vármegye első követe és másodalispánja a június 26-i kerületi ülésen indítványozta, hogy nevezzenek ki egy országos bizottságot a pesti Lánchíd megépítésének terve ügyében.
- ²³ A július 8-i országos ülésen.
- ²⁴ A jelzett kérdés az 1832. évi december 21-i országos ülésen már felvetődött.

- ²⁵ V. ö. A június 6-i levél 52. jegyzetében írottakkal.
- ²⁶ Utalás Deák kiállítására az elnyomott lengyelek mellett. Mert arra „a világtörténet nem tanít, hogy a végveszély örvényében elmerüléssel küzdő nemzetet némán és hidegen nézve, a lehetőségig ne segítsük”.
- ²⁷ Magyarellenes röpirat, amelyet még a május 18-i országos ülésben tárgyaltak. A névtelenül megjelent röpirat szerzője Hoits Sámuel, aki az 1830. évi nyelvtörvényt az erőszak kezdetének tünteti fel.
- ²⁸ Simon Florent, ügyvéd és váltójegyző. Született Cegléden, 1804. október 26-án. Szerb eredetű család leszármazottja, akinek ügyvédi irodája volt Pesten. Meghalt Budapesten, 1873. november 24-én.
- ²⁹ Bors Sámuel (budafalvi), királyi táblai ügyvéd.
- ³⁰ Bencsik János (1789-1838), Nyitra vármegye második követe és Moncskó (Mantskó) István, Szepes vármegye második követe.
- ³¹ Fémlemezből eszközöket készítő iparos, üstkészítő.
- ³² Feltehetően Hány János esküdt.
- ³³ Koppányi Ferenc táblabíró, főadószedő.
- ³⁴ Minden bizonnyal Skublits Alajos főjegyző.
- ³⁵ Nedeczky Károly és (vagy) Lajos főügyészek.
- ³⁶ Fleischhacker József, Zala megye főorvosa.
- ³⁷ Tubolyszeghi Tuboly Mihály első aljegyző.
- ³⁸ Boldogfai Farkas János táblabíró.
- ³⁹ Bertalan Pál tiszti alügyvéd.
- ⁴⁰ Hertelendy György táblabíró.
- ⁴¹ Zalabéri Horváth János királyi kulcsos kamarás, Deák követtársa.
- ⁴² Gúnyiratot.

4.

Poson, Julius 21-én 1833.

Szeretett Kedves Jóságim!¹

Azon Böröndi varga, ki egyszersmind ottan posta mester, sarukat varrt² úgy látszik lovának bőréből, s a gőz szekerek Nálátok még nem divatozván, rákokon küldi Körmendig a Leveleket, mert egyébként előttem magyarázható nem volna, hogy Julius 8-ikán írott leveled csak ez órában érkezett kezemhez.

Köszönöm a Gyűlésről közlött szives tudósításodat. Sokat el mondott a történetekből gróf Batthyányi³, ki már Julius 12-én kezemhez küldötte az utasítást, más nap meg tiszteltem őtet személynél, és mindent meg kérdeztem, a mi csak eszembe jutott, s ő is mindent körülállásosan el beszélt. Kedves, de váratlan volt előttem a vallásbéli tárgyban adott utasítás, hasznát azomban sokat nem vehettem, mert érkezése után más napon a vallásbéli tárgynak ez uttal véget vetettünk.⁴ Egy lépést sem akartak távozni a Fő Rendek előbbi határozásaitól, csak minket szóllitgattak a közelítésre, sürgették állandóul azt is: hogy a vallásbéli átmeneteknek végre hajtás előtti felterjesztését elfogadjuk. Mi pedig izeneteink fő pontjaitól el állani s a fejedelmi fel ügyelés jussának káros következtéseket szülhető magyarázatját el fogadni nem akartuk, minden főpontban szinte olly távol valánk egymástól, mint a dolog első kezdetekor de a keserűség és boszszus meghasonlás nagyobb volt, sőt naponként nevel kedve⁵ más tanácskozásinkban is éreztük befolyását. Izeneteinktől a fő pontokban el állani s a Fő Rendeknek javatit el fogadni annyi lett volna, mint jövendőre is el ölni a lehető jó törvény eránti reménységet. Sőt, a fel ügyelési jussnak magyarázatjával sérteni polgári szabadságunkat. Elegyes ülésben⁶ vetni véget e tárgynak tanácsos nem vala, mert könnyen kényszeríthetnének minket utóbb, más kérdéseknél is ezen esetre hivatkozva a Fő Rendek hasonlóra, ez pedig addig, míg a voksok aránya meg határozva nem lesz, veszedelmes volna, végre a Két Táblának külön fel írása jussaink ellenére az egész törvényhozás hatalmát egyedül a Kormány kezébe adná, - nem volt tehát egyéb hátra, mint az 1825-ik esztendei ország gyűlésének példáját (Ide Evocatione ad verbum regium, - és de jure belli et pacis)⁷ követve az egész tárgyat ez uttal fel függeszteni. Indítványi jussunknál fogva hatalmunkban állván annak máskori felvétele.⁸ Izenetünkre, melly országos ülésben⁹ is felette nagy többséggel

meg állott, azt válaszolták a Fő Rendek, hogy ők a fel függesztést el fogadják, de azt akarják: hogy a miben a Két Tábla meg egyezett, vagy fel terjesztessék, vagy a Gravaminális Deputatiohoz¹⁰ utasitassék, ezt azonban a Karok és Rendek el nem fogadták, mert a Két Tábla egyezése által el nem fogadtatott az: hogy a reversalisok multa nézve is töröltessenek el, ha pedig a hozandó törvénybe, csak a jövőre kiadandók tiltatnak meg, a már kiadottaknak ereje, a törvény halgatása által nyilván el ismertetik s így törvényesítve lesz az, amiről még az 1790-ik esztendei 26-ik cikkely sem szól.¹¹ Ezen tárgyon kívül pedig a Fő Rendek olly csekélységekben egyeztek meg csak: hogy azok fel terjesztést sem érdemelnek. Holnap küldjük által e tárgyban talán utolsó izenetünket, örülök, hogy menekszünk tőle, mert meg untuk annak gyakori kedvetlen ismételését. A Fő Rendeknél leg többet, de leg több haszontalant is beszélt Szepessy, egyik ülésben azt is mondotta: hogy ő ha izenetünk szerint törvényt hoznának is, e tárgyban ő még sem engedelmessé válna annak.¹² - Szép kijelentés az Isten Szolgájának s a békesség tanítójának szájából. Senki sem válaszolt reá, még a Nádor sem, de a mi Táblánkon, hol talán helye sem lett volna, azt elő hozni, annál több kikelések lettek ellene.

Négy Országos ülést tartottunk már az urbéri tárgyban, fel olvassák ugyan a deák Szerkesztést is, de tanácskozás alá egyenesen a Magyar fordítás vétetik s a tett változtatások ebbe iktattatván, a deák is ahhoz igazittatik. Noha még Királyi választ nem nyertünk azon fel írásra: hogy a törvények magyar nyelven irassanak. A jobbágy telkek használatának szabad el adását, s az eladás bé jegyzésétől fizetendő hatvanad részt a nevezetes többség voksunk ellenére el határozta, azt azonban: hogy mivel a földes urnak járandó hatvanad rész, az ingyen által engedett el adhatási jusnak némü némü pótoléka, mind az pedig, a mit a jobbágy épített és javított, annak saját szerzeménye lévén, nem a földes ur kegyelméből eredett, a hatvanad rész, csak a telkek használatának árából, nem pedig ezen épületek és javítások becséből legyen járandó, szinte a többség el fogadta s e tárgynak bővebb ki fejtését kerületi ülésre, melly holnap fog tartatni, bizta.¹³ A jobbágy teleknek osztál esetében lehető el becsülése¹⁴ eránt, mellyről a hármaskönyv 1-ő részének 40-ik czimje tesz határozást, hosszas vitatások valának, egyik rész Verbőczy említett törvényének értelmét csak a belső telek el becsülhetésére magyarázta, másik azt a külső tartózkodóságra is érthetőnek vélte; egyik a telek használatáért, ilyen esetekben soha semmit nem akart fizettetni, a másik az el vevést csak ezen használat becsü árának lefizetése után kívánta meg engedtetni, a harmadik különbséget tett azon telek között,

mellyet a Jobbágy földes urától egykor ingyen kapott, és az között, mellyet valakitől pénzen vett, és minek utánna a sok vitatásból az volt látható, hogy Verbőczynek mondott törvénye homályos, mert azt minden ember más képpen, és pedig ellenkezőleg magyarázza, végre az lett határozva, hogy minden magyarázat el mellőzésével, csak általánossan tétessék ki.¹⁵ Sürgetők sokan a fel világosítást, mert a homályos törvény, mellynek értelmén maga sem tudott meg egyezni a törvényhozó test, csak a bírák vagy a kormány önkényét terjeszti, de félt a két párt egymástól, féltette mindenik a maga véleményét, s inkább meg nyugodtak az általános meg említésben. Bizony pedig ideje volna már törvényeinket az ügyészek javára, de a pörledők kárával eddig fenn állott két értelműségéből ki tisztogatni.

Az irtások eránti¹⁶ utasítást is a többivel együtt kaptam, elő fogom azt kötelességem szerint terjeszteni annak, idejében.¹⁷ Azt irod, hogy „duzzadt tollal írott jelentésünket némellyek sokallották” - ezt valóban sajnálom. Kötelességemnek véltem én küldőimnek meg írni mind azt, ami tanácskozásink közben ki fejlett, mind azt, amit ők nem is tudhattak, mert azt hittem, hogy csak így tehetnek helyessen és biztossan intézeteket¹⁸, nem magamtól, hanem követ társaim elő adásából meritettem hivatalos levelemnek minden körülállásait, ha ezek le fejtése nem tisztán folyó, nem könnyen érthető, hanem „duzzadt tollal írott” vala, ezt inkább ügyetlenségemnek, mint a jó akarás hijányának kell tulajdonítani. Véleményünket, csak kérés gyanánt és nem erőltetve adtam elő, sokallást és félre értést tehát nem vártam. Azonban vedd köszönetemet ebbéli barátságos tudósításodért, most leg alább tudom: hogy nekünk véleményt még kérés gyanánt sem lehet elő adnunk, mert a Megye kebeléből ki szakasztva és ide szegezve, csak eszközei vagyunk kívánságtoknak ehhez fogom ezentul alkalmaztatni hivatalos tudósításinkat, s a tárgynak leg szárazabb, rövid elő adásán kívül, abban csak ugyan egy betűt sem iktatok, mert én most: fájdalom független nem lévén, mások izléséhez kell alkalmaztatnom munkámot. Hiszem azomban, hogy a Megyének jobb és lelkesebb része, azon némellyeknek éles észre vételében nem osztozik, ha bár a tárgyra magára véleményemmel nem tart is.

Egyébb aránt én az 1807-ik esztendei törvénynek¹⁹ idejét el választó határ vonásnak azért javallottam, mert ezt véltem leg biztossabb alapnak, mellyre új törvényünket²⁰ építhettük volna: ugy, hogy a tellyesítésnél is jobbára mindenhol javult volna a Jobbágy sorsa, de mivel e tárgynál, csak áldozatról, nem a szoros törvényes igazságról vagyon szó, az áldozatnál pedig valakinek mértéket szabni akarni, vakmerőség volna, mivel továbbá az Irtásoknak, mellyek egyébbként egészen a földes urat illetnék, egy ne-

gyed részét mindenkor, sött némelly esetekben felét a Szegény Népnak oda ajándékozni nem csekély, és valóban nemes áldozat, többet senki nem kívánhat Töletek, mert ennyivel sem lettetek volna kötelesek, én tehát utasítástok tartalmával tellyessen meg elégszem²¹, ezt azomban csak néked írom, mert más ki nevet, ha olvassa szavaimat, mint ha bizon egy törvényhatóság igen sokat törődnek követjének megelégedésével.

Kerületi ülésben készítettünk egy Fel írást, mellyben az előleges Sérelmekre s az ezen Ország Gyűléséből fel terjesztett kívánatinkra Ő Fölségének válaszáat sürgetjük, félek: hogy kértük az esőt, és majd jég veri el a határt, mint Inkey Ádám²² mondotta Amadenak²³, azomban a bizonytalanság is nehéz helyeztetés, a Kormány - ugy látszik - szereti válaszait Ország Gyűlésünk végére hallasztgatni, mert annál kevesebbet felelünk rá. A kerületi ülésben készült Fel írás talán a holnapi Országos ülésben vétetik fel.

Sok követ meg unta Posonyt, Jakabffy²⁴ Krassói követ végképpen haza ment, helyette még választva nincs, de Papházy Főügyész vélik küldendőnek, Szücs Lajos²⁵ Fejér követ helyett Szluha Imre Fő Bíró, Radvánszky²⁶ Zólyomi követ helyett Garamszegi Géczy Péter, Nagyszombati Kerületi Tábla Bíró, a Fő Ispánnak fija választattak, de még itt nincsenek, a Beregi új követek azomban (mert Komlóssy²⁷ is haza ment) Pogány²⁸, Eötvös²⁹ már meg érkeztek.

A második Dunai gőz hajó, melly csak most készült el és neve is „Duna”, Bécsből ide csütörtökön váratott, Lobautól nem meszsze azomban a kormányosnak ügyetlensége miatt, vagy, mint sokan állítják, a Bérkocsisok és Korcsmárosok által meg vesztegetett gonoszságából egy homok torlason fent akadott, Bécsből kellett segítséget hívniok, mert a vidékbeli austriai hajósok és hajó huzók irigységből nem segítettek. A hajó csak tegnap szabadult ki, és ma 11 órakor ért ide, holnap pedig hajnalba Pestre indul, hol dél után 4 órakor ki fog szállani. Ezen hajónak rendeltetése az leend, hogy Serbiából fel szállítsa a sertéseket, mellyek különös, arra készített kompon, vagyis talpakon fognak a gőz hajó által fel vonatni. Ha ez jó ki menettel jutalmazza a fáradságot, vége a szombathelyi és soprony sertés vásároknak és Skublics³⁰ sem fog sánta disznót olcson vehetni.

Itt a sok szárazság után, felette sok eső esik egy idő óta, gyakran jut eszembe építésed, és kepéd, majd annál jobb izüen pipázunk az őszszel szobáidban, leg alább Antal is sétálhat azokban. Öcséd³¹ dolgát miattad sajnálom. és még jobban sajnálom azt, hogy közöttetek a bizodalmatlanság a leg főbb pontra hágott, noha ez váratlan előttem nem vala.

Klárít ezerszer csókolom, vigyázzon magára, ha nem magáért, érettünk, kik baját véle együtt érezzük. Isten véled édes Jósím. Barátinkat tiszteljed nevennel, és szeress engem is, ki állandóul vagyok

hiv barátod

D. Ferencz

Máskor talán többet, noha szobám üres.

Jegyzetek

¹ Ettől kezdve Deák így szólította meg sógorát.

² Olvasata kissé bizonytalan.

³ Batthyány Imre gróf (1781-1874), a hétszemélyes törvényszék bírója, 1835-től 1849-ig Zala megye főispánja.

⁴ A vallásügyi vitát, a főrendi tábla hajthatatlansága miatt, az alsótábla július 17-én, az országos ülésben, végül is felfüggesztette. A többség - Deák taktikai megfontolására - már a július 10-i kerületi ülésen az átmeneti felfüggesztés mellett döntött. Az sem érdektelen, hogy József nádor már egy május 22-i levélben arról tájékoztatta Reviczky kancellárt, hogy a végső döntés joga úgyszólván az uralkodó kezében van. Ezért nem is egy döntéshozatalról, hanem az alsótábla kérelmének mielőbbi felterjesztéséről van szó a kérdéses, az udvar számára kényes kérdésben. „Handle es sich gegenwärtig nicht um eine Entscheidung über die Ständischen Anträge, sondern um die Beschleunigung und Beendigung der Verhandlungen über einen so delikaten Gegenstand, und die vorgeschlagenen Maßregel würde bei einer zweckmäßig gewählten Textur der All. Endschließung nicht vorgreifen und bei den Ständen keine Hoffnungen erwecken.” Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Kabinettsarchiv. Staatskonferenz-Akten. 1833. V. 22. 578/1833. 25. Karton.

⁵ Értsd: növekedve.

⁶ A két tábla közös ülése.

⁷ Az uralkodói kifejezéshez történő felszólításról és a háború valamint a béke jogáról.

⁸ Deák egyik jellemző taktikai lépése, amikor a mindenkor adott erőviszonyokat kedvezőtlennek ítéli a reformok kivívására, akkor *időleges* visszavonulást javasol, hogy később kedvezőbb körülmények között újravívja a politikai harcot az eredeti cél megvalósítása érdekében.

⁹ Július 13-án.

¹⁰ A sérelmeket összeállító bizottság.

- ¹¹ A 15. §. szerint a vegyes házasságok katolikus pap előtt kötendők, az azokból származott gyermekeket, ha az apa katolikus, az ő vallását követik és csak a katolikus anyától származókat osztják meg nem szerint az apa és az anya között. De a reverzálisok dolgáról a törvény nem szól.
- ¹² A július 8-i főrendi ülésen.
- ¹³ Lásd az úrbéri I. tc. 6. §-át, amely a telki haszonvétele eladása esetén a földesúrnak fizetendő taxa kérdéséről szól.
- ¹⁴ Az úrbéri I. tc. 13. §-a.
- ¹⁵ Lásd erről a július 19-20-i országos ülések anyagát. OT. 1. köt. 582. és köv. o.
- ¹⁶ Az úrbéri II. tc. 3. és a II. tc. 1. §-inak már említett törvénytervezetéről van szó.
- ¹⁷ 1833. július 27-i és az augusztus 1-i országos ülésekre céloz. Lásd hozzá: OT. 1. köt. 606., 620-622. o.
- ¹⁸ Értsd: intézkedéseket.
- ¹⁹ Az 1807. évi 21. tc. 8. §-a testi büntetés és kár megtérítésének terhe alatt megtiltja a jobbágnak, hogy a földesúr engedélye nélkül irtson. Ha mégis irtana, akkor a földesúr az irtásokat minden ellenszolgáltatás nélkül visszaveheti.
- ²⁰ Lásd a június 6-i levélhez fűzött 59. jegyzetben írottakat az irtások tárgyában.
- ²¹ A telki illetménybe *nem* tartozó irtások földesúri visszaváltásának módjáról van szó. Deák elütve a korábbi javaslatától, most *megszorító* intézkedéseket kíván tenni a visszaválthatóság megnehezítése dolgában. Eredeti elképzelését csonkítva, de még mindig telkesíteni akarja az ilyen irtásokat. Erről az augusztus 1-i országos ülésen elmondott nevezetes beszéde tanúskodik. OT. 1. köt. 620-622. o.
- ²² Pallini Inkey Ádám táblabíró.
- ²³ Amade Antal gróf (1761-1835), Zala megye korábbi kormányhú és a megyében ellenszenvet keltő adminisztrátora, főispáni helytartó, kinek megbuktatásáért Deák Antal kemény politikai küzdelmet vívott. A mondás átvitt értelmű, és a jelzett sérelmek kedvezőtlen elintézésére utal.
- ²⁴ Jakabffy Kristóf.
- ²⁵ Szücs Lajos (1777-1842), Fejér vármegye első követe.
- ²⁶ Radvánszky Antal (1769-1840), Zólyom vármegye első követe.
- ²⁷ Komlóssy Károly (1774-1846), Füzesréty követően Bereg vármegye második követe.
- ²⁸ Pogány József, Bereg vármegye főjegyzője, első követ az országgyűlésen.
- ²⁹ Eötvös Tamás (1800-1867), Bereg vármegye második követe és alispánja.
- ³⁰ Valószínűleg a már említett Skublics Alajos.
- ³¹ Oszterhueber József egyik öccse, bizonyára György.

5.

Poson, Julius 31-én, 1833.

Szeretett Kedves Sógor!

„Ma most egy társaságba Stajerba utazunk, írj tehát minél előbb” - így végzed utolsó kurta leveledet. Hallok én itt is Posonban olyan ki jelentéseket, mellyeknek elejéből a bé rekesztés igen furcsán következik, de megvallom, oly furcsát, mint ezen szavaid, még nem hallottam. Egy ideig azt véltem, hogy végképpen Stajerba kivánsz költözni s ott incognito élni, azért szállítasz fel, hogy írjak minél előbb, mert Stajerba utazol, de azután jutott eszembe: hogy egész utad deska vagy sindely miatt lesz, s aggodásom elenyészett.¹ Hogy néked írjak, az igen szoros baráti kötelesség: hogy Te Stajerba utazol, az igen bölcs gazdálkodási számolás, de hogy a kettő minő öszve köttetésben áll egymással, hogy a „tehát” szó mire való, azt csak ugyan nem értem, kell tehát ebben valaminek feküdni, melly eránt felvilágosítást kérek.

Meg bocsáss édes Jósim, hogy szivességedet oktató dorgálással hálálom, de ez már a világ szokott folyamatja. Szeretik az öregek oktatva, leczkézni a fiatalokat, még olyanokban is, mellyeket ezek náloknál jobban tudnak. Vélem is így tett Farkas Ferencz és Farkas Gábor² az orosztonyi, Görböi és Büki³ gyakorta, de én békével türtem. Azt irod: hogy mi itt Haza Attyai vagyunk, mivel pedig Te a Haza hiv fija vagy, onokámnak kell lenned s enyelgésemet, mint öreg atyádtól el fogadd.

Mire valók e haszontalanságok? Azt kérded Te most édes Jósim boszzus fel hevüléssel, de én erre csak kurtán felelek; arra valók: hogy a papirost töltsék és én véled szives nyájassággal töb[bet]⁴ fecseghessek, mert Ország Gyüleési tanácskozásink oly lassuk és egy formák, hogy azok rövid foglatját négy sorba szorítani, mesterség nem volna.⁵ Az urbariumi hét első cikkely⁶ el végeztük, nagy részben vagy a Kerületi, vagy az országos Kirendeltségi szerkesztetés maradt meg, most a 3-ik cikkelyről⁷ tanácskozunk, mellyben első és fő kérdés az irtások kérdése. Hogy azon irtásokat, mellyek valóságos Jobbágy telki állományá (constitutivum sessionale) váltak, többé vissza váltani, s így az új Jobbágy üléseket, mellyek akár a Földes Urak önkényes ajánlása szerint, akár ítélet és parancsolat következtében irtásokból lettek alkotva, és most Jobbágy kézen vannak, el pusztítani ne lehessen: úgy hiszem oly igen természetes: hogy ez eránt vetélkedni sem

kellett volna, voltak azonban némelyek, de csak kevesen, kik ellenkezőt vitattak, vitatásaik mindazon által siker nélkül maradának. Nagyobb kérdés volt az: hogy a visza váltott irtásokot szabad legyen e korlátolás nélkül uradalmi használatra fordítani, mert ezen kérdésnél az eddigi törvények és az ezekben gyökerezett sajátságai⁸ jusnak szentsége egy részről, de más részről még annyi ezer ház nép nyugodalma, boldogsága, s ez által a Hazának áldozatot parancsoló köz java vittak egymással. Az első vélemény baráti minden visza váltott irtásnak uradalmi használatra lehető fordítását kívánva, a Kerületi végzés mellett voksoltak és 17 megyének követeiből állottak. Azok, pedig, kik a korlátolás[t] javallották, egy bizonyos idő pontot kívántak rendelni, melly e tárgyban határ vonatul⁹ szolgáljon. Sokan az 1790-ik esztendő, mellyben az urbarium ideiglen törvény által el lett fogadva, ohajtották fel venni, s azt határozni, hogy az ezen esztendő előtt történt irtások mindenkor jobbágy telekre forditassék, némelyek az 1807-ik esztendő, mellyben az irtogatást eltöltő törvény hozva lett, cél arányosabb és a jobbágyokra nézve hasznosabb határvonatra vélték, s végre e két felekezet¹⁰, melly öszvesen 20 vármegyéből állott az 1790-ik esztendőben meg egyezett. Ezen kívül 12 megye arra voksolt: hogy azon irtásokot, mellyek a jobbágy élelmére el kerülhetetlenül szükségesek, azoktól el ne vétessenek, én tehát felező és negyedelő utasítással egyedül magam állottam, senkitől nem pártolva és szorosan egyik félhez sem tartozva.¹¹ A vélemények ilyen különbségében az utolsó 12 V[árme]gyének elő adásához azt toldotta a Personális, hogy a melly irtások a Jobbágyok élelmére *eredetikeppen* (originarie) és egyedül (unice) szükségesek, azokat vissza venni nem lehet, s ezen változtatás nagy erőlködés és ellenkezés után el lett fogadva; mert az egyik fél az *originarie* szót, csak az első népesítési meg Szállásra, a másik fél pedig minden irtásra, melly a Jobbágyok élelmére szükséges, magyarázza, - de ez csak a Kormány önkényének nyit utat. Meghatározott az is, hogy minden irtásért, mellyben az uradalom nyilván nem ellenkezett, nem az előbbi meghatározott summában per 3-4 forint, hanem becsü szerint tartozék a viszszaváltó megfizetni, sőt azon pénzek is, mellyek az irtásokon törvényesen, de csak törvényesen fekszenek, megtérítendőek lesznek.

Követ társaink igen unják az Ország Gyülését, most egyszerre 28-an ott hon vannak szabadsággal, némelyek végképpen haza készülnek, különösen Bárczay Ferenc¹² Abauj vármegyei és Majthényi László¹³ barsi követe.

Az idéző levelet Baranyaival¹⁴, mint jurátussal exhibealtattam¹⁵. Leveled is későn érkezett, noha nem tudom, mikor irtad, mert dátuma nincs, de az idézendő Grófné sem vala itten, sőt annak cselédjét sem találtuk, quinde-

na¹⁶ tehát háromnál több ki nem kerül, de talán ez is elég lesz. - Baranyait ki fizettem, majd otthon számot vetünk, - vice principálisodnak¹⁷, Gróf Andrássy Károlynak¹⁸ munkájából (Umriße einer möglichen Reform in Ungarn) a harmadik füzet is ki jött, de még én nem olvastam. Mondják, minden árnyék oldalai mellett is, van benn néhány jó gondolat.

A Nádor Alcsutra ment, három hétig oda lesz, a Fő Rendek is jobbára elszéledtek, mert az urbéri tárgyat, csak akkor veszik tanácskozás alá, ha mi azt el végezzük; most tehát dolgok nincsen.

Dőry¹⁹ és Tomassits²⁰ itt voltak, ezek is, Ebergényi Bencze is²¹, ki a napokban érkezett, el beszéltek a Gyűlés folyamatját.²² Örülök, hogy Zala már annyira meghalladott felvilágosodásban sok más megyéket. Volt, hallom, sok Pap, de nem rosszul viselték magokat, mert vagy mérsékléssel szóllottak, mint Ruszek²³, vagy pedig halgattak.

Én ugyan sehova most nem utazok, de azért írj Kedves Sógor. Kedves Klárimat száz ezerszer csókold helyettem és szeresd

hív barátodat

Ferkót

Jegyzetek

¹ Deák a rá olyannyira jellemző játékos enyelgésbe bujtatott kritikával válaszolt sógora „kurta” levelére. Lásd a további sorokat is.

² Kisbarnaki Farkas Ferenc és Orosztonyi Farkas Gábor táblabírák.

³ Kilétüket nem ismerjük. Valószínű, hogy Deák ismeretségi köréhez tartoztak.

⁴ A szövegben, nyilván elírásból: több.

⁵ Deák sohasem szerette a tartalmatlan bőbeszédűséget.

⁶ A telki haszonvétel eladhatásától az úriszék reformjáig.

⁷ A már említett telken kívüli irtásföldek sorsáról.

⁸ Értsd: tulajdonosi.

⁹ Értsd: határidőként.

¹⁰ Értsd: két fél.

¹¹ Deák utasítása a következőket írta elő számára:

1. A még nem rendezett (regulázott), vagy örökszerződéssel nem bíró helységekben a belső házas telkek maradjanak a jobbágyok birtokában, a földesúr pedig tartozzék a jobbágykézen lévő irtások egynegyed részét, urbéri szolgálat mellett, a lakosoknak kiosztani. A következőképpen: ha sok az irtás és kevés a

jobbágy (zsellér), az említett negyed részből negyed telki állománytól kezdve, három egész telekig lehessen irtást kiszabni a jobbágyoknak.

2. Ha azonban e negyedrészből a vállalni akarók mindegyikének nem jutna irtás, akkor a hiány pótlendő.

3. Ha ez a megoldás sem volna lehetséges, elegendő irtás hiányában, akkor minden zsellérnek a diétán meghatározandó adózás mellett, adassék külső szántóföld.

¹² Bárczay Ferenc (1787-1874), táblabíró.

¹³ Majthényi László, Bars megye második követe.

¹⁴ Baranyay Pál (1811-?), később ügyvéd, táblabíró.

¹⁵ Tanúsítottam.

¹⁶ Tizenöt.

¹⁷ Helyettes főnököd vagy előljáród.

¹⁸ Andrássy Károly gróf (1792-1845), a szabolcsi Tisza-Szabályozó Társulat elnöke.

¹⁹ Döry Imre Fanny nevű leánya Deák keresztlánya volt.

²⁰ Tomasich János ügyvéd.

²¹ Ebergény Bence, Vas megye második követe.

²² A megyei közgyűlésről van szó.

²³ Ruszek József (1779-1851), tizennyolc évig volt Keszthely lelkipásztora, 1834-ben veszprémi kanonok lett.

6.

Poson, Augustus 26-ikán, [1]833.

Kedves Barátom és Sógorom!

Kezemre adta Horváth Muki Leveledet, és azt is beszélgette, hogy azon levelemet, mellyben az irtásoknak uradalmi használatra lehető fordítása éránt hozott határozásunkról tudósítottalak, hihető¹, nem jól értetted, mert néki panaszkodtál, hogy a Földes Uri jussok leg nagyobb kárával az 1790-ediki epocha lett el fogadva. Sokat irtam én Neked az irtásokról a mennyire emlékezem, tanácskozásunk egész sorát elő adtam, de az epochának el fogadása alig ha említve vagyon², azomban lehet, hogy homályos valék, lehet, hogy Muki értett Téged rosszul, de minden esetre meg nyugtatásodra ide írom, a 3-ik törvény cikkelynek elejét, úgy, mint azt az országos ülésben³ megállapították. „Cunctas exstirpaturas post fundualitatem haud ingressas, aut originarie uniceque pro subsistentia Colonorum haud destinatas subditi eousque, donec eaedem sua forma recipiantur erga depensionem terragii vel census penes liberam cum Dominio initam vel ineundam Conventionem usuabbunt. Ut primum autem hae relictæ fuerint ipso facto ad liberam Dominii recident dispositionem”⁴ - az el huzott⁵ szavak az országos ülésben lettek a kerületi szerkeztetéshez toldva.

A vissza váltandó irtások bére éránt határozatott, hogy a munka bére mindenkor különös becsü szerint, mellyet az ítélő szék is meg vizsgáljon, fizetessék meg, és pedig a bé vett tiszta haszonnak le vonása nélkül, e részben tehát az országos választmány szerkeztetése változott, - sött, világossan rendeltetik az is, hogy minden vételek és bérházások sommája, hogy ha azok törvényesek, megtérítendőök legyenek.

A fertály- és félesztendei korcsmáltatás⁶ azon helyekre is ki terjesztetett, a hol az eddig szokásban nem volt, ezért leg inkább haragusznak az árvai tótok, még azt is meg akarták mutogatni: hogy a helység községének az efféle bormérésből valóságos pénzbeli kára vagyon, de senki sem hitte okoskodásaikat. Az uraságoknak nem szabad Jobbágyaikat kényszeríteni: hogy csap pénzért az uraság borát ki mérjék, hanem ha az uraságnak sem korcsmája, sem korcsmának való helye nem volna, egyesség, vagy csere utján szerezhessen egyedül magának alkalmas teleket⁷, mert e miatt valakit ki becsültetni szabad nem lészen. Bort más helyről a faluba vinni, csak ab-

roncs alatt szabad a Jobbágnak icze számra, kissebb edényekben pedig egyedül lakodalom, vagy betegség esetében van a bé vitel meg engedve.

A pálinka égetéstől⁸ fizetni szokott 2 forint kazán pénz meg maradott, és pedig úgy: hogy minden jobbágy, a ki pálinkát főz, a kazán pénzt is tartozék meg fizetni. A pálinkának ki mérése a jobbágnak tiltva van, a pálinka égetés meg engedetik törkölyből, borból, seprüből, minden gyümölcsből, gabonából, egy szóval minden nemű termékből, meg ananászból is. Mi ugyan ezt, utasításunk szerint nem pártoltuk, de a többség így végezte, pedig a tótok igen boszongkodtak. Zmeskál,⁹ az árvai követ nekem azt mondotta, hogy ő egy pálinka házat építtetett, mely 16 ezer forintba került, most azomban ezen törvény után hasznát alig fogja venni, de én biztattam: hogy árvai gabonából nem sok pálinkát égetnek, mert a zab igen keveset ad, - a riskása pedig nálok nem igen bőven terem.

A legelőnek külön választása,¹⁰ a hol ezt a jobbágyok nagyobb része kívánja és a helyheztesés lehetetlené nem teszi, az országos ki rendeltség munkájának 34-ik lapján el számlált mennyiségben meg rendeltetett, és pedig úgy: hogy a hol csak lehet, a tarlón, ugaron, és réteken is külön választassék a legeltetés. Békés, Csanád, Csongrád vármegyék pedig önnön kívánságokra különösen¹¹ említettnek a törvényben, mert ezekben különbség nélkül, minden telek után 22 hold legelő léssen járandó. Azok, kik Alföldet ismerik, félnek, hogy ezen törvénynek végre hajtása kedvetlen következesek, sött, zendülések nélkül nem lesz tellesíthető, mert noha 16 hold, sött az említett 3 vármegyében 22 hold olyan legelő, mellynek földje jobb, mint nálunk a virág cserepekben lévő, csak ugyan elég élelmet adhat a szükséges marháknak, az alföldi ember mindazonáltal tág legelőhöz és sok marhához szokva, kedvetlenül veszi a meg szoritást, így példának okáért, Holdmezővásárhelyen a 22 hold legelőnek ki metszése után még ötven ezer hold marad G[róf] Károlyiaknak azon legelőből, mellyet eddig egyedül a jobbágyok használtak, s így van az arány szerint kissebb mértékben az Alföldön mindenhol. Nálunk ellenben a határozott mennyiség, vagy ki nem kerül, vagy bükkös és fenyves erdőkben elegendő nem lesz. Meg van engedve továbbá a jobbágyoknak, a hol lehet, és akarják, a kimért legelőt fel szántani, s úgy, mint magános birtokot, kilenczed, vagy más adózás nélkül használni. Ez sem igen fog nálunk meg történni, de az alföldi jobbágyság sokat nyert általa, mert ott a Legelő jobbára olyan helyheztesésű és minéműségű, mint a leg jobb szántó föld.

A papoknak és mestereknek¹² szinte meg határozottatott a legelő mennyisége, és pedig úgy: hogy a papoknak egy telekre, a mestereknek fél telekre

és a falu Jegyzőinek is különösen fél telekre járandó legelő adassék ki. Végre, a hol a jobbágyoknak ezen mennyiségben a legelő ki nem kerül, és a hol semmi különös legelő nincs, ott az eddigi szokás, vagy a felek közötti szabad egyezés szolgál sinórmértékül.

A faézás¹³, ahol a határban erdő vagon, száraz ágakra, gyökerekre és a fák tetejire szorítottak. Eleget vitattuk, utasításunk szerint, hogy leg alább a téli holnapokra, midőn nagy hóban, zivataros időben elegendő száraz ágat szedni, vagy gyökeret ásni lehetetlen szekér számra, mellyet, ha a mennyiség eránt kérdés támodna, vagy a vármegye, vagy az itélőszék, a helynek környülállásaihoz képest határozzon meg, előre adassék ki a tüzelőfa, elhoztuk azt is, hogy a Theresianum Urbariumban azon esetre, ha száraz fa nem található, nyersből is ki vévén a makk- és gyümölcs termő fákat, a faézás meg vagon engedve, ezen faézás pedig a helységek classificatiójához mindenhol tekintetbe jött. Most tehát, minekutánna a régi Classificatiók mindenhol meg tartatnak, a faézást megszorítani annyi volna, mint a Classificatióknak egyik alapját meg rontva, a jobbágyságot igazságtalanul terhelni¹⁴. De okoskodásaink haszontalanok valának, s az Országos választmány szerkeztetése meg hagyatott¹⁵. A papok faezésára az rendeltetett: hogy az eddigi szokás meg tartassék, mi ezt, a papok eránti rendelkezést, nem ide tartozónak véltük, mert azok faezésa nem urbariális, hanem vagy szerződésen, vagy a patronatusi kötelelességen, vagy általában a canonica visitán épül, ezekről pedig bővebben és ki merítőleg itt szóllani nem lehet. Nagy Pali, a többi között azt is mondotta, midőn némelly papok az itteni rendelkezést sürgeték¹⁶, hogy a papoknak - úgy látszik - meg adjuk az ingyen faezésát, de hiveiknek, a szegény parasztnak csak az ingyen faezés marad, de mind ezek nem használtak és ismét a redactio regnicolaris deputationis¹⁷ győzött. A szerszámfáknak - utasításunk szerint - sürgetett meg adását, noha sokan valának pártolóink, el nem fogadták. A makkoltatás¹⁸ a régi mód szerint 6 [krajcár]okkal olcsóbban, Bánátban minden darabtól fizetendő 6 és 3 [krajcár]okért, Slavóniában pedig minden darabtól 12, 9 és 6 [krajcár]okért továbbá is meg hagyatott. A gubacs szedés tiltatik, de nem tudom, mi okból, a vad gyümölcs szedése a jobbágyoknak ingyen meg engedtetett. Épület fát ezentul a földesur, csak pénzért, és pedig folyó áron tartozik adni, a hol azomban a jobbágyoknak külön ki metszett erdejök vagon, annak minden haszonvétele őket illeti.

A mészárszéknek jussa¹⁹ egyenessen a földes urat illeti, de ha ő a helységet elegendő hussal el nem látja, bé jelentés után szabad a jobbágyoknak hust vágni, úgy szinte, ha valamely jobbágynek marháját szerencsétlenség

éri, példának okáért lába török, szabad az ilyen marhát, ha az egyébként egészséges volt, font számra is ki mérni. A vadászat, halászat, madarászat és vámok, révek, malmok és boltnyítás, egyenesen a földesurnak jussaihoz tartoznak. A privilegiumok azomban mindenhol megtartandók, és azoknak valamely hiányosság miatt történhető el döntése a törvényes ura tartozik.

A füst pénz²⁰ 1 forint, a pénz nemének meg említése nélkül meg hagyatott. A kilenczedet természetben szedni ezután is szabad lesz a földes urnak, ki vévén azon helyeket, mellyekben ez eránt örökös szerződések kötettek (mint p. o. Trencsin vármegyében, hol az egész kilenczedért 4 papiros forintot fizetnek egy egész telektől a jobbágyok.) A kilenczed eránti alkukat, csak tanácsolja, nem parancsolja a törvényhozó test²¹. Kilenczed nem jár a belső telekből, rétből, rét helyett adott földekből, a legelőből, habár az fel szántatnék is, a földnek azon esztendei második terméséből, és a parlag földekből, ha azokat a jobbágy a szokott calcaturán²² felül veti. Ebből ismét az Alföldön, ahol három a calcatura, nagy a jobbágyra a nyereség, mert a harmadik calcaturában termettekből nem adózik. A kender és len kilenczed, vagy e helyett az urbáriális fonás előbbi állapotjában hagyatott²³. A kilenczed beszédése eránt az határozatott: hogy mihelyest a jobbágyok, akár az egész határban, akár egyik dülőben, az aratást el végezték, s azt az Elöljárók a Földes urnak bé jelentik, köteles legyen az uradalom harmad nap alatt kilenczedelni, mert egyébként a Földes Urak kilenczed részét a Jobbágyok a földön hagyván, a magok gabonáját minden felelet terhe nélkül be hordhatják. Kívánták ezen törvényt sokan úgy alkotni: hogy a Földes Ur minden egyes Jobbágynak gabonáját is tartozzék annak jelentésére és kívánságára különösen meg kilenczedelni, habár a többi még készen nem volna is, de ezt a többség vélünk együtt csak ugyan tellyesithetetlennek látván, el nem fogadta. - A kilenczed haza hordása a határon belől ezután is ingyen fog meg történni.

A bor kilenczedre és hegyvámra következők a határozások. Aszszu szőlőből és essentiából kilenczed nem jár. - Sajnáltalak ugyan Téged leg inkább Sógor, hogy ez által Pusztá Sz[en]t Lászlói²⁴ aszszu szőlő és essentia kilenczeded el marad, de Isten neki, gondolám, Te is hozhatsz áldozatot a Haza oltárára, s el lehets ezen csekélység nélkül, valamint mi eddig el valánk nélküle a söjtöri hegyen, - Gróf Szápárynének²⁵ azomban a Hegyallyán nem tudom, hogy fog tetszeni. Egyébb aránt a kilenczed és hegyvám rész szerint a szerződéseknek, rész szerint az 1802-ik esztendei 7-ik és 1807-ik esztendei 3-ik cikkelyeknek értelme szerint²⁶ eddigi törvényes állapotjában meg marad. Sürgették sokan, a mi már a Kerületi

Szerkeztetésben is foglaltatik: hogy a borbéli kilenczedet is harmad nap alatt el vesztés büntetése alatt, köteles legyen a Földes Ur bé szedni, de részünkről elő adatott: hogy a gabona között, melly kilenczedelés hallasztása miatt gyakran kinn rothad, és a bor között, mellyet a hordóban az idő viszontagságaitól féltetni nem igen kell, nagy a különbség, a gabona kilenczed, továbbá mindenhol általában a Törvényen, a borbéli adózások pedig nagyobb részben szerződéseken épülnek, a gabona kilenczedet az aratás után tüstént el lehet hordani, a bort pedig forrásban léte miatt, harmad nap mulva gyakran helyéből sem lehet ki mozdítani. Mind ezen okoknál fogva, mellyeket Megyénk részéről Horváth Muki helyessen elő adott, a többség ezen harmad napra szoritást kihagyván, az általam már említett 1802-ik és 1807-ik esztendei törvények rendszabását rendelte ezutánra is sinór mértékül. Hegyaljára nézve azomban az 1827-ik esztendei 31 cikkely fent tartatott.²⁷ A szőlők allyaira nézve, némellyek azt kívánták: hogy ezektől a kilenczedes szőlőkben (mert a hegyvámról, mint Szerződésbéliiről, kérdést sem lehet támosztani) semmi adózás járandó ne legyen, mások ellenben az ettől járandó adózást is minden szőlőkre nézve törvény által kívánták meg állapítani, s a hoszszas vitatásoknak vége azon határozás lett: hogy e részben az eddigi szokás mindenhol meg tartassék.²⁸

A méhekből, bárányokból és gödölékből járandó kilenczed, úgy szinte az urbarialis kappan, csirke, tojás, vaj és borjubéli adózás egészen és minden kárpótlás nélkül el töröltetett.²⁹ Lesz, tudom, panasz, átok és harag az Ország Gyűlésére, a gazda asszonyoktól sok a kilenczednek eltörléséért, nem boszonkodott volna annyira, mint ezért, már ugysem igen birt az Ország Gyűlése köz kedvességgel Hazánkban, most még az aszszonyok kérlelhetetlen darázs seregét is reánk zudítottuk. Annyi azomban igaz, hogy a tulajdont ezen engedmény is sérti, ugyanazért Muki világos utasításunk szerint ezen adózások megtartása mellett voksolt.

A robotnak eddigi mennyisége minden telektől 52 marhás nap, házas szellértől 18, házatlantól 12 gyalog napok jövődőre is meg állapítottak.³⁰ Ezen robotot nap keltétől nyugtáig olyan szerszámmal és marhával tartozik a jobbágy tellyesíteni, mint a millyenekkel magának dolgozik; a robot 3/4 részét nyári 6 holnapok alatt, 1/4 részét pedig a téli 6 holnapban tartozik a földes ur megtétetni. Hogy ha a jobbágy restségből vagy nyakasságból robotra elő nem áll, a földes ur két annyi napszámot fogadhat pénzért, melly pénzt a jobbágy tartozik meg fizetni. Ha pedig ezen restség vagy nyakasság a jobbágy által többször ismételtetnék, a ki becsültetésnek leend helye. Ellenben, ha a Jobbágy az Uraság elnézésével marad a robottal adós, az ilyen

robotot másik esztendőn nem lesz köteles leszoigálni, fellyül szozigálni pedig barátságos és világos egyezés esetén kívül, soha nem szabad. A jövés, és menés a robotba számlálándók. A nyugvás, etetés ideje és legelő adás a helybeli törvényes szokás szerint lesz meg hagyandó. Mindezekre pedig és különösen arra, hogy a Computus³¹ annak idejében meg történjék, a várme-gyének lesz kötelessége fel ügyelni.

A hoszszu fuvar³², melly eddig is annyi pörnek és panasznak forrása vala, nem fog ezentul természetben meg adatni, hanem minden egész telek-től, e helyett két marhas nap szám lesz az uraságnak járandó.

Tartozik továbbá a Jobbágy, ott ahol faézása van, minden egész telektől, az uraság által ki mutatandó erdőben, melly azomban a Jobbágy lakó helyé-től két mértföldnél meszszebb ne legyen, egy öl fát fel vágni, s az uraság által meg nevezendő, de szinte csak leg fellyebb két mértföldnyi távolságu helyre el hordani. A házas zsellér pedig fél ölet lesz köteles fel vágni. Ez a rendelés nem egészen igazságos, mert Mária Theresia Urbariuma, ott a hol a határban erdő van, a Jobbágyok tüzi faézását biztosította az által, hogy szá-raz ágak nem létében nyers, de gyümölcsöt nem termő fát is rendelt nekik adatni, ezen felül pedig az épület fa is ingyen járandó vala, most azomban az épület fának ingyen adása többé nem kötelesség, a tüzi faiezás béli biztosság meg szünt, mert csak száraz fára van szoritva, a szozigalat mindazonáltal, melly ettől járandó vala, tellyes mértékben meg tartatott, - de a többség így akarta. A három napi vadászat³³ egészen és pótlás nélkül el töröltetett, min-den praemtio³⁴, s a földesurnak minden bérlés vagy jus béli elsősége, min-den exactio³⁵ és kényszerítés végképpen el tiltatott, sött azon Földes Ur, ki e részben a törvényt által hágná, törvényes büntetést fog szenvedni.

Ezek azok, a miket eddig végeztünk, most fog a szerződésekről szólló 5-ik cikkely³⁶ következni, s ebben lesz az incapacitás el törlésének fontos kérdése is elő hozva.

Az Ország Gyűlését naponként jobban unjuk, Bárczay Ferenc, Abauji követ, ki akkor jött, midőn én ideérkeztem, már magát fel váltatta és helyette Patay Sámuel³⁷ választatott, Majthényi László helyett Barsból Tarnóczy³⁸ Fő Nótárius fog fel jönni, de, még ezek nem érkeztek meg. Géczy Péter³⁹ azomban, a zólyomi főispánnak fija és a nagyszombati Kerületi Táblának assessora, Zólyomból már itt vagyon, külsejére sokat hasonlít Inkey Imré-hez, de kisebb. Tegnap érkezett Ravaszdy⁴⁰, az uj bihari követ, ki Tisza helyett választatott. Ennek választása előtt, Tiszának pártja azon dolgozott, hogy a multkori zajos és már formájában is törvénytelen Gyűlésnek, mellyben Tisza a megmaradásra küldöttség által meg kérttetni rendeltetett,

Jegyző Könyve a gyűlés kezdetén fel olvastassék s ezáltal az akkori végzés törvényesítettén, a megkérés csak ugyan tellyesítették, Tiszának emberei tehát a bécsődített Köz Nemességet arra oktatták, hogy első pillanatban tüstént Prothocollumot⁴¹ kiáltozzanak. - A másik fél ellenben ezt veszélyesnek vélvén, azon iparkodott, hogy a felnyitáskor tüstént Deputatio választassék, melly a voksokat fogja öszve szedni, ha Ravazdy és vágytársa, Budaházy⁴² között voksra kerül a dolog, s így akarták ezek a választással s annak előkészületeivel Tiszának fondorlását megelőzni. Öszve gyűlt már a Gyűlést előző napon, a nemesség, s e között kétszáz oláh nemes is megjelent a Bárotságról. Ezt a Bárotságot, mely 8 faluból áll, mind oláh nemesek lakják, vagynak magok között statutumaik, mellyek szerint egy Bihar vármegyei tekintetből⁴³ urat választanak fő Kapitánynak s ezenkívül hadnagyokat, s táblabírákat, kik minden ügyeiket elítélik⁴⁴, s az utolsó appellatio⁴⁵ a Fő Kapitánhoz megy, ezt tehát, ha jól bánik velök, Fél Isten gyanánt tisztelik, most pedig Fő Kapitánok Beöthy Ödön követ társunk, kit felette szeretnek. Mivel ezen két száz oláhnak tág torcka sok legfontosabb okoskodásnál gyakran többet ér, azokra vetette figyelmét Tiszának ellenpártja. De az volt a fő kérdés: miképpen lehessen őket a fennforgó kérdéstről és Tisza fondorlásainak alacsonyágáról meggyőzni, mert a Prothocollum és Deputatio közötti különbséget előttök fejtegetni, annyi lett volna, mint a Söjtöri Bakternak az algebrát magyarázni. Elhitették tehát őket⁴⁶, hogy a Prothocollum egy régi vén gaz ember, ki mindég hivatalra vágyott, hogy a szegény nemes embert nyuzhassa, s ezen fellül a váradi Görög Püspöknek sógora (N. b. ezen görög egyesült Püspököt az említett oláhok kik nem egyesült Görögök, halálból⁴⁷ gyűlölik), ellenben a Deputatio egy derék fiatal ember, az ő kapitányoknak, Beöthynek atyafia, elgondolhatod, hogy a 200 oláh mennyire ordította a Deputatiót, és meg is nyerte az ütközetet, bizonyosan hangosabban kiáltoztak a Deputatio mellett, mint Héring nyirádi plébános a mi követválasztásunkkor Horváth Muki mellett. Ugy látom, Biharban Csányi Laczi is tanulhatna Tisztválasztási fogásokat⁴⁸.

Egy különös eset történt Ung vármegyében is. Ezen megye Lengyel Országgal határos lévén, több lengyelek oda bujdosnak, s közülök egyet Turánszky⁴⁹ Fő Biró irgalmasságból gazdasági tisztnek fogadott meg. Az első Al Ispán, Horváth Simon kapván a cancelláriusnak azon praesidialissát⁵⁰ melly talán minden Al Ispányokhoz elküldetett, és mellyben az rendeltetik: hogy a megyében ne talán tartózkodó szökevény lengyelek szemmel tartatván, Lengyel Országba vissza utasíttassanak, hogy a Kegyelmes főbb rendelésnek annál pontosabban eleget tegyen, hajdukat, pandurokat és

egy Esküttet vett maga mellé, és mivel tudta, hogy Turánszky Fő Birónál egy Lengyel tartozkodik, annak házához sietett. A Fő Biró nem volt otthon, a Lengyel pedig valahol a gazdaság körül járt. Al Ispán ur tehát a házat poroszlókkal körülvette; az ajtókat bé törette és Lengyeleket keresett. Ez alatt a Lengyel a mezőről hazafelé jövén, valakitől meg tudta, hogy őtet keresik, ugyan azért egy, a faluban lakó nemes aszszonyhoz vonta magát, de az Al Ispán ezen aszszonyt a Kegyelmes Királyi parancsolattal és erő hatalom használásával fenyegette, ha csak a Lengyelt ki nem adja. Így ezen nyomorult, üldözött szerencsétlen ember, itt sem látván magát bátorságban, a kert alatt megszökött, de az Al Ispán fegyveres embereit utánna küldvén, el fogatta, megkötöztette, mint valamely gonosztévőt benevolisálta, és Lengyel Országba akarta küldeni, minden napi tartására 8 ezüst krajczárt rendelvén. Utközben azomban a Lengyel meg betegedett, úgy hogy egy faluban kénytelenek valának véle meg állani. Itt egy seborvos őtet meg vizsgálta, és azt találván, hogy erős hideglelésben szenved, más napra néki hánytatót rendelt. Ezen hánytatót a Lengyel reggel be is vette, de midőn a seborvos is, az örök is el távoztak, az ablakon ki mászván, hánytatójával együtt meg szökött. Általános kedvetlenséget okozott a vármegyében ezen eset, amit felette növelt azon környül állás, hogy Horváth Simont a józanabb résznék akarátja ellen a köznemesség erejével, bor és meg vesztegetés tette Al Ispánná. A leg közelebbi közgyűlésen tehát, báró Ghilányi, Szemere, Bán, Pribék és Kende Tábla Bírák⁵¹ fel kelvén, az egész esetet elő adták, le irták az Al Ispánnak egész élete folytat és ki nyilatkoztatván: hogy illyen rosz embernek elől ülése alatt, becsületes embereknek tanácskozni nem lehet; fel szollitották őtet, hogy székét és hivatalát hagyja el, ő a ki kelőket pártoskodóknak nevezve, ki nyilatkoztatva: hogy mig a többség akarátját nem látja, nem távozik, de midőn azt válaszolták néki, hogy ime senki pártját nem fogja, sött még a köz Nemesség is gyalázatosnak kiáltozza cselekedetét, akkor a további tanácskozásokat törvényteleneknek jelentvén ki, el távozott s a fő Jegyzőt, Orosz Pétert (ki a cancelláriusnak attyafia, egykori tanulótársa és jó barátja) egyenessen le tiltotta a Jegyző Könyvnek vezetésétől. Ez azomban úgy jelentette ki magát, hogy ő a vármegyének, nem pedig az Al Ispánnak lévén jegyzője, ha a Statusok parancsolják, tellyesíteni fogja kötelességét. A Karok és Rendek tehát Fodor surrogatus Al Ispánnal, ki a második alispán és országgyűlési követ, Petrovay István⁵² helyett van surrogálva, folytatták a Gyűlést, az Al Ispán ellen investigatiót⁵³ és actiót rendeltek, s az egész dolgot a Cancelláriához remonstrálták⁵⁴. Megirta azt Horváth Simon is felsőbb helyre és már Lányi⁵⁵, az ungi főispán kapott is parancso-

latot, hogy a dolgot meg vizsgálja. Mi történt második és harmadik napon, még nem tudjuk. Ezeket nékem Petrovay beszélte, ki éppen most jött meg Ungból, sőt által adta azon beszédeket is, mellyek a gyűlésen elő adattak. Hogy tehát a gyűlésen ezek így történtek, az kétséget sem szenved. Azt azonban sokan kétségbe hozzák, hogy Horváthnak cselekedete minden körülállásokra nézve, olly igen gyalázatos lett volna, mint a Gyűlésben elő adatott, s azt hiszik, hogy a vizsgálatból mind ezek ki sülni nem fognak. Anynyi hihető, hogy a Cancellaria, amennyire csak lehet, pártját fogja az Al Ispánnak, mint Elül Ülőnek, a leg nagyobb vigyázás lesz azonban szükséges, mert, ha e dologban az ungi követek utasítást kapnak s az esetet itt elő adják, kétségen kívül tüzet gyujt az közöttünk. Szóba jön a praesidialisok⁵⁶ általános törvénytelenége; szóba jön a szegény lengyelek ügye, és ámbár a kormány ellen ki vivni semmit nem fogunk, a következés mégis kedvetlen lesz néki, mert a kormány még a lármát sem szereti.

Al Nádorunk most sincsen, némellyek Niczkyt⁵⁷, mások Pázmándyt⁵⁸, mások Szerencsyt⁵⁹, a királyi tábla assessorát, mások Somborit⁶⁰ ugyan⁶¹ királyi tábla bírót hirtelik, sőt vagynak, kik Nagy Benczét⁶² is emlegetik, de éppen ezen sok féle hírek szolgálnak bizonyosságul, hogy egyik sem bizonyos. Czinderytől⁶³ tegnap hallottam: hogy baranyai administrator lesz, de még ez sem bizonyos. Csapó Dani⁶⁴ meg a tolnai administratorságot reményli.

A Nádor most érkezett meg Al Csutról, a méltóságos Fő Rendek is nem sokára el fogják kezdeni az urbarium vizsgálatát, mellyet mi ugyan czikke-lyenként küldünk fel, de észrevételeiket csak az egészre, együtt vesszük tanácskozás alá. Sokan azt hitték: hogy a kormány majd több concessiót fog kívánni, de ez alig hihető, mert a Personális maga viselete, ki már az eddigieket is sokalja, éppen ellenkezőt mutat. Vagynak vidékek, mellyekben a mostani törvény szerint, ha ez így fog meg állani, roszsabb lesz a Jobbágy sorsa, mint eddig volt, az irtások, a legelő mennyiségének meg határozása Alföldön, és a faezés legnagyobb sebei az urbariumnak. A mi Törvényhozó Testünket is, ugy látom, azon balsors éri, melly minden juste milieu⁶⁵ bizonyos kísézője, hogy tudni illik egyik fél sem elégszik meg véle, mert az egyik bosszussan sokalja az engedményeket, a másik reményeiben csalatkozva keveselli azokat, mindenik egy oldalról tekinti a dolgot s a mi jutalmunk közgyűlölség leend, és aki erre sem kész, az ide ne jöjjön, vagy minél előbb távozzon. Általában ezen tekintet ólom gyanánt fekszik rajtunk, s ehhez járulván helyzetetésünk a foglalatosság unalmas, egy formaságából eredő kellemetlensége, alig vagyon tiz követ közöttünk, ki szivéből haza

nem vágya, ide azomban nem értem a hivatalt keresőket, mert ezek a jövőd ki látásokért tűrik könnyebben helyeztetésük mostani terheit.

Nem is igen történhetne reánk nézve kedvesebb dolog, mint ha az urbárium sanctionaltatnék, és az Ország Gyűlése leg alább egy esztendőre, de bizonyos napra el halasztatnék.

Klárinak neve napjára szives és forró kívánataimat hosszasan jelteni nem szükséges, tudja ő, mint szeretem és mennyire óhajtom boldogságát. Éppen neve napján Lonovicsnál⁶⁶, az egri káptalan követénél, ki a Statusok Tábláján ülő papok között leg jelesebb ember lévén, leg több köz kedveséssel bír, voltunk ebéden, talán 10-en, vármegyei követek, s az ebéd közepén Pálóczy László, Borsod vármegyei követ, fel vevén poharát, egy ékes elköszöntéssel az én testvéremnek, Oszterhueberné asszonynak egészségéért ivott, meg lepett engem szivessége, mert valóban csodálkoztam, hogy ő azt tudja, hogy testvéremet Klárinak hívják, így tehát mi Kláriról, előtte ismeretlen emberek között is, itt a távolban szivessen emlékeztünk.

A mobilia⁶⁷ eránt tudakozódtam - egy kanapét 6 székkal, új izlésre, 170-től 190 forintig árulnak, vannak drágábbak is, - egy hosszukás derék asztal 50-től 60 forintig, egy diván 60-tól 130-ig, két karszék 40-től 80-ig árultatik. Irjátok meg, ha a kanapé, diván és székek tollakra legyenek-e - merinossal vagy perkállal⁶⁸ legyenek-e bé vonva, és az asztalt szegletesre-e, vagy oválisra kívánjátok? Minden esetre, még bővebben fogok e tárgy eránt tudakozódní, s arról tüstént tudósítalak. A Glockenzugokat⁶⁹ pedig magammal le viszem.

Isten véled kedves Jósim, Klárit véled együtt, ezerszer csókolom, és vagyok

hiv barátod

Deák Ferencz

Jegyzetek

¹ Értsd: hihetően.

² A július 31-i levelében ezt a határidőt említette Deák. De korábban is jelezte már.

³ Az augusztus 1-3-i országos ülésről van szó.

⁴ 1. §: „A telek utáni állományba be nem számított, vagy eredetileg és egyedül a jobbágyok élelmére nem szánt irtásokat, addig, míg azok a maga módja szerint vissza nem vétetnek, föld, vagy haszonbér fizetése mellett a földesúrral kötött

- vagy kötetlen szabad egyezéssel fogják használni. Mihelyt pedig visszaváltatnak, nyomban az uraság szabad rendelkezése alá jutnak.”
- ⁵ Nyilván: aláhúzott.
- ⁶ Az úrbéri III. tc. 2. §-a.
- ⁷ Értsd: telkeket, helyeket.
- ⁸ Az úrbéri III. tc. 2. §-nak utolsó pontja.
- ⁹ Zmeskál Móricz, Árva megye főszolgabírája, megyéje második követe, majd alispánja.
- ¹⁰ Az úrbéri III. tc. 3. §-a, amely a legelők elkülönítéséről szól.
- ¹¹ Értsd: külön.
- ¹² Tanítómesterek.
- ¹³ Az úrbéri III. tc. 4. §-a.
- ¹⁴ Lásd erről Deák beszédét az 1833. augusztus 17-i országos ülésen. Országgyűlési jegyzőkönyvek 1832-36. III. köt. 156. o.
- ¹⁵ Lásd erről - többek között -: OT. i. m. II. köt. 49. o.
- ¹⁶ Tudniillik: mind a két szertartású plébánosokra, úgy a két vallású lelképásztorokra és iskolamesterekre nézve egyedül azon helyekben, azelőtti állandó szokásnál, vagy nyilvános egyezségnél fogva, a faizás számukra a tulajdonosok által eddig ingyen engedtetett, ezen szokás vagy egyezés jövedőre is fennmarad.
- ¹⁷ Az országos küldöttség szerkesztése.
- ¹⁸ Az úrbéri III. tc. 4. §-ának 4-5. pontjai.
- ¹⁹ Az úrbéri III. tc. 5. §-a.
- ²⁰ Az úrbéri IV. tc. 1. §-a.
- ²¹ Az úrbéri IV. tc. 2. §-a.
- ²² Nyomásban, tagban.
- ²³ Lásd erről: Irományok I. köt. 281. o.
- ²⁴ Oszterhueber Józsefnek itt volt birtoka.
- ²⁵ Szapáry Ferenc gróf (1804-1875), felesége Almásy Rozália.
- ²⁶ E törvények arról szólnak, hogy a jobbágyok aratás után jelentést tesznek a földesúrnak, s ha ez 8 nap alatt a kilencedet és a hegyvámot nem szedi be, jogukban van a maguk részét elszállítani, míg a földesúrét a földeken hagyhatják.
- ²⁷ Hegyaljára vonatkozóan, nemcsak a borkereskedelemre, hanem a bor készítésére nézve is történt olyan korábbi intézkedés, amely a borkereskedést fejleszteni kívánta. Ezt akarták megtartani.
- ²⁸ Vagyis miután ezek a szőlők kuriális természetűek s így nem tartoznak az úrbéres földek közé, a jobbágyoknak tovább kell fizetni a járandóságot.
- ²⁹ Az úrbéri IV. tc. 4. §-a.
- ³⁰ Az úrbéri IV. tc. 6. és további paragrafusairól van szó.

- ³¹ Computus : elszámolás.
- ³² A 7. §.
- ³³ Az úrbéri IV. tc. 9. §-a.
- ³⁴ Elővásárlás.
- ³⁵ Behajtás, beszedés.
- ³⁶ Az úrbéri V. tc. 3-4 §-ai az örökös szerződés-kötések felbonthatóságáról és az ideiglenes szerződésekről szólnak.
- ³⁷ Abauj vármegye követe, majd alispánja.
- ³⁸ Tarnóczy Kázmér, a megye főjegyzője.
- ³⁹ Géczy Péter, Zólyom vármegye követe.
- ⁴⁰ Ravazdy István táblabíró.
- ⁴¹ Jegyzőkönyvet.
- ⁴² Budaházy Antal, Bihar megye tisztii főügyésze és a megye második követe.
- ⁴³ Valószínűleg: tekintélyes.
- ⁴⁴ Értsd: megítélik.
- ⁴⁵ Fellebbezés.
- ⁴⁶ Nyilván: velük.
- ⁴⁷ Értsd: halálosan.
- ⁴⁸ Deák az 1833. augusztus 4-i bihari tisztújító közgyűlésről ad kedélyesen elítélő beszámolót. A választás politikai célja az volt, hogy a kormány politikája mellett álló Tisza-pártiak kibuktassák az ellenzéki Beöthy Ödönt a követségből. Az esetről titkosrendőri beszámoló is készült Sedlnitzky József gróf rendőrminiszter és a cenzúra legfőbb főnöke részére. Magyar Országos Levéltár. N. 119. 49. cs. 7418/a. sz.
- ⁴⁹ Turánszky Kálmán.
- ⁵⁰ Elnöki rendeletét.
- ⁵¹ Ghillányi Sándorról lehet szó, aki Ungváron halt meg, 42 éves korában. Szemere György a megye főszolgabírája volt. Bán személyét nem sikerült azonosítani. Vagy Pribék Antal, a megye másod- majd első alispánja, és 1839/1840-ben országgyűlési követe, vagy Pribék Miklós, szolgabíró. Feltehetően Kende Zsigmond, Szatmár vármegye első alispánja.
- ⁵² Petrovay István (1790-?), Ung vármegye alispánja és országgyűlési követe.
- ⁵³ Nyomozást.
- ⁵⁴ Visszautasították.
- ⁵⁵ Lányi Imre, Ung megye főispánja, a debreceni kerületi tábla elnöke.
- ⁵⁶ Elöljárók.
- ⁵⁷ Niczky János (1780-1860), Vas megye főjegyzője, első követ, majd szeptemvir.

- ⁵⁸ Pázmány Dénes (1781-1854), Komárom megye első alispánja, az országgyűlésen megyéje első követe.
- ⁵⁹ Szerencsy István, személynöki ítélmester.
- ⁶⁰ Sombori Imre, az operátumok kidolgozására kinevezett bizottság tagja volt.
- ⁶¹ Értsd: ugyancsak.
- ⁶² Nagy Benedek, Buda város követe.
- ⁶³ Czindery László (1792-1860), Somogy megye első követe és első alispánja.
- ⁶⁴ Csapó Dániel (1778-1844), Tolna vármegye első követe és első alispánja.
- ⁶⁵ Középút.
- ⁶⁶ Lonovics József (1793-1867), egri kanonok, az egri káptalan követe, 1834-ben csanádi püspök, számos iskolát, templomot építtetett. 1848-ban egri érsek; decemberben, Deákkal együtt, tagja lett a békeküldöttségnek.
- ⁶⁷ Mozgatható bútor.
- ⁶⁸ Finom gyapjúval, vagy csíkozott, mintázott pamutvászonnal.
- ⁶⁹ Csengettyűholmikat.

7.

Poson, September 16-án, 1833.

Szeretett Kedves Sógorom!

Ez lesz utolsó levelem ez uttal hozzád, mert két hét múlva magam is indulok haza; rövid is lesz most tudósításom, mert szóval mondom el Kehidán és Szent Lászlón mind azt, a mit el mondani talán érdemes leend.

Utolsó levelem óta, már el végeztük az 5-ik¹ és 6-ik² cikkelyeket és most a 7-ikben³ tanácskozunk. Elő adtuk, vitattuk az incapacitás⁴ el törlését, de csak 15 vármegye pártolta ezen ügyet, s az egész kérdés a törvénykezési rendszeres munkára hallaszatott. Annyi azomban bizonyos, hogy ott sem fogunk boldogulni, pedig ezzel több hasznot tettünk volna a Hazának, mint a tojások és csirkék alamisna forma elengedésével. Egyébb aránt, mit végeztünk a szerződésekről az ötödik, és a helységek belső el rendeléséről a 6-ik cikkelyekben, azt hosszassan le nem írom, hanem ide zárom ezen két cikkelyt, úgy mint azt az Országos ülésben szerkeztettük, és pedig deákul küldöm meg azt, hogy könnyebb legyen az országos ki rendeltségnek deák munkáját szórul szóra véle öszve hasonlitanod.⁵

A hetedik cikkelyben nevezetes többséggel az rendeltetett, hogy a földesur és jobbágynak között fen forgó perekben, ezentul ne az uri szék, hanem egyenesen a törvényszék legyen első bíró s az urbéri pörök fellyebb vitel utján ne a Helytartó tanácshoz, hanem a Királyi Curiához mennyenek. E két határozást azomban a Fő Rendek el fogadni nehezen fogják.

El kezdették már az urbéri munkának vizsgálását a Fő Rendek is, a két első cikkelyt el végezték. Meg egyeztek a jobbágy telkek használatának szabad el adásában, mellyet az első cikkely, a mi utasításunkkal ellenkezőleg meg engedett, de olly megjegyzés mellett: hogy a meg vevő, ha bár nemes ember is, minden köz terheket viseljen. Ugy hiszem, hosszassan vitatások lesznek e tárgy felett mi nálunk, ha a Fő Rendek észrevétele tanácskozás alá kerül - mi is ma kérünk töletek utasítást staffétaliter⁶, mert azokról, kik a szabad adás vevésnek mostani meg határozása utánn fogják meg venni a jobbágy telkeket, nem találjuk utasításunkat elegendő világosnak és meg határozottnak, e tárgyban pedig a leg nagyobb meg határozottságot ohajtjuk.

Róthnének borzasztó meg gyilkoltatását a Jelenkor is közlötöte, eddig már te is tudod azt. Benn lesz talán az is az ujságban, hogy Dessőfy Bertalan

protonotárius meghalt; ismét egy új *vacantia*⁷, ismét szaporodik a *recurrensek*⁸ száma.

Alkuba ereszkedtem itten számodra mobiliára; egy kanapé 6 szék és két karszék 170 forintokon, egy derék új izlésű ovalis asztal 60 forintokon s egy divan vagy Ruhbett⁹ 70 forintokon, s így az egész háromszáz váltó forintokon meg kapható. Tőled függ már most, ha ennyit nem sokallasz-e érette. A munka csinos és új izlésű. Tudósíts, ha akarsz venni, minél előbb, mert két hét múlva én haza megyek, ha pedig leveled el késne, Horváth Muki lesz oly szives és el végzi a végzendőket, ezen esetre tehát majd otthon beszélünk egymással, s én Mukinak hazulról írhatok.

Isten véled kedves Sógor, engedelmet kurta levelemért, - csókold Klárit ezerszer helyettem és szeresd

igaz barátodat

Ferkót

Jegyzetek

¹ Az örökös kötésekről, illetve az önkéntes örökváltságról szóló törvénytervezet.

² A községek belservesztetéről és igazgatásáról szóló törvénytervezet.

³ Az úriszék reformjáról szóló törvénytervezet.

⁴ A már korábban említett jogelv arról, hogy Magyarországon nem nemes nem bírhat tulajdonosi joggal földet.

⁵ A mellékletek hiányoznak. A nagyobb jelentőségű V. tc. 2. §-a így szólt: „Jövedőre pedig megengedtetik a jobbágyoknak, hogy a törvény által kiszabott mód helyett, csupán tartozásaikra, és adózáisakra nézve külön külön örökös kötések tehesenek; sőt ezeknek erejénél fogva a földesúr és jobbágy közti szabad egyezéssel meghatározandó bizonyos általános summa fizetésével földesúri tartozásaikat, szolgálataikat (az úri törvényhatóság sértetlen hagyásával) tökéletesen, és örök időkre megválthatják. Azonban a királyi adományból származott úri haszonvételek ezen örökös úrbéri kötéseknek tárgyai nem lehetnek, és ha valamilyen képpen azokba foglaltattak, az ezek iránt egyezett földesúr örököseinek keresete mellett, törvény útján visszaszerezhetők lesznek.”

⁶ Gyorsan, azaz küldönc útján.

⁷ Üresedés.

⁸ Visszatérők.

⁹ Fekhely, nyugágy.

8.

Poson, December 4-én, 1833.

Szeretett Kedves Sógorom!

Fel veszem újra levelezésem fonalát, nem ott, a hol az meg szakadott, mert ami otthon létemben történt, azt rész szerint tőlem, kit időnként barátim az alatt is tudósítottak, rész szerint Mukitól, körülállásosan értetted de amugy is azon egész időt a Két Tábla közötti vetélkedés, melly az urbéri munkának némely fontossabb pontjai felett folyt vala, foglalta el.

Nem ismérek én Európában különösebb Törvényhozói Egyesületet, mint ez: a Magyar Főrendek táblája. Igaz, hogy az oligarchia máshol önhasznát kereső, máshol is büszke és uralkodni szeretne, igaz, hogy Angliában is a Felső ház, Franciaországban is a Felső Kamara sok jónak, hasznosnak gátjai valának, de gyakran tiszteletre méltóvá tették magokat, melly tudomány, bölcs belátás és köz értelmesség által is hatalmas őrei voltak a szabadságnak, a Fejedelem önkényes bitorlásai ellen, s ott, ahol a kormánynak veszedelmesen nevedő hatalmával kellett küszdeni, ők, mint hazájoknak elsőjei, voltak a küzdelemnek elszánt akaratu vezéri, egy szóval, nagyok voltak magok is, nem csak birtokaik, magosak voltak érzéseik, nemcsak születésök. A mi Fő Rendeink ellenben micsodák hozzájuk képest? - Ha végig forgatnád, a mit tettek, és beszéllgettek, ha - jelen lévén - halgatnád tanácskozásaikat, homlokodat dörgölve kérdeznéd magadtól: a magyar főrendek-e ezek? Vagy a Fejedelemnek ide küldött zsoldosi? Mert minden szó, minden akarat, sött, még a néma gondolat is melly nálok támod, egyedül a Kormány hatalmának terjedését, s a nemzet jussainak csorbulását tárgyozza. Midőn az urbéri tárgyban némelly engedmények ellen ki keltek, nem vettem azt nékik rosz néven, mert hiszen egyik engedmény erszénybe, és pedig az ő erszényeikbe gyakran mélyebben vág, az ön haszon pedig olly hatalmas rugója az emberi tetteknek hogy annak varás erejét a polgári életben számolásunkból kifelejtteni csak ábrándozás volna. A másik engedmény, melly a népnek némelly apróbb jussokat ad, s azt az önkénynek hatalma ellen védi, - bántotta minden oligarchának gögös el bizottságát, mert nékik nem elég, hogy ők szabadok, s a szabadságot is Fidei commissumokra osztva, egyedül és kizárólag csak magok kívánnak birni, és még az is közülök, ki alatt valójit nem nyomorgatja, felette sajnálta az önkénynek korlátolását, mert mindent, még azt is, hogy igazságtalanul senkit nem bánt, kegyelem

gyanánt kívánja tekintetni, holott ez csak kötelesség, és pedig leg szorosabb kötelesség. Ezeket azonban, mint mondám, nem csodálom, mert mindezeknek forrását az önhaszon és el bizottság alatt fel találom, noha nevetségesnek találom azon módot, mellyel indulataikat követve, több ideig vitték az ellenkezést, mert minek utánna több izenetekben¹ epésen ki keltek ellenünk, az általunk javallott urbéri munkának némelly pontjait veszedelmeseznek s a constitutioval egyenessen ellenkezőnek, törvényt és igazságot meg rontónak vitatták. Végre azt nyilatkoztatták ki, hogy ők ugyan ezen véleményben meg maradnak, de nem ellenzik, hogy Ő Felsége elejbe fel terjesztessék². Már ugyan itéld meg kedves Sógor: illik-e így szólni egy Fő Rendi Táblának, hiszen, ha veszedelmes, ha igazságtalan, ha constitutionnal ellenkezik, hogyan lehetett annak fel terjesztésében ön győződésük³ ellen is megegyezni?⁴ Holott az ilyen Fel terjesztés mindenkor az egész ország nevében menvén, őket is magában foglalja - ha pedig magok sem hitték, amit vitattak, akkor minek az álorcza? Vagy talán egyedül a kormánytól várják a boldogulást? De szabad nemzetnél éppen ez mutat Szolgai lélekre. Meg jegyzésre méltó az is: hogy hevesebb ki kelések voltak az 5-ik cikkely ellen, melly az örökös szerződésekről szóll, most pedig a Nádor oda fordítja befolyását Bécsben, hogy ezen cikkely, leg alább a dolog érdemére nézve egészen el fogadtassék. Még akkor is, midőn az urbéri munkának fel terjesztésében meg egyeztek, illetlenül vagdalkozók voltak ellenünk utolsó izenetjünkben, s minket el fogultsággal vádolva, azt mondták, hogy minek utánna már a Törvényhozó Testnek egy része nyilván ki mondotta azokat, mellyekkel némelly irók Nemzetünket vádolták, nehéz lesz az így elterített szennyes fátyol alól az igazságot ki tüntetni. Mi azonban egész mérsékléssel azt válaszoltuk: hogy a Fel terjesztés eránt meg lévén az egyesség, minden további vitatgatások feleslegesek.⁵ Egyébb aránt meg jegyük azt is: hogy belső el rendelkezésünk hibás oldalait fel fedezni nem el fogultság és nem a valóságot el rejtő szennyes fátyol, hanem éppen a keresett igazságnak fényre hozása és első lépés az orvoslásra. Így lett bé fejezve az urbér feletti tanácskozás, s azt november 19-én költ felírás mellett fel is küldöttük⁶ és várjuk a Resolutiot. Néked is, ime kedves Sógor, küldök egy példányt belöle, mulasd véle magadat, ha jobb mulatságot nem találsz.

A urbéri munkának bé fejezése után, Balogh barsi követ indítványt tett⁷: hogy a Lengyelek ügyében Ő Felségét közbenjárás végett fel irás által kérjük meg. Akkor, midőn az orosz és lengyel közötti véres háboru forrott, 36 vármegye representált Ő Felségének, de sokat közülök meg szidtak, sokan választ sem kaptak, - több megye tehát ez ügyben, még a mult télen

gravament téve⁸, s akkor a Nádornak titkos be folyása által, a Gravaminalis Deputatiohoz⁹ utasítottak. Ezen Deputatio fel is vette a tárgyat a többi gravamenek közé, most tehát Balognak indítványa azon ürügy alatt lett félre vetve, hogy az a Gravaminalis Deputationak munkájában ugy is elő jön. Kerületben és országos ülésben is csak huszonketten pártoltuk, s a Nádornak nagy öröme a tárgy hallasztva lett, hihető azért, hogy semmi ne legyen belőle soha. - Császár, a temesi követ, indítványt tett: hogy a vallásbéli tárgy ismét fel vétessék, de indítványát ez uttal senki nem pártolta. - Justh a thuroczy követ, még ide érkezésem előtt indítványt tett, hogy leg alább a rendszeres munkáknál szünjenek meg a kerületi ülések, de csak nyolcz megye voksolt mellette. A kerületi ülések el törlését nagyon ohajtaná a kormány, mert tudja, hogy az ezekben uralkodó rendetlenség mellett is, csakugyan leg nagyobb ereje az oppositionnak abban vagyon, hogy minden elől ülő bé folyás nélkül szabadabban fejti ki a tárgyakat, s a toll is magunk kezében vagyon, sokkal könnyebb pedig az itt el készített szabadabb munkát is gyakran fel kiáltással az Országos ülésben megtartani, mint ott hasonlót készíteni. Ha tehát szóba jönne is valamikor azoknak el törlése nálatok, az Istenre is kérlek, minden igyekezettel azoknak további fent tartása mellett legyetek.

December 5-én

Belé ereszkedtünk végre a törvénykezési munkába, és pedig, a mi nagyon természetes, mindenek előtt a Törvényes ítélő székek elrendelésébe. Itt mindenek előtt Pest, Somogy, Tolna és több megyék indítványt tevének, hogy minden pört a barátságos egyeztetésnek próbálása előzzön meg, s e végre mindenhol béke bírák rendeltessenek.¹⁰ Ezen tárgy fontosnak találtatván, egy javallatnak ki munkálására választmány rendeltetett, mellynek kötelessége leend az egész dolgot minden oldalról meghányva, véleményt adni. A választmány most munkálodik; ítélő hatalmat ezen béke bíráknak adni nem fog, hanem véleménye még eddig az: hogy a jobbágyok között a falunak előljárósága, Nemesek között a Szolga Biro minden pör előtt meg próbálja az egyeztetést, de ez még csak első elementuma a véleménynek, ha egyszer a munka elkészül, fogom véled közleni. - Az uri székek biroskodása a Jobbágyoknak egymás közötti pöreiben, és azokban, mellyeket külsők mozdittanak ellenök, meg hagyatott, ugy szinte a tisztí számadások vizsgálása is az elébe tartozónak rendeltetett. Az uriszékek formájára nézve, az országos küldöttség szerkeztetéséhez csak az vagyon tóldva, hogy uradalmi tiszték bírák ne lehessenek tulajdon földes uraik uri székén. És hogy

ha valamely Szegény Nemes ember uri széket nem tarthatna, amit azomban mindenkor a Gyűlés fog meg határozatni, akkor azon pört, melly annak uri széke elejbe volna tartozandó, a Szolga Biró és Esküttje fogja megítélni. – Most¹¹ tanácskozunk azon községekről, mellyeknek magoknak van első biróságot gyakorló magistratusok.

Indítványba hozott az is, hogy az előleges sérelmekre adandó resolutiont ujjabb fel irással ismét sürgezzük, s ez meg is határozatott, által küldöttük a felírás javallatját, a Főrendekhez s ők nekünk azt felelték, hogy a sürgetésnek sem alkalmas idejét, sem szükségét nem látják, de ön meg győződésök ellenére is a fel irásnak el küldését nem gátolják, hanem a felírás stílusában némely fontossabb módosításokat javallottak; mi ezen módosításokból egyet elfogadtunk, de a többire reá nem állottunk, azomban a második válaszbán azt izenték nekünk a Fő Rendek, hogy ők a magok módosításai által Fel irásunknak élesebb ki fejezéseit akarták változtatni, hogy az Ő Felsége előtt illendőbb alakban jelenhessen meg s azoknak el fogadását újra sürgették. Fel irásunkban semmi élesség, semmi illetlenség nincs, ezt maga a Personális is megisméri¹², el gondolhatod tehát: hogy illy igazságtalanul illetlenségről¹³ vádolva, szerkeztetésünktől el nem állhatunk, mert ez annyi volna, mint a vádat factó el ismérni. Már négy izenetet váltottunk e tárgyban, de a két tábla engedni nem akar, s így alig ha az egész fel irás (melly közöttünk szólva ugy sem sokat használna) el nem marad. Midőn ma e tárgy felett tanácskozánk, Péchy¹⁴, a pesti követ mindenben a Fő Rendeket pártolván, éles vagdalkozással belekapott a két barsi követbe, Balogh vastagon felelt, s a gyűlés zajos volt.¹⁵

December 6-án

Ma tizedfél órakor minden vármegyei követet (de csak ezeket) magához hivatott a Nádor Conferentiára. Azt véltük, a két Tábla között kíván egyezséget eszközölni, azomban erről egy szót sem szólt, hanem hosszas elő adásban elő hozta Balogh esetét, senkit különösen meg nem nevezve szét tagolta annak minden szavát, dorgálva, jövődöre nézve fenyegetőzött, de Péchynek mint hogy ez kormány embere, illetlen tettét egy szóval sem említette, pedig ez volt az el kezdő, - az utánn elkezdette a Personalist dicsérni, és oda utasított bennünket, hogy azt manuteneálni¹⁶ iparkodjunk, ezzel fel kélt és eltávozott. Ez csak ugyan balgatag és illetlen conferentia, Somssichnak igen sokat árthat.

Mobiliáidat, mellyekről a Contot, ime ide zárom, eddig már meg kaptad, ird meg, tetszésedre vannak-e?

A hevesi dolgok végéről semmi bizonyos hírek¹⁷, - annyi igaz hogy a papság is felette van compromittálva. Gróf Andrássy György tornai követ végképpen lemondott a követségről, s már el is távozott, házasodik, valami G. Königsseg leányt¹⁸ vesz el. A promotiokról¹⁹ semmi hírek, pedig ugyan sokan várják itt az olly igen ohajtott elő mozdítást.

Isten veled Kedves Sógor, Klárit száz ezerszer csókolom és szives barátságodba zárt vagyok

hiv barátod

D. F.

Jegyzetek

¹ Öt üzenetbe.

² November 19-én.

³ Értsd: meggyőződésük.

⁴ Az ügy politikai hátterében már bizonyos közrejátszott az 1833. szeptember 22-én - titokban - megkötött müncheni egyezmény, amely rejtve maradt a liberálisok előtt.

⁵ V. ö. Deák beszéde a november 13-i kerületi ülésen. Kónyi, i. m. I. köt. 40. és köv. o.

⁶ V. ö. OT. II. köt. 339. o.

⁷ A november 20-i kerületi ülésen.

⁸ 1832. december 28-án.

⁹ A sérelmeket összeállító bizottság.

¹⁰ November 22-én.

¹¹ A december 3-6-i üléseken.

¹² Értsd: elismeri.

¹³ Értsd: illetlenséggel.

¹⁴ Péchy Ferenc, Pest megye második követe.

¹⁵ Lásd erről OT. II. köt. 459-460. o.

¹⁶ Kézben tartani.

¹⁷ Az 1833. október 22-23-i hevesi követválasztás során történt véres verekedésről van szó. Pyrker János László érsek főispán minden áron akadályozni akarta az ellenzéki Ragályi Tamás megválasztását. (A lektor szíves tájékoztatását köszönöm.)

¹⁸ Königsegg Aulendorf Franciska grófnő.

¹⁹ Előléptetésekről, kinevezésekről.

9.

Poson, December 26-án, 1833.

Kedves Barátom és Sógorom!

Utolsó levelem óta országos ülésünk nem volt, a Nádor jobbára mindég Bécsben van, mert az urbéri munka felett most tanácskozik a kormány, - mi tehát folyvást Kerületi ülésekben vizsgáljuk a törvénykezési munkát.

El végeztük már az első és második czikkelyt¹ az országos választmány munkája több pontokban meg változott², ezeknek új szerkeztetését tehát ide zárva meg küldöm³. A béke bírák eránt még nem adta bé munkáját a választmány. Sok ellenségei vagynak ezen ártatlan, sött igen sok hasznot ígérő intézetnek, s könnyen meg történhetik: hogy a többség azt félre veti, pedig a munkálódó választmánynak elvei tiszták, egyszerűek, és belső el rendelkezésünk leg kisebb ágával sem ellenkeznek. Külömböznének a mi béke bíráink más külső Nemzetektől, mert azoknál a béke bíró rész szerint a köz bátorságra ügyel, rész szerint ítéleteket hoz, s a kormány által neveztetik ki, nálunk ellenben semmi ítélő hatalom nékik nem adatik, hatás körük egyedül a barátságos egyeztetés, - ki neveztetésök pedig szabad választás útján történik. Falukban a helység bírása, és esküttjei, mezzővárosokban, mellyek az első bírósági hatalmat magok gyakorolják, ugy szinte királyi városokban és a szabad kerületekben választott tanácsosok, - a nemesek között pedig a szolgabírák, és ha ezek elegendők nem volnának, szinte választott tábla bírák lesznek az egyeztetéseknek törvényes eszközlői. Minden pörlekedni akaró, minek előtte pört kezdene, köteles azon béke bírót, kinek hatósága alatt a kereset alá vett javak vagynak, vagy az alpörös lakik, szóval vagy írásban fel szállítani és keresetét próbákkal vagy azok nélkül, elő adni. A béke bíró egy rövid, de elégséges határ időt rendel az alpörösnek meg jelenésre, ki vagy maga, vagy törvényes küldöttje által köteles is meg jelenni, s akkor a béke bíró meg próbálja az egyeztetést, de sem a feleket próbák elő adására nem kényszeritheti, sem az egyeztetés folytatásának szine alatt a dolgot kénye szerint hallasztgatni nem szabad, mert hatalmában fog állani mindenik félnek, mihelyest egyezni nem akar, az egyeztetést félbe szakasztani, s ekkor a béke bíró ki adja a meg próbált egyeztetésről bizonyosságlevelet, s a mellett a fel pörös el kezdheti törvényes uton követelését. Ha azomban az egyesség véghezmehet, azt többé fel bontani nem lehet, az ugy is magában értetődven: hogy minden egyesség csak akkor lesz tellyes erejű,

ha a fél maga vagy tellyes hatalmu képviselője azt el fogadta. A meg jelenni nem akaró al pörös köteles a fel pörösnek mind azon költséget és fáradságot meg fizetni, melly az egyeztetés keresésével öszve van kötve, de egyébként minden béke bíró, akár ment végbe az egyesség, akár nem, ingyen tartozik kötelességét tellyesíteni. Ezek a javallott Intézetnek fő vonásai.

El kezdtük már a Törvényszékek el rendelésének 3-ik czikkelyét is, melly a megyei bíróságokról szól. Alig voltunk tizen öten, kik a pedaneus bíróságokat⁴ fen tartani kívántuk, s az igen nevezetes többség mind ezeket, mind pedig a négy kerületi táblát végképpen el törölte. Minket ezen határozás utasításunktól végképpen el vetett, mert az egész utasítás, mind az ítélőszékek el rendelésére, mind a törvénykezés rendére nézve egyenesen a pedaneus bírának és Kerületi Táblának meg maradásán alapul, a további tanácskozásokban tehát kénytelenek valánk ön meg győződésünket követve voksolni, de ma irtunk a vármegyének, és utasítást kértünk, hogy Országos ülésben utasításunk által támogatva szállhassunk.

Azt is végezték a kerületi Rendek, hogy minden pör, melly eddig a pedaneus bírák vagy Kerületi Táblák előtt kezdődött, sött még azok is, mellyekben a Királyi Tábla volt eddig első bíró, ezentul a vármegyei Törvényszékeknél tétessék folyamoto, s így a Nemes embernek minden ügyében ugyan azon egy bírāja legyen. Minek utánna már a pedaneus bíróságok meg tartásához semmi reménységem nincsen, ezen határozást leg jobbnak vélem, mert valamint attól tartottam: hogy a pedaneus bíróságok el törlésével nem keveset csökkenik a vármegyék hatalma és tekintete⁵ úgy azt hiszem, hogy akkor, ha minden pör a vármegyéknél kezdődik, ha minden ügyet szabadon választott és pedig a megyék által választott bírák ítélnek el, s így a bírósági illetőség eránt minden kérdés meg szűnik, ha leg fontosabb követeléseinket is nem távol, a költséges fő Városban, nem a kormány által nevezett emberek előtt, hanem otthon, saját lakásunk körében, a köz bizodalom által fel szállított bíráknál folytathatjuk, serényebb lesz az igazság ki szolgáltatása, kevesebb költséggel jár a pörlekedés, s éppen a vármegyék hatalma, a vármegyék tekintete és bé folyása fog nevelkedni⁶, pedig ha szabadságunkat szeretjük, iparkodnunk kell a megyék belső erejének és fontosságának nevelésén, mert eddig is nem a Főrendek, nem az anyaszentegyház főpapjai, nem a királyi városok, hanem a megyék valának polgári szabadságunk leg hivebb őrei. Nehézségekkel jár ugyan a törvényszékek fel állítása, de mi olly szabad szerkeztetést akarnánk azoknak adni, hogy őket a demoralisatiótól félteni ne lehessen, s azt kívánnánk, hogy a megye leg jelessebb tábla bírójji, szabad választás által hivattassanak meg egyik gyű-

léstől a másikig napibér mellett a bíraskodásra, a *salarisatus* assessorok szinte választás alá tartozzanak és négyen, leg feljebb nyolczan legyenek, elöl ülőseget az al ispánok, vagy ha ezek gátolva lesznek, a leg öregebb Tábla Biró viselje; egy szóval, a *juridicumok* a *politicumoktól* el ne választassanak. Azt végezte ugyan a többség, hogy a fő ispán is lehessen előlülő, de ettől in praxi nem tartok, mert úgy hiszem, a Fő Ispányok ezen jussal élni nem fognak, mivel azomban ők nem szabadon választott tisztviselők, én az elöl ülőseget nekik meg nem adnám. Tekintetet érdemel az is, hogy ha a Királyi Tábla tovább is első biró marad, a leg fontosabb pörök csak egy fellyebb vitellel birnak, a kisebbeknek pedig, mellyek eddig is a vármegyékben kezdődtek, több *apellatoriumaik*⁷ lesznek, - s ez valóban nagy anomália. Attól sem lehet tartani, hogy a Királyi Tábla pöreit a törvényszékek el nem győzik, mert ötvenkét felé oszlik az el, amit előbb két táblának (a Királyinak és a Banalisknak) kellett végezni és fel számlálás szerint, mellyet mi itt tettünk, a Királyi Tábla előtti pörökből egy vármegyére közép számlálással huszon kér pör jut csak, ez pedig, úgy hiszem, csekélység.

Ha tehát ezen első bírósági határozást Zala vármegye, amit felette óhajtának, el fogadja, akkor az ítélő székek további el rendelése kevés nehézséggel jár, mert a Királyi és Septemvirális Táblák csak fellyebb viteli bíróságok lesznek, s meg menekedvén a Királyi Tábla 1140 *primae instantiae tabularis*⁸ pörtől, az *appellált* pöröket tovább vizsgáltni folyvást el győzi. De minden esetre, meg lévén már a *pedaneus* bíróságok szüntetve s ezáltal eddigi *instructiónk* dugába dőlven, utasításról kell gondoskodnotok a törvénykezés rendére nézve, mert bizonyossan változni kell ezen rendnek, ha minden pör állandóan együtt ülő rendes bíróságok előtt kezdődik. E részben, úgy hiszem, specialitásokra ki ereszkedni kár volna, mert valóban nevetséges, midőn az utasításoknak minden apróságokra ki ereszkedő tartalma által meg kötött követek figyelmet nem érdemlő csekélységekért kénytelenek küszdeni, s egy *et egy adeoque*⁹ vagy tizenöt nap helyett 14 napi határidő felett két napi tanácskozás után voksolás határoz. Holott egyik fél a másiknak könnyen engedhetne, ha utasítása le kötve nem tartaná. Legjobb volna tehát általános elveket adnotok utasításul e tárgyban, - példának okáért: hogy az igazság ki szolgáltatása hamaritassék,- hogy minden pöröknek az első bíróságon kívül egy birtokon belüli és egy birtokon kívüli fellyebb vitele legyen, hogy a birák *responsabilisok*¹⁰ és szabadon választottak legyenek, (a *responsabilitást circiter*¹¹ így értem: *Edocta muneris per judicem acceptatio poenam cassationis post se trahat*)¹², továbbá a *juridicum remediumokból*¹³, csak azok tartassanak fel, mellyek a felek védelmére el

kerülhetetlenül szükségesek, mint az *appellata*, *oppositio*, *depositio* és *novum*¹⁴, leg feljebb meg szorítások mellett a *revocatio procuratoris a prohibita* és *repulsio*¹⁵ ellenben novumot involváltnak¹⁶ és így csak hátráltatják az igazság ki szolgáltatását, azért cassáltassanak¹⁷, amennyire lehet minden *institutumbéli*¹⁸ viszálykodások el kerülésére, az institutumok lehető kevés számra redukáltassanak, az executiokat¹⁹ minden esetben az ítélő bíróság tagja teljesítse. Végre a szükséges publicitás fenn tartassék. Ezen általános elvekhez minden egyes pontot helyesen lehet alkalmaztatni így a többi apróbb kérdéseket a Törvényhozó testre bizni, nem volna talán helytelen, hiszen mi teszünk ilyen utasítás mellett is, amit jónak látunk, s tehetünk, gondolom, illy móddal könnyebb volna rendszeres munkát alkotni.

Meg kértük máj levelünkben a nemes vármegyét arra is, hogy mivel a jobbágy telkek használhatóságának szabad eladása utasításunk ellenére is meg határozottat, s ezen határozás bizonyosan törvényé válik, mivel továbbá az illyen eladások sem vérségbéli jusokból eredő fel bontásoknak, sem azon számos régi jusokat feszegető terhes pöröknek, mellyekkel a nemesi birtok olly gyakran veszedelembé hozatik kitéve nem lesznek, ezen jobbágy telkek becse a nemesi birtok kárával fog emelkedni, - méltoztatnék a nemes megye olly utasítást adni, melly szerint a hármos könyv 1-ő részének 58-ik s 59-ik cikkelyei²⁰ és az, a mi ezekkel szoros öszve függésben vagyon, ugy módosítottassék, hogy a nemesi birtoknak eddig habozó ingadozása meg szünnév, a tulajdonnak biztos állandóság szereztessék. Okainkat levelünkben bőven elő adtuk, itt még csak egy pár tekintetet említek meg ez érdemben. Nincs nagyobb anomalia, mint a magyar nemesnek eddigi tulajdona. Ő valóságos tulajdonos nem, mert ha el adta jószágát, gyermekei, mellékes örökössei, sőt még a Fiscus is fel bontja az el adást és vissza veszi a jószágot, de nem is szorossan usufructuarius²¹, mert amit az usufructuarius elad, az ingyen kerül vissza arra, kinek az el adást fel bontani hatalma vagyon. A nemesi javaknál pedig a vételbéli summát vissza kell fizetni. Ezt sokan ősiség jusának nevezik, de minő jus az, melly csak abból áll, hogy valaki más kárán nyeredjék? Pedig ez a jelen kérdésnél éppen ugy vagyon, mert ha a Jószág annyit nem ér, amennyin el adatott, senki sem fogja az el adást fel bontani, s a vevőnek örökös nyomoroghatnak a vásárlással, az eladó örökös pedig kényökre használják a kapott pénzt. Ha ellenben a Jószág többet ér, akkor ki vetik pör által a meg vevőt, és vissza dobják pénzét, melly most már sokkal kevesebb értékű, mint az eladáskor volt, mert 1740-ben, midőn Csurgót 35 ezeren vette meg Festetics²², a 35 ezer forint sokkal nagyobb summa volt, mint most. Az is különös rendelése az eddigi törvénykezésnek, hogy azon

pörökben, mellyek *ex praejudicio*²³ mozdítottak, a szegény alpörösnek kellett bé bizonyítgatni, hogy a fölpörösnek nagyattya azelőtt félszázaddal minő környüállások között volt, midőn jószágát eladta, mert az alpörösnek kellett a *necessitatem vel rationalitatem-fassionis*²⁴ meg mutatni, nem a felpörösnek, ez pedig fonák igazság. Továbbá végig néztük mi, a Curiának minden ítéleteit e tárgyra nézve, s azt találtuk, hogy a Curiának *principiumai* minden negyven, ötven esztendőben periodice változtak a fel bontásra nézve. Egy ideig minden be vallást helyben hagytak, gyakran keresett okoknál fogva is, máskor ismét szinte keresett okoknál fogva mindent fel bontottak, és így sem az egyik, sem a másik fél biztosságot soha nem talált. Végre figyelmeztetlek hazánk mostani állására. Fő Uraink leg nagyobb ki terjedésű javak birtokosi, rendre adósítják magokat, rendre buknak, s igen könnyen lehető: hogy egyik is másik is kénytelen leend javainak egy részét, talán kisebb tagokban is, el idegeníteni. Ezen javak más, kisebb nemzetségek kezébe kerülhetnek, gondoskodni kell tehát arról is, hogy a vevők bátorságban legyenek s vett javaiknak biztosság szereztessék. Sokan abban biznak: hogy drágán vették javaikat, s így azok fel bontási pörök alá vonatni nem fognak, de ez csekély biztosságot nyújt, mert a szorgalom és iparkodás Hazánkban is naponként halad, a fekvő javak ára naponként nevelkedhetik, s így a fel bontás is következhetik.

Fenn akarom én is tartani azt, hogy az Atyának ősi javaiban annak gyermekét illesse az örökösödés, mellytől a gyermeket semmi végrendelés meg ne foszthassa - jónak tartom azt is, hogy gyermek nem létével a mellékes örökösökre szálljon minden ősiség, - azt sem vélem károsnak, hogy a vételbéli elsőség a vérséget illesse, s e végett minden eladásnál szükséges legyen a praemonitio²⁵, de ha ez előre bocsáttatván semmi atyafi a javakat meg nem tartja, s azok az idegen vevőnek örökös bévallás mellett általadattak: hogy az ilyen eladást *ex praejudicio*²⁶ senki fel ne bonthassa, azt már csak ugyan igazságosnak hiszem. Azon ellenvetés: hogy a pazarló e szerint maradékit meg foszthatná az örökösödéstől, semmit nem nyom, mert hiszen ezt adóságok, vagy drága, vagy álnok el adás által eddig is meg tehette. Az el adásbeli summát pedig azoknak, kiket az jövőendőben illetve, a pazarlás ellen le tiltással biztosítani ezután is lehet.

Leg jobb volna tehát az örökbé vallásoknak *ex praejudicio* lehető fel bontását el törlení, - a praescriptionak²⁷ hatalmát, nehogy századok mulva is bizonytalan legyen a tulajdon, minden keresetekre ki terjeszteni. Végre a királyi fiscusnak örökösödése eránt azt rendelni, hogy ez csak a donationalis²⁸ ingatlan javakra, ha azok még donatariusok²⁹ maradékinak kezén

vagnak, az egész nemzetségnek tökéletes ki halása után álljon fel, mert a Királyi Fiscusnak olly just tulajdonítani, melly mellett a jólelkű vásárló szenvedhetne ártalmas és igazságtalan is.

Sopron vármegye, ugy hallom, azt végezte, hogy az adó dolga itt tüstént tanácskozás alá vétessék, s erre nézve más vármegyéket is felszóllított. Akkor, midőn ezen levél nálatok a gyűlésen fel vétetik, jó volna talán azt határoznotok, hogy mivel a közadó az állandó magyar katonaság zsoldjára van rendelve, méltán kívánhatja a Haza, hogy ezen pénz a hazafiaknak fizettesék, ugyanazért a rendes adó ajánlásának feltétele az legyen, hogy a magyar ezereknél csak magyar tiszték nyerjenek alkalmaztatást. Több ideig és meleg lelkesedéssel vitatták ezt az országnak képviselőji 1830-ban is, de akkor a Nádor számos szolgálatinak tekintetéből a további sürgetés *pro tunc*³⁰ abban maradt, mert az Ország Gyűlése is végéhez közelített. Most tehát ezen nemzeti kívánságot, sött valóságos sérelmet szóba hozni helyesnek vélném, mert a Nemzet jussai el nem idegeníthetők, s ami akkor fel függesztve vala, most fel eleveníthető lenne.³¹

Az előleges sérelmek eránti fel irás dolgában, minthogy utolsó levelem óta Országos ülés nem vala, most is a régínél vagyunk. A Fő Rendek minket igazságtalanul vádoltak azzal, hogy javallott felirásunknak ki fejezései élesek és alakja nem egészen illendő, mert annak csak nem minden részei az 1825-ik és 1830-ik esztendei felirásokból vannak ki szedve, a mi pedig akkor éles, akkor illetlen nem volt, ezen ál-okok miatt félre vetni azt most sem lehet, - azomban meg látjuk, mit végez a leg közelebbi Országos ülésben a többség. Meg említettem utolsó levelemben, hogy az 5-ik decemberi Országos ülésben Marczibányi, de különösen Tarnóczy, a barsi követ élesen érdekelték³² a Fő Rendeket és hogy másnapon a Nádor e végett valamennyünket magához hivatván conferentiára, senkit ugyan meg nem nevezett, de a történetek eránt elég érthetőleg dorgáló hangon intéseket osztogatott. Ezzel azomban a Fő Rendek meg elégedni nem akarnak és sokan közülök, különösen a Tárnok, más elégtételről gondolkodnak. Azóta folyvást tanácskoznak magános Conferentiákon, Báró Vay Miklóst³³ szólították fel, hogy mivel néki kellemetes előadása van, tegyen indítványt a Fő Rendi Táblán az eránt: hogy Tarnóczy, mint a Fő Rendek sértője, elégtétel alá vonattassék, de Vay nem csak ezen kérésre nem hajolt, sött, azt is ki nyilatkozattatta, hogy semmi efféle elég tétel kérésben nem egyez. Utóbb egy Conferentián azt végezték, hogy Ő Felségétől kérnek fel irás által elégtételt, de egy Fő Ispán, ki ott jelen volt, de kit meg neveznem tiltva van, azt jegyezte meg, hogy a törvényhozó test egy részének elégtételért folyamodni a

kormányhoz ő helytelennek látja, s így ez a planum is el maradt. Meg érkezett Bécsből ez alatt egy napra a Nádor is, itt ismét vagy hatan öszve jöttek, a Nádor azt mondta nekik, hogy ő már Tarnóczyt meg nem nevezve, de elég világosan érdekelte, s így a dologgal fel hagyni leg jobb volna, de ha ők szándékoknál tovább is meg maradnak, tegyék fel minden felírás formája és aláírás nélkül a species factit³⁴, ő azt fel viszi Bécsbe. Ez meg is történt, de a Nádor még ott fenn van, s nem tudjuk mi fog a dologból eredni. A Fő Rendekre nézve leg kedvetlenebb e tárgynál, hogy mihelyst az ő elégtétel eránti kívánságok akár s mi formában nyilvánosan elő jó, compromittálva lesz a Personális, ki mint elől ülő Tarnóczynak felelt ugyan, de elégtételről említést sem tett és compromittálva lehet a Nádor is, mert kétségen kívül érdekelve lesz azon cselekedete, hogy Conferentia szine alatt minden követet öszve hivatott, s ott egy oldalu részre hajlással dorgálodott. Egyébb aránt én lehető büntetést mást nem ismérek, mint a mit az 1723-ik esztendei 7-ik cikkely³⁵ rendel, ami pedig nevetséges csekélység ennyi előkészület után, de még azt is alig hiszem, helyesen eszközölhetőnek, mert Tarnóczynak ki jelentése ugyan tul ment a helyes mértéken, és valóban felesleges volt, de semmit különösen vétkeket nem foglal magában: hogy azomban magad is ítélhess róla ime azt a naplókönyvből ki írva által küldöm.

A hivatalos elő mozdítások eránt most sincs még semmi bizonyos tudósításunk. Niczkyt naponként inkább hiszik Al Nádornak mint Pázmándyt, Marichot³⁶ pedig administratornak hirlelik, a vészhirek³⁷ azomban egyre szaporodnak. Kárász septemvir³⁸ resignált, Szentkirályi³⁹ meghalt, Tihanyi⁴⁰ folyvást haldoklik, - Péchy⁴¹ is 82 esztendő, - a Királyi Táblánál Dessewffy helyett Szerencsy⁴² lett ugyan ítélőmester, de Szerencsynek és Laszlovszkynek helyei üressék. A hevesi dolgokról semmi ki meritőt nem tudunk, annyit azomban hallottunk, hogy Keglevichnek⁴³ és társainak dolga nem leg jobban áll, és hogy a királyi biztos felette keményen procedált.

Bé rekeszti nemsokára ezen esztendő is meg unt kedvetlen folyását. Ő, ugy látszik sűrűn könnyezve veszi tőlünk vég bucsuját, mert végképpen el enyészik és vissza hozhatatlanul a semmiségnek mindent el nyelő örvényébe bukik, de mi kedves reményekkel telve mosolygunk mindenkor a közelítő uj felé, s majd ha annak is vége lesz, annak is csak emléke marad meg, nem tellyesedett reményeink omladékin ismét uj felleg várakat építünk és ismét ujra csalódunk. Így éljük le örök remény, örök csalódás között a szűk körü életet és csak kedveseink tiszta szeretete az a valóság, mellyen édes meg nyugvást lelhetünk mindenkor. Néktek tehát kedvesim, Néked, Klárimnak és

Antalnak, áldást, békességet, boldogságot ohajt uj esztendőre is, mint mindenkor

hiv barátod

D. F.

Jegyzetek

- ¹ A praedialisták - egyházi adományosok - nemesek. Továbbá: a kamarai uradalmak törvényszékei előtt a jobbágyot nem lehet más megyében úriszék elő idézni. És: a városok törvényszékeiről, valamint vita a városok szavazati jogáról.
- ² Lásd erről: OT. i. m. II. köt. 469-483. o.
- ³ A melléklet hiányzik.
- ⁴ A pedaneus bíróságot, mint a megye alsófokú bíróságát az 1729. évi 35. cikkely létesítette. Azt jelentette, hogy kisebb ügyekben az alispán vagy a szolgabíró ítéltetett helyhez és időhöz nem kötve.
- ⁵ Értsd: tekintélye.
- ⁶ Értsd: növekedni.
- ⁷ Feljebbviteli bíróságaik.
- ⁸ Első, vagy kezdő táblai, illetve elsőfolyamodású táblán indított.
- ⁹ Egy „és”, egy „addig”, vagy „oly sokáig”, „olyannyira”.
- ¹⁰ Felelősek.
- ¹¹ Körülbelül, nagyjából.
- ¹² A feladataira kitanított lévén a bíró, mintegy maga vonja a megsemmisítés büntetését, illetve: magára vethet (tudniillik, ha az általa hozott ítéletet a felsőbbbíróság megsemmisíti).
- ¹³ Perorvoslatokból.
- ¹⁴ Fellebbezés, ellentállás (per) letétel, perújítás.
- ¹⁵ Az ügyvédszó visszavonása, tiltmány, visszaűzés.
- ¹⁶ Újat magában foglalnak.
- ¹⁷ Semmisíttessenek meg.
- ¹⁸ Perintézet.
- ¹⁹ Végrehajtásokat.
- ²⁰ V. ö. a Hármaskönyv I. köt. 58. és 59. cikkelyeivel.
- ²¹ Haszonélvező.
- ²² Festetics Kristóf.
- ²³ A sérelem okából.

- ²⁴ A bevallást, az adásvétel elkerülhetetlenségét vagy okszerűségét.
- ²⁵ Felszólítás, a birtok megvételere való előzetes felkínálása.
- ²⁶ Sérelem okából.
- ²⁷ Elévülésnek.
- ²⁸ Adományozott.
- ²⁹ Adományosok.
- ³⁰ Akkor.
- ³¹ 1834. januárban a zalai közgyűlés ilyen értelmű határozatot fogadott el.
- ³² Értsd: érintették.
- ³³ Vay Miklós báró (1802-1894), Borsod vármegye adminisztrátora, utóbb a konzervatív párt tagja. 1848-ban erdélyi biztos, 1860-ban udvari kancellár.
- ³⁴ Tényállást. Lásd az 1723. évi 7. tc. 9. §-át.
- ³⁵ Az országgyűlés békéjét megzavaró felett, megidéztetése után, a királyi tábla ítélezik. Végül is a 9. §. szerint Tarnóczyt a Tábla 200 Ft büntetéssel sújthatná. Erre utal Deák.
- ³⁶ Marich István Dávid Fejér megye követe.
- ³⁷ Csak valószínűsítjük a szót, mert a szöveg itt kikopott, illetve a levél lyukas.
- ³⁸ Kárász Miklós, Csongrád megye első alispánja, 1825-ben királyi tanácsos és királyi táblai ülnök, 1826-tól országbírói ítélmester, 1830-1840 között szeptemvir.
- ³⁹ Szentkirályi László (1764-1833), Pest megye első alispánja.
- ⁴⁰ Tihanyi Tamás, szeptemvir, tolnai főispán 1833-1834.
- ⁴¹ Péchy Imre (1753-1811), a hétszemélyes tábla bírása.
- ⁴² Szerencsy István, személynöki ítélmester.
- ⁴³ Keglevich Miklós gróf (1789-1847), a hevesi ellenzék egyik vezére.

10.

Poson, Januarius 31-én, 1834.

Szeretett Kedves Sógorom!

Tarnóczy Kázmérnak, a barsi második követnek multkori elő adását, mellyben az előleges sérelmek eránti felírást sértegetve ellenző Fő Rendek élessen érdekeltetnek, utolsó levelemben meg küldöttem, meg irtam azt is, hogy a Nádor Conferentiának neve alatt a vármegyék követeit magához hivatván, Tarnóczynak ezen előadását¹ csak nem dorgálva érdeklette², Pálffy Fidelis azomban, Szepessy a pécsi püspök³, Horváth, a fejérvári püspök⁴ és több mások a Fő Rendek közül mélyen találva érezvén magokat, mindent el követtek: hogy Tarnóczy ellen elégtételt nyerjenek - végre meg irtam azt is, hogy a Nádor le akarta őket ezen szándékról beszélni, de mivel attól el nem állottak, meg ígérte nékik, hogy maga személyesen fogja elő mozdítani Bécsben az egész dolgot. - Ez meg is történt, mert a Nádornak munkálódásai következtében egy Rescriptum érkezett hozzánk, mellyet, ime, néked is által küldök, olvasd el figyelemmel Tarnóczynak elő adását⁵, látni fogod, hogy abban sok olyan foglaltatik ugyan, a mi nem a fenn forgó tárgyhoz tartozó s a mit talán historice és diplomatice bé bizonyítani nehéz volna, de bizonyossan semmi olyant nem találsz az egész elő adásban, a mi a törvény büntetését maga után vonhatná, s a mi ennyi alattomos fondorlást, ennyi heves ki fakadást érdemlene. Midőn a Rescriptum fel olvastatott az elegyes ülésben⁶, a fel olvasást egy tompa, mélyly hangú zugás követte, mellyre a Nádor körül nézett, de semmit nem szóllott, midőn az elegyes ülést el hagytuk, csak nem általános volt a követek között a boszszuság ezen Rescriptum ellen, tüstént magános Conferentiák, más nap pedig egy általános Conferentia tartatott.⁷ Itt ki fejtették többen, hogy a kormánynak az Ország Gyűlését dorgálni jussa nincs, mert ha úgy tekintjük azt, mint a végre hajtó hatalomnak fejét, akkor az a törvényeknek és az öszves törvényhozásnak szabálya rossz marad, mellyet a Nemzet a Fejedelemmel együtt gyakorol, parancsoló ura nem lehet, minthogy ez a Törvény hozás függetlenségével ellenkeznek, ha pedig úgy tekintjük, a Fejedelmet, mint a törvény hozás egyik részét⁸, törvényes felsőbbiséget a másik rész felett akkor sem gyakorolhat, mert az 1790-ik esztendei 12-ik cikkelynek⁹ világos rendelkezése szerint „a törvény hozás” a nemzetet és Fejedelmet közösen illeti. A Rescriptumnak azon részét tehát melly az egész Ország Gyűlését érdekli, néma

halgatással¹⁰ elfogadnunk nem lehet. A mi pedig Tarnóczynak ezen Rescriptumban szigorun kárhóztatott előadását illeti, nem arról van itt szó, ha annak minden ki tételeit el fogadjuk-e, hanem egyedül arról, ha vétkes-e az előadás, és ha vétkes, szabad-e őtet a miatt az ülésen kívül másnak, akárkinek kérdés alá venni, holott az 1723-ik esztendei 7-ik cikkely és a leg ujjabb időkiig gyakorlott szokás szerint, azt a mi az ülésben sértve mondatik, törvényes büntetés alá vonni egyenesen a tanácskozó tábláknak jussaihoz tartozik. Elő adatott az is, hogy a követ, ha egyszer a tanácskozó Tábla vétkesnek nem nyilatkoztatta szavait, s azok ellen fenyítéket rendelni szükségesnek nem látott, elő adásáért, csak Küldőinek tartozik számadással, de másnak, senkinek felelni nem köteles, mert valóban szomorú volna a képviselői helyheztesés akkor, ha a Követet a tanácskozás hevében ki mondott szavakért, hetek, holnapok, sőt talán utóbb esztendők múlva is szabadon kárhóztatná s talán még büntetné is a kormány - akkor valóban az Ország Gyűlési naplókönyv, melly a publicitás végett szükségesnek tartatik, több káros következeseket szűlne, mint hasznot, - akkor azokat inkább el törölni sietnénk, mint sem, hogy valaha, valamellyik társunknak kedvetlenséget okozzon, - akkor végre a szóllási szabadság, melly egy szabad Nemzet törvényhozási tanácskozásának lelke, nem csak korlátolva, hanem végképpen el fojtva, soha ismét létre nem kaphatna. Mivel tehát Tarnóczynak elő adását, akkor midőn az mondva volt, fenyiték alá tartozónak a Tábla nem találta, most a Kormánynak minden kárhóztató szava, minden dorgáló intése, nem magát az egyes követet, hanem az egész Táblát érdekli, s ezt ismét nem lehet el hallgatni, hanem ellene representálni¹¹ kell. A másik fél ellenben azt vitatta: hogy a rescriptumban dorgálás nincs, csak atyai intés, de egyébaránt is, abban nem a Tábla, hanem az egyes követ érdekeltetik, representálni tehát nem szükséges. A tanácskozások folytában¹² Nagy Pál egy igen mérséklett hangu felirási javallatot olvasott fel¹³, mellyet a másik félnek nagy része, csak hogy az általunk¹⁴ emlegetett keményebb felirástól menekedjék, tüstént elfogadott, mert sem ők, sem - ugy látszik - Pali maga észre nem vették, hogy ezen javallatnak csak szavai simák, de tartalmában vagyon erő és méltóság; - mi látván, hogy többet ki vivni lehetetlen, hajlandóknak mutattuk magunkat a Soproni javallat el fogadására. S a Conferentia el oszlott. Más nap¹⁵ kerületi ülés tartatott s tömve volt az ország tereme halgatókal, ugy hogy mozdulni alig lehetett, kik, midőn Tarnóczy neve olvastatott, egy zajos vivatot kiáltottak, midőn pedig Péchy Ferenc, a Pest vármegyei követ, (kit a Personálison kívül senki nem szeret) szóllani kezdett, a halgatók el felejtkezvén a hely méltóságáról, zajos dobogással és zugással szakasztották félbe

szavait, de mivel a szóllási szabadság azt is meg kívánja: hogy minden követ ki mondhassa meg győződését, és ebben senki által ne gátoltassék, az ifjuságnak zajos heveskedését több követek dorgálva kárhoztatták, Nagy Pali pedig indulatosan ki fakadott az ifjuság ellen, és ki fakadása közben kelletténél valamivel meszszebb is ment, - a csendesség tüstént helyre állott, másnap azonban egy éles, sött gorombán vagdaló, de éppen nem elmés pasquilus¹⁶ volt az utszák szegleteire ragasztva, mellyben a Nádor, Péchy és Nagy Pali vastagon érdekelteknek, ezen pasquilus mindazonáltal sokkal ostobább, mint sem hogy azt untatásodra meg küldeném.

Ezen most említett Kerületi ülésben némelly vitatások után a felírást szükségesnek találta a többség, s azt Nagy Palinak javalata szerint, úgy mint ide zárva olvashatod¹⁷, elfogadta.¹⁸ Több napokig hallasztották az országos ülést, egyikért¹⁹ azért, mert a Personalist a hideg kilelte - de talán más okból is. Annyi leg alább igaz, hogy ezen egynehány nap alatt a Nádor közel 25 követet hivatott magához s rescriptum helyes voltáról s ennek következtetésben a felírás helytelenségéről igyekezett őket meg győzni, - voltak is, kiknek ezen hivatás használt annyit: hogy az Országos ülésben tőlünk el állottak, de a többség még is velünk maradt. Ezen idő közben az ellenfél hevesebb hősei, mint Péchy et caet[eri]²⁰ fenyegetőztek, hogy majd az országos ülésben keményen ki fognak kellni Tarnóczy ellen, de mivel a másik fél magányos társaságokban azt nyilatkoztatta ki, hogy a specificumba ereszkedni nem akar, de, ha kényszerítve lesz - meg fogja kérdezni: minő jussal dorgálta a Nádor a követeket Conferentia neve alatt, holott, midőn azon ülésben, hol ő egyenessen az Elöl ülő, tudni illik a mágnások ülésében a pécsi püspök egyik vallásbéli pontra nézve azt mondotta, hogy ő, ha törvény hozatik is, engedelmeskedni annak nem fog, a Nádor azt el halgatta s így Elöl ülői kötelességét éppen nem tellyesítette, pedig a hozandó törvénynek előre az engedelmisséget fel mondani nagyobb véték, mint Tarnóczy-nak szavai, meg fogják továbbá kérdezni, hogy igaz-e, a mit közönségesen hirlelnek, hogy a Fő Rendek magok adták fel a Tarnóczyt és a mi Táblánkat, és hogy a Fel adást a Personalis maga is alá irta, holott neki, mint Elöl ülőnek kötelessége volna a mi Táblánk becsületét oltalmazni, és mint hogy ő maga is jelen volt Tarnóczynak elő adásán s az ellen, mint Elöl ülő az 1723-ik esztendei 7-ik czikkely szerint²¹ büntetést nem kért, ha Tarnóczy vétkes, ő is vétkes, s a Rescriptum dorgálása ötlet illeti leg inkább. - Midőn ezen hireket a Nádor és Personalis meg tudták, jobbnak látták a specificumokat el kerülni s a magok embereinek meg hagyták, hogy az Országos ülésben csak szárazon, általánossan és röviden jelentsék ki magokat, nehogy az ellen rész

ingereltessék s így tehát az országos ülésben az idezárt szavazási lajstrom szerint a kerületi végzés meg maradt²², s a Felírás a Fő Rendekhez által küldetett, azóta már három izenetet váltott a két tábla egymással, de a Fő Rendek a felírást el nem fogadják (el hiszem, mert a rescriptum az ő védelmökre és titkos kérésökre érkezett). Több megyék követei egymással ellenkezőleg nyilatkoztatták ki magokat, rész szerint a kerületi, rész szerint az Országos ülésben. Vitéz²³ abauji követ az első kerületi ülésben a felírás ellen szavazott, társa Patay Samu néki ellent mondott s a felírást szükségesnek látta, ugy szinte Plathy Gáspár lipthói a felírás ellen, társa Madocsányi²⁴ a felírás mellett, Vay János szabolcsi ellene, társa Jármy²⁵ mellette, Benitzky²⁶ zólyomi ellene, Géczy Péter mellette voksoltak. A megküldött voksolás lajstroma azonban az első országos ülésből való, hol csak Benitzky és Géczy elidálták²⁷ egymást, - Péchy, a pesti követ mindaddig a repraesentatio ellen voksolt, társa Dubraviczky²⁸ pedig hallgatott, de most ki nyilatkoztatta, hogy halgatni nem fog és társát a legközelebbi ülésben elidálja, mert a felírást szükségesnek látja, - azonban addig megjő a megyéjének utasítása, mert most lesz Pesten közgyűlés, mellyen a felírást hihető el fogadják; sokan, ugy hallom, Péchy meg dorgáltatni, sött, némellyek plane revocálni²⁹ készülnek - de az utolsóból semmi sem lesz, mert innen a Nádortól is ment, ugy hallom, impulsus³⁰ Péchy pártfogására, annyi igaz, hogy Stoffer³¹ le utazott. Vitatások ezen rescriptum felett, csak az első Országos ülésben voltak, azóta mindenkor fel kiáltással „maradjon” történik a határozás, sött maga a Personális is azt mondja: hogy a multkori többség most is meg lévén, a dolgot nem vitatja s így nálunk a felírás már három izben meg maradt, de a Fő Rendek ebben, sött az előleges sérelmek eránti felírásban is melly miatt már hét izenetet váltottunk, folyvást még ellenkeznek. A Fő Rendek nyilvános üléseiben semmi tanácskozás nincsen, magános Conferentiákon végeznek el mindent, a nyilvános ülésben pedig egyik, vagy másik főispán elő adja, hogy vélünk nem egyeznek. Cziráky³² vagy Pálffy ki jelentti: hogy az ő véleménye is éppen ez, és ha már ketten röviden szólottak, a Nádor azt kérdi: ezt ne iste communis sensus excelsorum procerum³³ s arra valamennyien ezt zugják: „est” s az ülésnek vége van. Oppositio nálunk semmi sincs B. Vay Miklós³⁴ szöll néha a Conferentiákon a mi izenetünk mellett, de ülésben hallgat. G. Teleky Sámuel³⁵ pedig egyszer ülésben védelmezte kívánságunkat, de - fuit vox clamantis in deserto.³⁶

Február 6-án

Még ezen bajból ki sem tisztultunk és már egy másikat vetett körünkbe a Kormány, mert a mult esztendei Majus 20-án költ Fel írásra egy különös Rescriptumot küldött, mellyet számodra is ide zárok.³⁷ Mind ennek, mind a másik dorgáló Rescriptumnak dátuma januarius 3-dika, s a dorgáló már januárius 7-én, ez pedig három hét mulva januarius 29-én hirdettetett ki³⁸ - különös okát nem tudjuk, igen bölcs leg alább nem volt a hallasztgatás. Ezen második Rescriptum a mult esztendei április 26-án érkezettel öszve hasonlítva, különös figyelmet érdemel. Az volt tudni illik a Kormánynak ohajtása mindenkor; hogy az Ország Gyűlésen leg előbb a királyi előadások végeztessenek el, s addig az ország Rendei más tárgyról ne is tegyenek említést - mivel pedig az Ország Gyűlésének öszve hívását és el oszlatását, királyi jussai közé számlálja, mihelyest a királyi előadások el vagnak intézve, könnyen el oszlatná az Ország Gyűlését, s így az ország sérelmeit még csak sürgetni sem lehetne. Gyakran igyekezett a Kormány ezt elérni, és különösen az 1790-ik esztendei 13-ik cikkelynek³⁹ azon szavaira „pertractatis prius propositionibus regiis”⁴⁰ hivatkozott, de 1825-ik esztendei lelkes országgyűlése sikeretlené tette igyekezetét, mert az Orzágnak sérelmeit tüstént a diéta kezdetén tanácskozás alá vette és facto fel állította azon Constitutionalis elvet⁴¹: hogy ha az ország sérelmei egyik Ország Gyűlésén nem orvosoltatnak, a másikon azokat tüstént fel kell venni és az el maradott orvoslást sürgetni; hasonló uton járt az 1830-ik esztendei Ország Gyűlése, hasonló cselekedett a jelen diéta is, midőn a sérelmek eránt tüstént kezdetben fel írást készítet, - mindezek a Kormánynak kedvére nem voltak, és mivel most a királyi propositiok azon része, hogy az országos választmányoknak rendszeres munkáji vétessenek fel, a Hazának több izben ki jelentett ohajtásával meg egyez, bizván ezen propositiok popularitásában, ennek szine alatt akarna bé csuszni az 1790-ik 13-ik cikkelynek olyan értelmű magyarázatába, melly szerint a sérelmek emlegetését a propositiok bé végzéséig (ami tudja Isten mikor történhetik meg) elkerülhetné. Azomban nézd meg egyszer, ha más dolgod és multságod nem lesz, az 1559-ik esztendei 2-ik cikkelyt⁴², melly bizonyságul szolgál, hogy akkor is az ország sérelmei a királyi előadások előtt fel terjesztettek, - az 1662-ik esztendei 1-ső, és 1681-ik esztendei 58. cikkelyek⁴³ szerint némelly sérelemek el hallasztattak ugyan de fen tartotta világos⁴⁴ a Nemzet; hogy az Ország Gyűlési szokás fen maradjon és a sérelmek azonnal fel vétessenek, az 1583-ik esztendei 1-ő cikkelyben⁴⁵ ki vagyon jelentve, hogy, ha csak két esztendő alatt a sérelmek nem orvosoltatnak, az ország rendei több contributiot (ami alatt

subsidium értetődik) ajánlani nem fognak, az 1622:2., az 1638:1., 1659:1., 1715:14., 1723:7., 1790:13-ik cikkelyek pedig nyilván azt rendelik, hogy az ország sérelmei minden Ország Gyűlésén valóságosan és elmulthatatlanul orvosoltassanak? Kérdem tehát Barátom, vagynak-e sérelmeink, annyi ország gyűlések óta orvosolva? Kérdem, meg tartotta-e a kormány a királyi hitlevelet? Telljesítette-e az említett törvényeket? És mind ezeket csak azzal akarná fedezni, azzal akarna minket ki fizetni: hogy valamikor sérelmeinket panaszoljuk, csak a rendszeres munkák szorgalmatos folytatására utasít. Igaz, hogy azokat is kötelességünk vizsgáltni, és ezt telljesítjük is, de ha mi a Kormány intő utasításait halgatva el fogadjuk, és a sérelmek panaszolását időnként meg nem ujjitjuk, a Kormány titkos uton célt ér s így jövőre is az Ország Gyűlésén elő adásait el végeztetvén a diétát el kergeti és minket panaszainkkal soha szóhoz jutni sem enged. Mi tehát e tekintetéből akarunk repraesentálni. - A Rescriptum többi részeire nézve pedig Majus 20-án készült fel irásunk tartalmát ismétljük, mellyben Cholera⁴⁶ eránt az jegyzetett meg, hogy az 1741-ik esztendei 22-ik cikkelyt⁴⁷ tartjuk az ország gyűlése el hallasztásának okaira nézve sinór mértékül, továbbá a szükséges regressust⁴⁸ azon esetre, ha egyik végzésünket a másik teendővel öszve hangzásba hozni egyébként nem lehetne fenntartjuk. Végre a concertatio⁴⁹ nézve ismételve azt kérjük, hogy az alkotandó törvény cikkelyek stílusbéli szerkeztetése eránt ne az utolsó napokban a Cancelláriával történjék a concertatio, a mint ez az országnak gyakran nem csekély kárával szokásban volt, hanem, mivel mi kész cikkelyeket küldünk fel Ő Felségének? Ő Felsége a Resolutioban tüstént a stílusra nézve is tegye ki módosításait jelentse ki szándékát, hogy így a Concertatio el kerültessék. Végre a nagyobb moderament⁵⁰ ajánló szavakra, azt fogjuk röviden mondani, ami a másik rescriptumra készült fel irásunkban bővebben foglaltatik⁵¹. Mindezek a mai kerületi ülésben⁵² hosszas vitatás, sött ellenkezés nélkül mondattak és határozottak, magában értetődvén, hogy majd repraesentatio stílusától, mely a tárgyra bőven ki terjeszkedni nem fog, igen sok függ - és a felett aligha hosszassabb vitatások nem lesznek.

Pest vármegye Péchy, sem revocálni⁵³ sem meg szidni nem merte, Gyürky⁵⁴ is irt innen calvinista barátinak, s azok Kecskemétről és Körösről sok nemes calvinista corteseket vittek be Péchy védelmére, - a Nádornak neve is sokat tett, és így senki szollani ellene nem mert, - annyit mégis tettek, hogy a Rescriptum ellen a repraesentatiot szükségesnek itélvén, a fel irás pártolását utasításul adták.

A törvénykezési tárgyban eddig el készített czikkellyeknek kerületi szerkeztetését a 3-ik czikkellytől a 8-ikig, ime megküldöm⁵⁵ Ezekből látod, hogy a Szent Székekről is, mint ítélő bíróságról rendelkezünk, s innen eredhetett azon hir, hogy a Juridicumot félre téve, az Ecclesiaticumot⁵⁶ vettük elő, holott ez is szorossan a törvényszékek el rendeléséhez tartozik, és már maga az országos választmány is ott vette fel ezen tárgyat. Pyrker még nehezen lemergi érsek, - hogy tanukat szerzett, az meg lehet nem is csodálom, mert maga bőréről is volt szó, leg alább becsületéről bizonyosan. Keglevichet⁵⁷ és társait, ugy hallom, sok körülállás terheli, de még bizonyosat nem tudunk e dolog felől. Az a hir itt is volt, hogy 200 pópista cálvinista akart lenni, ez a kétszáz, már ugy látom, nálatok 4000-re szaporodott, azomban ez sem igaz, csak maga báró Buttler⁵⁸, ki feleségétől el akart válni, de váló pörével sok baja volt, meg haragudván a papokra kíván Cálvinista lenni, noha már felesége is meghalt, - és ezen által térési kívánsága annyira el határozott, hogy azt már a megyének és papságnak nyilván be is jelentette, azomban ezt sem az Egri Követ választás okozta, a szárnyaló hir tehát, ha egészen nem is, de mégis jó nagy részben hazudott, midőn egyből négyezeret csinált. A diéta el oszlásának sem itt, sem Bécsben hire sincs, nem is egy hamar történik az meg, noha felette ohajtanánk. Az urbárium most van ott fenn munkában, vissza vetni nem fogják, hanem, hogy több pontokat változtatni kívánnak, az igen hihető. - Az erdélyi diétáról⁵⁹ semmi bizonyosat nem hallunk.

Antalnak boszorkodását felette fájlalnám, hiszen kit szeretek én jobban, mint őtet? Irtam néki Fábrián⁶⁰ által, irtam a postán is december 26-án, éppen azon napon, midőn Néked, de azt hiszem ezen levelemet nem kapta, mert az a le folyt tanácskozásokról bőven szöllott, s valóban el nem gondolhatom a posták rendetlenségének, vagy talán a levél el sikkasztásának tulajdonitsam-e azt? Irtam továbbá a Kapornaki számtartó által januárus közepén, ez talán csak kezéhez ment, és irok neki most Horvát⁶¹ urak által - boszorkodását tehát meg nem érdemlem, ha leveleim kezéhez mennek, meg fog engesztelődni. Utasításunk eránt, mellyet a mult gyűlésből kaptunk, irtam Antalnak, kérd el tőle levelemet.

Isten véled kedves Jósím, Klárit ezerszer csókolom, és kérem vigyázzon magára. Isten véled, szeresd

hiv barátodat

D. F.

Jegyzetek

- ¹ Visszaul Tarnóczy december 5-i beszédére. Lásd: OT. i. m. II. köt. 458-459. és 464-466. o.
- ² Értelme bizonyára: illetve.
- ³ Szepessy Ignác báró (1780-1838), 1828-tól pécsi püspök, a pécsi jogakadémia alapítója.
- ⁴ Horváth János (1769-1835), a veszprémi káptalan követe az 1825-1827. évi országgyűlésen, 1830. székesfehérvári püspök.
- ⁵ V. ö. OT. i. m. II. köt. 536-538. o.
- ⁶ Az 1834. január 7-i elegyes ülésen. Lásd hozzá: OT. i. m. II. köt. 535-536. o.
- ⁷ V. ö. OT. i. m. II. köt. 536-544. o. Itt olvasható Nagy Pál felirattervezete.
- ⁸ Ismeretes, hogy Deáknak, már ekkor is, később még hangsúlyosabban ez volt a felfogása.
- ⁹ Ez megállapítja, hogy a „legislativa potestas”, a törvényhozó hatalom a királyt és az országgyűlést *közösen* illeti meg, s ez előbbi soha nem fog törvénytelen rendeletekkel kormányozni.
- ¹⁰ Deák egyik jellemző szóhasználata a kormányzattal szemben. Ezt a kifejezést használta később Wesselényi Miklós perbe fogásánál és Kossuth Lajos börtönbe vetésénél, melyeket törvényteleneknek tekintett. Lásd erről: Ferenczi Zoltán: Deák egy ismeretlen felirata. Budapesti Szemle. 1926. 202. sz. 343-344. o.
- ¹¹ Feliratot intézni.
- ¹² Értsd: folyamatában.
- ¹³ V. ö. OT. i. m. II. köt. 545-546. o.
- ¹⁴ Deák beszédére v. ö. OT. i. m. II. köt. 539. és 546. o.
- ¹⁵ 1834. január 10-én.
- ¹⁶ Gúnyirat.
- ¹⁷ A szöveg hiányzik.
- ¹⁸ V. ö. OT. i. m. II. köt. 548. o.
- ¹⁹ Értsd: egyik okból.
- ²⁰ És társai.
- ²¹ Hogy tudniillik a közismert deáki felfogás szerint a közgyűlési szónokok perbe fogásával a kormány törvényt sért.
- ²² A melléklet hiányzik. A kérdéshez általános tájékoztatásul szolgál: OT. i. m. II. köt. 578-599. o.
- ²³ Vitéz János (1782-1862), Abaúj megye másodalispánja és második országgyűlési követ.
- ²⁴ Madocsányi Pál, Liptó megye aljegyzője, a megye második követe.

- ²⁵ Jármly Imre.
- ²⁶ Benitzky Lajos.
- ²⁷ Egymással ellentétesen szavaztak, ezért a szavazatuk nem számított.
- ²⁸ Dubraviczky Simon.
- ²⁹ Visszahívni.
- ³⁰ Ösztönzés.
- ³¹ Stoffer József, nádori titkár és irodaigazgató.
- ³² Cziráky Antal gróf, országbíró.
- ³³ Nem ez a közös nézete a magas Főrendeknek?
- ³⁴ Vay Miklós báró (1802-1894), Borsod vármegye adminisztrátora, utóbb a konzervatív párt tagja.
- ³⁵ Teleki Sámuel gróf (1792-1875), a dunamelléki református egyház főgondnoka.
- ³⁶ Pusztába kiáltott szó volt.
- ³⁷ Hiányzik.
- ³⁸ Országgyűlési Irományok 1832-36. II. köt. 29. és köv. o.
- ³⁹ Ez a három évenként összehívandó országgyűlésről szól.
- ⁴⁰ Előbb az uralkodó által előterjesztett tárgyak részesülnek előnyben.
- ⁴¹ Alkotmányos elvet.
- ⁴² Mielőtt pedig Ő császári felségének kívánalmaihoz képest, valaminek a tárgyalásához fogná, a legsajnosabb és legmélyebb fájdalomtól és kikerülhetetlen szükségétől ösztönözve, semmiképpen sem mellőzhetik, hogy Őfelségét azokról a számos, igen nagy és éppen elviselhetetlen elnyomatásokról (amelyeket az ő szabadságaiknak és kiváltságaiknak, már annyi év óta tartó súlyos sérelmével, más meg más módon, részint Ő császári felségének a várakban és azokon kívül elhelyezett kapitányai és katonái, részint azoknak előljárói és tisztviselői, úgy a magyarok, mint az idegenek, a közjó és igazság, valamint az ország szabadságai ellenére elkövetnek) röviden ne értesítsék, és Őfelsége előtt, mindezeknek kegyelmes orvoslásáért, a legalázatosabban ne esedezzenek.
- ⁴³ A királyi hitlevél bármily megsértése s az országgyűlés szokott folyamának hátránya nélkül, áttették: ezért Őfelsége kegyesen biztosította az országlakókat, hogy a mondott országgyűlést minden esetre meg fogja egy év lefolyása alatt Pozsonyban tartani, ahol ugyanis úgy az előbbi s a fentebbi módon áttett, mint más aközben felmerülő sérelmeket a királyi hitlevél [...] értelmében véglegesen kiegyenlíteni méltóztatik. Az 1. §. szerint: Alázatosan esedezvén, hogy a hitlevélnek eme feltétele s az ország más törvényei szerint a következő években is három éven belül országgyűléseket hirdetni s a szorosán e célra rendelt pozsonyi házat is ismét az országlakók használatára bocsátani méltóztatásék.
- ⁴⁴ Értsd: világosan.

- ⁴⁵ Ez a tc. úgy rendelkezik, hogy a rendek két évre portánként két-két forintot ajánlottak meg, azonban oly feltétellel, hogy ez idő alatt a király sérelmeiket orvosolja. Ha régi szabadságukat helyre nem állítják - hangsúlyozzák egyúttal - adót nem adhatnak.
- ⁴⁶ Utalás az 1831. évi koleralázadásra.
- ⁴⁷ A cikkely valójában a particuláris gyűlések ellen irányult és korlátozni igyekezett az uralkodónak azt a jogát, hogy ilyen gyűléseket tarthat.
- ⁴⁸ Leszűkítést.
- ⁴⁹ A Cancellária országgyűlési bizottságának és az országgyűlés küldöttségének közös ülése a törvény végső szövegezése céljából.
- ⁵⁰ Mérsékletet.
- ⁵¹ Ez a mondat a kézirat margóján, mint betoldás olvasható.
- ⁵² Ezen Deák is beszédet mondott. Lásd: OT. i. m. II. köt. 635-636. o.
- ⁵³ Visszahívni.
- ⁵⁴ Gyürki Pál (1783-1859), Krassó megye főispánja, királyi tanácsos.
- ⁵⁵ Hiányzik.
- ⁵⁶ A (protestánsok) egyházügyi munkálatait.
- ⁵⁷ Keglevich Miklós gróf (1789-1847), a hevesi ellenzék egyik vezetője.
- ⁵⁸ Valószínűleg azonos a Torontál megyei Párdány helységről származó gróf Buttler Jánossal (1773-1845). Nemzeti célokra sokat áldozott; az egykor tervezett Ludovicea katonai intézetnek 126 ezer forintot ajánlott fel. Felmenője hajdan az egrri vár parancsnoka volt.
- ⁵⁹ Tudniillik: annak összehívásáról.
- ⁶⁰ Fábíán István táblabíró.
- ⁶¹ Feltehetően Zalabéri Horváth János, és valamely családtagja.

11.

Poson, Martius 5-én, 1834.

Kedves Barátom és Sógorom!

Csak igen kurta lesz ez uttal levelem, mert köz dolgainkat rész szerint a megyéhez írott levelünkből fogod érteni, rész szerint Antal közli véled azt, a mit néki irtam, egyéb aránt is úgy hiszem, egyszerre kapjátok mindketten soraimat, mert a megyéhez küldött levélbe rekesztve Batthyányi Ő Excel-lentiája¹ viszi mind a két levélkét.

A két Rescriptumot, mellyeket már, a mennyire emlékezem, néked is meg küldöttem, ma küldjük meg a vármegyének, tudod, Te e részben az én vélekedésemet is, de ha nem tudnád is, úgy vélem, sokkal inkább lelkenen fekszik a szállási szabadság és törvényes függetlenség ügye, mintsem hogy e tárgy felett okoskodnom szükséges volna, - én leg jobbnak gondolnám, ha minden ki fakadások nélkül röviden azt nyilatkoztatnátok ki adandó utasításokban: hogy a mi Táblánk által javallott fel írásokat Ti is általában szükségesnek ítélitek, s azok pártolását nekünk kötelességül adjátok. Mert arról még nem is álmodok: hogy megyénk képes volna akármellyik Rescriptumot el fogadni, vagy valamellyik fel írástól egészen, vagy csak egy részben is el állani.

Batthyányi utasítást kapott, hogy járjon végére, kik valának kezdői, s elő mozditói azon utasításnak, mellyet a magyar ezeredek tisztjei eránt küldöttek; - de hiszen ezen utasítás semmi olly kívánságot nem foglal magában, a mi több ország gyűléseken és különösen az utolsón, mondva, kívánva, vitatva, sött, fel írásba iktatva ne lett volna, ti tehát a törvények ösvényén járva semmi helytelent nem cselekedtetek, azért az egész vizsgáltság, ha Batthyányi tenné is, törvényes következtést soha nem vonhat maga után, - már több megyék követei kaptak e tárgyban a miénkhez hasonló utasítást.

A követ választás engem érdekel, úgy hiszem, leg közelebbről, kérlek tehát, hogy annak resultatumát², és ha lehet, folyamatját is azonnal add tudtomra a postán, harmad nap meg kaphatom leveledet és így én vasárnapon már tudhatnám a történeteket.

Az ítélő Székek el rendelését el végeztük, most tanácskozunk a béke bíráról, kik eránt a választmány munkáját már bé adta³, mellyet a kerületek nagy részben el fognak fogadni⁴, mi ezen munkát a vármegyének meg küldöttük, nem hiszem, hogy valamelly változtatást szükségesnek lássatok. Ha

e tárgyat el végezzük, még talán Husvét előtt be viszzük munkánkat az Országos ülésbe, de tudja Isten ott mikor lesz vége az egész Juridicumnak.⁵

Mint van Klárim? Antal leveléből azt értem, hogy szegénynek egészsége gyakran változó; csókold őtet helyettem ezerszer. Barátainkat⁶ Egerszegen köszöntsd nevemmel, Hertelendy Gyurinak⁷ mondd meg, hogy a béke bírák intézete, mellyet most esztendeje, midőn nála voltam, ő is vélem együtt olly igen szükségesnek, leg alább nagy hasznunak tartott, csak ugyan Ország Gyűlési javalatba jött, pártolói felette számossak, de vannak Fő Uraink között némellyek, kik ezt egyenessen revolutionális ideának tartják, és tőle felette félnek!!! - Isten véled kedves Jóságim, az új követnek⁸, akárki lesz az, (I[nykey] I[mre] urat nem értve) mondd meg szállásom utszáját⁹ és számát, hogy fel jöttével azonnal meg találhasson. - Isten véled, szeressed

hiv barátodat

D. F.

Jegyzetek

¹ Batthyány Imre gróf (1781-1874), a hétszemélyes törvényszék táblabírája, és a hírhedt Amade Antalt követően Zala megye főispánja.

² Eredményét.

³ Lásd: OT. i. m. II. köt. 707-712. o.

⁴ A javaslat 3. és 4. pontja értelmében a felperes kötetlen fogalmazású írásban bejelenti követelését a békéltetőnek, aki a hátíraton az alperest meghatározott időre maga elé rendeli s ezt jegyzőkönyvezi. Ha az alperes nem jelenik meg, távolmaradásáról a békéltető bizonyáglevelet állít ki, s ennek alapján a felperes azonnal megindítja a pert.

⁵ A jogügyi munkálat vitájának.

⁶ Elsősorban: Csányi Lászlót és Istvánt, Kisfaludy Sándort, a Hertelendyeket és Skublicsokat, Séllyei Eleket, aki 1822-1828-ban főszolgabíró, Deák Antal első alispánsága idején másodalispán volt, a Tubolyokat, a Csertán családot, stb.

⁷ A Hertelendy család egyik tagjaként részt vett - 1832-ben - a követek számára készítendő utasítások kidolgozására létesített bizottságban.

⁸ A leköszönőfélben lévő Zalabéri Horváth János (Muki) helyett választandó új követről van szó. Egyébként ismeretes Deák leveleiből, hogy követtársa némelykor ellentétesen szavazott vele.

⁹ Deák Pozsonyban a Négy Vödör nevű utcában, a Vörös Ökör nevű vendégfogadóban lakott.

12.

Poson, Mart[ius] 25-én, 1834.

Szeretett Kedves Sógorom!

Köszönöm szives tudósításodat, melyet a követ választásról¹ küldöttél, mióta Zala vármegye fenn áll, vagy is inkább mióta az Ország Gyűlésére követeket küld, követ választáson annyi szavazó még jelen nem volt, - azt vélné talán, a ki a közelebbi környülményeket nem tudja: hogy megyénk nemeseiben általában ébredni kezd még a törvényhozás szép jussának méltó érzete, de ha mélyebben tekintünk e dologba, nem nehéz ki találni a közlelkesedésnek titkos okait - de hiszen ez így van máshol is, csak hogy némelly Tiszai Megyékben ilyen választások alkalmával közönségesen egy pár embert csupa lelkesedésből (melly tudni illik hordókban lakik) agyon is koczcztanak, nálatok pedig szép csenddel ment végbe a sok készülétekkel kezdett dolog.

Azt kérdezed Barátom, mi lehetett oka, hogy a Nádor különösen és pedig siető postával küldött levele által Batthyányinknak lelkére kötötte Hertelendy választását, s azt irod, hogy ezt meg magyarázni nem tudjátok. - Ennek, kedves Sógor, különös oka van, melyet én szinte különös, de felette biztos és hiteles uton, már akkor meg tudtam, midőn a Nádornak levele innen el indult, - el fogom én azt Néked szóval mondani, mert a postán gyakran felnyitogatott levelekre ilyen dolgot bizni nem lehet, boszszonkodni fogsz a titokban készült, de titokban nem maradtál szövevényen, de nevetni fogsz azon, hogy a szövevénynek mesterséges fonalai a leg egyszerűbb módon szét szakadoztak, - annyit azomban minden helytelen gyanunak el távoztatására most is irhatok, hogy maga Hertelendy az egész dologban ártatlan, sött, azt hiszem, ő maga sem tudja, mi képpen jutott ezen különös nádori közbenjáráshoz.²

Ohajtanám valóban az ünnepeket kedves körötökben tölteni, de még holnap is Kerületi ülésünk leend. Husvét után pedig már kedden el kezdjük ismét a tanácskozásokat, és így csak öt napunk lesz üres, melyet - úgy hiszem - Posonban fogok tölteni, mert illy rövid időre el rándulni nem érdemes, ülést pedig el nem mulaszthatok, mert társom nincsen itt, - majd olvasgatás és a közelgető országos ülésekhez szükséges készülgetés foglalják el időmet, s én a városban csendesebben, s magánossabban töltöm az ünnepeket, mint falun tölteném.

Az ítélőszékek el rendelését, kerületi ülésekben már el végeztük³, most foglalatoskodunk a cikkelyeknek magyarra fordításával, melyet a jegyzők és egy választmány készített, a fordítás ugyan nem egészen tökéletes, de nehéz rajta igazítani, mert a jegyzők, kik tiszaiak, s azt hiszik, hogy csak ők tudnak jól magyarul, minden igazításért boszszonkodnak, - Kölcsey nincs itt, nem is volt jelen a fordításon, pedig az ő philológiai jártassága a jegyzőkön sokat segített volna. Az innepek után bé visszük munkánkat az országos ülésbe. Az urbéri cikkelyekre is nem sok idő múlva, megkapjuk talán a resolútiót, külömbfélék a hírek annak tartalmáról, egymással annyira ellenkezők, hogy éppen e miatt nem lehet semmit alaposan előre gyanítani.

Ezen törvénykezési új munkában sokat nem szeretnek a Méltóságos Fő Rendekek, mindent, ami csak távolról is atyafiságban van a szabad választással, nyilvánossággal és felelet terhével, gyűlölnék, és, ha csak módját ejthetik, - gátolni is fogják, de leg különösebb az, hogy mind ők, mind különösen, és leg inkább a Personalis, halálos ellenségei a béke bírának; akkor midőn ezen tárgy a kerületi ülésben indítványba hozatott s a kerületi elől ülők az ülés végével ezt is jelentették a Personalisnak; - Ő méltósága meg ütközve és boszszusan fakadott ki s azt mondotta, hogy ezt a revolutionalis intézetet⁴ a statusok talán Sieyesből⁵ tanulták; ez a mi constitutionkkal meg nem fér; - ez veszedelmes - ez meszsze vezetne, s több efféléket; - azóta is gyakran ismételi ezeket és sokaknak közzülünk, de még többeknek a Fő Rendekek közzül tele beszéllte füleiket. Gondold el Barátom a békebíróságokat, mellyeknek rendeltetése a Haza polgárai között eredhető pöröket barátságos uton el intézni, senkit nem erőltetni, senkit nem terhelni, hanem azokat, kik pörös ügyeik miatt egymástól el tértek, bizodalom és barátságos közbe vetés által ismét az egyetértés utjára visszavezetni; mellyeknek éppen ez által a vizálgodásoknak elhárítása és a köz boldogság gyarapítása leend leg első kötelességek, lehet-e veszedelmeseknek nevezni? Álmodtad volna e azt, hogy találkozzék ember, ki ezen intézetet revolutionalisnak állítsa? Igaz, hogy Franciaországban a revolutio alatt 1790-ik esztendőben állittattak fel legelsőben⁶ a béke bírák, igaz az is: hogy Sieyes az egész intézetnek erős pártfogója volt. De hiszen ez igen természetes, mert Franciaországban az ítélő Székek el rendelése 1790-ik esztendei augusztus 24-én készült meg, s ezen munkában arra törekedett a Nemzet, hogy polgári alkotmányát, a mennyire lehet az Angluséhoz⁷, mellyet még akkor minden szabad alkotmányok remekének tartottak, hasonlóvá tegye, Angliában pedig a béke bíróságok, mind a Nemzetnek, mind a kormánynak köz meg elégedésére fenn állottak. Angliában nem revolutio szülte ezen intézetet, mert az

már a tizen kettődik században virágzott, 1351-ben pedig harmadik Eduard⁸ alatt a béke bírának hatalma még többre terjesztett, s azóta e mai napokig éppen a béke bírakat tartják Angliában leg szebb, leg hasznosabb intézetnek. De amugy is nem mind veszedelmes az a köztársaság csendességének, ami a revolutio alatt született, hiszen éppen Francia ország mái napig is meg tartotta leg nagyobb részét azon törvénykezési rendnek, melly 1790-ben a revolutio alatt készült, s meg tartotta ezek között a béke bírakat is, sőt, több Német Országi tartományok⁹ s még a Burkus király¹⁰ is, ki mint korlátlan hatalmu fejedelem, nem igen barátja a revolutioknak, Anglia és Francia Ország példájára bé hozta tartományaiban a béke bírakat, - miért volna ez tehát éppen Magyarországon veszedelmes? Én ugy hiszem, polgári alkotmányunkat jobban le gyalázni nem lehet, mint azon állítással: hogy egy olyan intézet, mellynek czélja barátságos egyeztetés, magával az alkotmánnyal meg nem fér. Ha valaki gyakorlati nehézségeket hoz fel, ha azt mondja, hogy ezen intézet czélra nem vezet, hogy az egyik vagy másik helyen nem alkalmaztatható, - azt természetesnek találnám, mert hiszen ennek is vannak árnyék oldalai s éppen a törvény hozásnak leg főbb kötelessége a dolog minden oldalait meg vizsgálni, de a békesség eszközlését veszedelmesnek állítani - helytelennek vélem. Ugy hiszem azomban, hogy az országos ülésben nem fogja ezen okokat meg említeni a Personalis, hanem követi a Fő Rendek között azoknak példáját, kik gyakorlati okok elő hordásával ostromlották eddig is magános beszélgetésekben a javallott intézetet, s azt nem veszedelmesnek ugyan, hanem feleslegesnek állították - ilyenek Lánczy¹¹, Majláth Antal¹² és több mások, de már az is: hogy eddig így beszélt ő, mint Personalis, noha azt szinte magános társolkodási körben tette - sok csipős elméskedésnek adott alkalmat. - Általában ugy hiszünk: hogy a törvénykezési munkában is mind a Personalissal, mind a Fő Rendekkel sok bajunk leend, senki, még a Nádor sem tudja ezen rendszeres munkák intézeteire¹³ nézve a kormány akaratját, mert azt még a kormány maga sem tudja, és így a praesidium¹⁴ minden pontra nézve habozó, bizonytalan, s ahol más fegyvere nincs, ott vagy az eddigi homályt kívánja meg tartani, vagy a kérdésbeli tárgyat máshová hallasztani. - Így volt ez az urbéri munkánál is. Az irtások tárgyánál maga a Nádor kelt ki magános beszélgetés közben a kerületi végzés ellen, mely szerint minden irtást maga saját hasznára fordíthatott volna a földesur, s előttem is, de több más Követ társaink előtt is bőven fejtegette azt, hogy a földesurak ezen jussának meg szorítása el kerületlenül szükséges. Az Országos ülésben pedig a Personalis küzdött leginkább a meg szorító javalatok ellen, s végre a többséget meg rontani nem

tudván, az egész törvényt egy „originarie”¹⁵ szónak belé erőltetésével homályossá tette. Olvasd bár ezen czikkelyt¹⁶, rongyos bekecsedre fel teszem fogadásul avét juhász bundámat: hogy annak rendelését s a lehető esetekre szükséges alkalmaztatását érteni nem fogod, mert Te sem tudod, én sem tudom, mellyek mind azon irtások, mellyek eredetileg és egyedül originarie unique a jobbágyok élelmére vannak szárvá,¹⁷ s mellyeket vissza váltani, vagyis inkább privatisálni nem szabad? Mert hiszen minden irtást eredetileg azért tett a jobbágy, hogy belőle éljen, tehát minden irtás ezen törvénynek tiltó sullya alá esik, - ha pedig az originarie szó az első meg szállást teszi (mert ezt a Personalis többszöri sürgetés után sem akarta megmagyarázni), akkor szeretném látni, régiebb faluk határában ki fogja bé bizonyítani, mi volt az első meg szálláskor irtva, és ki határozza meg, az első meg szállásnak epochája meddig tart? Amit a meg szállók második, harmadik, tizedik, harminczadik esztendőben irtottak, vagy amit későbbben, lassanként szaporodó lakosok foglaltak, eredeti irtás-e? Ez valóban új koncz az ügyészeknek, de nem nagy becsület a törvényhozásnak, - s ezen törvény ellen sem a Nádor, ki mindég meg szoritást sürgetett, sem a Fő Rendeknek, kik magokat a földes uri jussok oltalmazójának mondogatják, nem szöllottak. - De számos ilyen in consequentiákat tudnék el számlálni a praesidiumról¹⁸ is, a mi táblánk majoritásáról is, mellyeknek egyedüli oka csak az, hogy a kormány semmiben nincs el határozva, mennyire akar menni a szükséges és hasznos concessiókkal¹⁹ s e miatt az elől ülők habozók voltak, a Főrendi Tábla pedig hajolni nem akart, - s ettől félünk mi a törvénykezési munkában is.

Azon három fel irási javalatok, mellyek iránt már több izeneteket váltottunk, még most is tanácskozás alatt vannak. Abban, mellyet az előleges sérelmek tárgyában készítettünk, az mondatik, hogy „a polgári alkotmányunk mindeddig nem orvosolt sebei naponként sulyosodnak”, s ezen ki fejezést a Fő Rende ki akarják törölni, pedig a dolog valóságával egészen egyező, és az orvoslást sürgetésnek éppen ez a legfőbb oka, - azt sem akarják el ismérni, hogy sikertelen lesz minden munkálódásinknak foganatja, ha csak Ő Felsége azt, amit a törvények szentsége parancsol, meg tartani nem méltóztatik -, pedig ez is igaz, sőt éppen a törvények meg tartása leg főbb kötelessége a Fejedelemnek, és a királyi hitlevélnek leg szentebb ígérete; s így e tárgyban a Fő Rendeikkel boldogulni nem tudunk. A másik fel irás, melly a barsi követ²⁰ ki jelentését kárhóztató Rescriptumra készült, a Fő Rendeknek egész ki terjedésében kedvök ellen van, az a hir, hogy Reviczky²¹ sokáig ellenkezett ezen rescriptum ki adásában, mig végre meg ígérték néki, hogy ellene semmi repraesentatiot²² fel nem eresztenek, ez

bécsi hir, de valóságáról nem kezeskedem. - Annyi csak ugyan igaz, hogy ezen Rescriptumnál szerencsétlenebb gondolat a Fő Rendekek fejében még nem támodott, mert ha ez nem érkezik, Tarnóczynak beszéde, melly még ékessen sem volt elő adva, minden hatás, minden figyelem nélkül el hangzott volna, de ezen Rescriptum és a Fő Rendekek ingerlései okozzák, hogy az amit Tarnóczy mondott, sokaknak keblében viszhangra talál, de amugy is kedvetlen²³ a Fő Rendekekre nézve, mind az, amit e tárgyban az izenetek pertractatioja közben hallaniok kell, - s ez éppen olyan, mint midőn valaki egy két értelmű szóért, melly által becsületét sértve vélte, dehonestatorius²⁴ pört indit, a pör alatt azomban minden lapon, minden sorban még inkább meg gyaláztatik s egész nyeresége 33 forint 20 krajcár, mellyből még a pör költségeit is maga viseli, mert azt a meg marasztott fél meg téríteni nem köteles. - Illyen a Fő Rendekek pöre is, sokan még élessebben fakadnak ki ellenök, s az egész rescriptumban nem sok enyhítő vigasztalást találnak, s ami kedvező volna, abban ő reájok nézve, azt ön magyarázatásaik, mellyekre azért fakadnak, hogy a felirást gátolják, semmivé teszik. Így példának okáért az utolsó²⁵ ülésben azt vitatta a Personalis, hogy az egész Rescriptum nem a Karokat és Rendekeket dorgálja, sött a barsi követet magát nem is kárhoztatja, hanem csak szavait, - ez magyarul annyit tesz, hogy nem a rabot verték meg, csak a gatyáját de a rab is benn volt. - Mind emellett el nem képzeléd, mennyire törekednek mindent el követni, hogy szelid hangu fel irásunkat elejtsék, - igérettek, biztatások, emlékeztetések nem kiméltettek. Sok Fő Ispán haza ment, sok levél által arra fordítja minden be folyását, hogy a megyében ezen fel irás ellen utasítást eszközöljön s el is érik nem sokára céljokat, mert számunk fogyni kezd, - de el lehet rólok mondani, hogy muscam tormento traiecerunt²⁶, - ennyi fondorlást, ennyi munkásságot és a vetonak illy meg átolkodott használását okossabb lett volna más, fontosabb tárgyra hallasztaniok, mert az a veto minden használás alkalmával gyüölötessebb lesz. A harmadik fel irás, melly az utolsó rescriptumra készült, olly szoros öszve köttetésben van a másik kettővel, hogy ha azok el esnek, ez is igen száraz és pusztá fog maradni, sorsa tehát, amazok sorsától függ leg inkább.

A kolosvári történetet²⁷ sokan sokféleképpen adják elő, de a katonaság mindenik elő adás szerint felette hibás, ime itt küldök egy erdélyi tisztviselőnek leveléből egy ki vonat²⁸, s ezt azért küldöm, mert tartalma a katonaságra nézve a leg kedvezőbb mindazok között, mellyeket olvastam, pedig ez sem igen kedvező, de annyiban hiányos, hogy a meg ötlettek számát hibásan

adja elő. Erről azonban a hírek különfélesége miatt bizonyosságot írni nem tudok, s csak annyi igaz, hogy az egynél sokkal több volt.

Ujságunk kevés van, Lonovics²⁹ az egri káptalan követe csanádi megyés püspök lett, s ezen itt minden ember örül, mert Lonovics jeles férfiú, még többre is mehet, mert 40 esztendő még nincs, munkás, emberséges, tudományos ember és társolkodása is felette kedves. Illésházyról³⁰ az a hír, hogy javait és adósságait Sinának³¹ átaladta, maga évenként 80 ezer forintokat kap tőle, és mind a fő ispánságot, mind az ország báróságát resignálta.³² Ez a hír még nem tökéletes bizonyosság, de nincsen alap nélkül. - Rohonczy³³ helyett 7-én április választanak új követet, úgy hallom, Kun Jósi és Noszlopy³⁴ főbíró között lesz a kérdés. Czindery³⁵ is resignált, s ott a két Sárközieknek egyikét³⁶ hiszik választandónak.

Isten véled, szeressed igaz barátodat:

D. F.

Klárít ezerszer csókolom.

Jegyzetek

¹ Ez Zalában 1834. március 11-én volt, midőn Zalabéri Horváth János helyett Hertelendy Károlyt választotta második követté a közgyűlés. Ettől kezdve Deák lett az első követ. Lásd hozzá - többek között - Degré Alajos, Zala megye reformkori követutasításai i. m. 143-160. o.

² Pontosán nem tudjuk, hogy mi húzódott meg a politikai színpalak mögött a követcsere dolgában. Ám valószínű, hogy a több ízben is Deák nézeteivel szembenálló - és szavazó - Horváth János lecserélésével kívánta a nádor megnyerni magának a zalai rendeket.

³ Március 20-22-én.

⁴ Intézményt.

⁵ Sieyes Emánuel-Joseph gróf (1748-1836), francia pap és államférfi. 1789. évi híres röpirata: Mi a harmadik rend? demokratikus célzata miatt tette híressé. Napóleon grófi címet adott neki. 1815-30 között száműzetésben élt. Későbbi viszszerterte után, mint az Akadémia tagja halt meg.

⁶ Értsd: legelőszőr. A francia konvent a békebíró (juge de paix) intézményét a szövegben megadott időpontban vezette be. Eredeti alakjában azonban nem tudott meghonosodni, mert a békebírák fokozatosan hivatalnokokká váltak, akik a

kötelező egyeztetésen kívül kisebb polgári perekben, rendőri és büntetőbírói ügyekben is ítélkeztek.

⁷ Értsd: az angoléhoz.

⁸ III. Edward, uralkodott 1327-től 1377-ig.

⁹ Németországban a békebírói intézmény (Friedensrichter) nem volt olyan jelentős, mint az említett két nyugati országban. Leginkább a franciák által megszállt, vagy befolyásuk alá került rajnai területeken honosodott meg, s 1878-ig maradt fenn.

¹⁰ Porosz király.

¹¹ Lánczy József (1763-1841), Békés vármegye főispánja, szeptemvir.

¹² Majláth Antal gróf (1801-1873), Zemplén megye főispánja, 1836-tól udvari alkancellár, majd kancellár.

¹³ Értsd: intézkedéseire.

¹⁴ Elnökség.

¹⁵ Eredetileg.

¹⁶ V. ö. OT. i. m. II. köt. 511., 630-631. és korábban: I. köt. 620-622. o.

¹⁷ Erről Deák kritikai beszéde mellett, lásd később is Kölcsey szarkasztikus beszédét a kérdésről. OT. i. m. III. köt. 630-631. o.

¹⁸ Az elnökségről.

¹⁹ Engedményekkel, vagy kedvezményekkel.

²⁰ A már említett Tarnóczy-féle kijelentésről van szó.

²¹ Reviczky Ádám (1786-1862), 1826-tól magyar alkancellár és főudvarmester. 1828-1836 között magyar kancellár.

²² Tárgyalást.

²³ Értsd: kedvezőtlen.

²⁴ Becsületsértési.

²⁵ 1834. március 19-én.

²⁶ Ágyúval kergették a legyet.

²⁷ V. ö. Trócsányi Zsolt, Wesselényi Miklós. Budapest, 1965. 221-222. o.

²⁸ Hiányzik.

²⁹ Lonovics József (1793-1867), egri kanonok, az egri káptalan követe, 1834-ben csanádi püspök.

³⁰ Illésházy István gróf (1762-1838), főasztalnok, Trencsén és Liptó megyék örökös főispánja, titkos tanácsos, az Akadémia egyik alapítója.

³¹ Sina György Simon báró (1782-1856), bécsi bankár, főrend, a későbbi hazai vasútépítkezéseknek is finanszírozója.

³² Lemondta.

³³ Rohonczy János (1775-1842), Veszprém megye első alispánja és első követe.

³⁴ Noszlopi Ignác (1797-1878), Veszprém megye főszolgabírája és országgyűlési követe, majd kerületi táblai ülnök.

³⁵ Czindery László (1792-1860), Somogy megye első követe és első alispánja, 1845-től adminisztrátora.

³⁶ Sárközy Albert (1790-1860), Somogy megye főjegyzője és országgyűlési követe.

13.

Poson, Aprilis 22-én, [1]834.

Szeretett Kedves Sógorom!

A kerületi tanácskozások bé végzésekor írtam utolsó leveletem, most - ime - tudósítalak mindenekről a mik folyvást tartott országos üléseinkben történtek és azon sorral megyek, mellyel az ítélő székek el rendeléséről készült czikkelyek tanácskozás alatt valának.

A béke bírásról készült czikkelyt¹ először nagy kedvetlenséggel fogadta a Personalis s azon igyekezett leg inkább: hogy a békéltetés minden pört meg előzzön ugyan, de azt mindenkor a pörnek rendes bírása eszközölje. - Sok pártolói voltak ezen javaltnak de más részről számos gyakorlati nehézségek hoztak fel ellene. Ugyan is falukon és olyan helyeken, hol az Elöl járók rendes bíraskodási hatalommal nem bírnak, az első bíróságot minden pörre nézve az uriszék gyakorolja, már ha ott két pörlekedni akaró egyeztetés végett a béke bírósághoz folyamodik, mint hogy azt az ő javalatjok szerint az uriszéknek, mint első bíróságnak kellene meg próbálni, a Földes Ur kénytelen volna minden egyes panasznak ki egyeztetésére uriszéket tartani, holott eddig a panaszok leg nagyobb részét a földesur vagy annak tisztje vagy gyakran a helység Elöljárói per nélkül egyeség útján el intézgették, továbbá: ha netalán vagy a két tábla, vagy a Nemzet és Fejedelem abban, hogy minden pör a törvényszékek előtt kezdődjék, meg egyezni nem tudnának, s a Királyi Tábla némely keresetekre nézve, csak ugyan tovább is első bíróság maradna, hogyan lehet azt kívánni, hogy a felek előbb, mint a pört el kezdjék, egyeztetés végett Pestre fáradjanak, - végre figyelmet érdemel az is: hogy a békéltető előtt a felek gyakran olly körülállásokat fedeznek fel, mellyeket a pörben soha elő nem adtak volna, mert a békéltetésnek bizodalom az alapja, ha tehát a békéltető ugyan azon pörben ítélő bíró is lenne, könnyen használhatná azon körülményeket, mellyek néki csak, mint békéltetőnek fedeztetek fel; könnyen el ragadná a birót az indulat, a boszszuság, sőt a septemviratusnak eddigi békéltetései bizonyítják, hogy a békéltető közönségesen kedvetlenül vette, ha egyik vagy másik fél tanácsát nem követte, gyakran fenyegetések követték a tanácsot, gyakran ezen fenyegetések, csupán boszszuságból valósítva is lettek, s így már ebből is világos, hogy a békéltetőnek olyannak kell lenni, kitől a felek fen forgó kérdésre nézve függetlenek, - de a leg nagyobb ellenvetés volt az, hogy ha a békélte-

tés a pörnek fel vételekor a bíróság előtt történik, akkor már a pörnek előleges költségei, az ügyész díjja, a fél sportulásokkal² nehezebbé teszik az egyesség lehetőségét, s a czélt felette hátráltatják. Ezen tekintetknél fogva csak ugyan meg maradt a nevezetes többség a kerületi végzés mellett, melly szerint falukon a helység Elöl járói, királyi városokban és olyan mezzővárosokban, hol az első bíróságot a tanácsot illeti, szabadon választott Tanácsosok, a Nemesek között a szolgabíró gyakorolják a békebírósgot, ezen czikkelynek többi részei is általában meg maradtak, csak a 8-ik §, melly a béke bírók előtt kötött egyességnek transactio³ erőt tulajdonít, lett ugy módosítva, hogy azon egyességek olyan erővel bírjanak, mint más egyéb szerződés, mert transactio név alatt, csak ex dubio litis eventu coram jure⁴ kötött egyességeket értenek törvényeink.

Amint az első czikkelyt el végeztük, Torontál vármegye indítványt teve, hogy a vég helyi katonaság polgári bíróságainak el rendelését is vegyük tanácskozás alá. Már kerületi ülésben is elő adta Hertelendy Miksa⁵ ezen indítványt, de akkor 33 vokssal 17 ellen az indítvány félre vettetett; most is igen félvállról felelgetett a Personalis és ismételve azt mondá: hogy az egész tárgy ide nem való, hagyjunk fel vele, mert a többség ugy sem pártolja azt, mi azomban azt válaszoltuk: hogy noha ezen vég helyek vissza kapcsolatása az előleges sérelmek sorában már kérve vagyon, s az egész tárgyat akkor lehetne leg könnyebben tanácskozás alá venni, midőn Ő Felségének válasza ez eránt megérkezik, mint hogy azomban a Fő Rendek semmit, még az előleges sérelmek sürgetését sem akarnák a Fejedelem eleibe bocsátani, s ugy látszik egyenesen azon szellemben munkálódnak, melly a mult esztendei április hólnapban és ezen évi januáriusban érkezett Rescriptumokat bényelgezi: hogy tudni illik a rendszeres munkák tárgyain kívül semmi fel ne terjesztessék, holott ellenben a rendszeres munkákban szótt határozásokat, ha azok meg győződéseikkel egyenesen ellenkeznek is, fel terjesztetni nem ellenzik, a mint ezt az urbéri munkánál tapasztaltuk, a gondos előre látás meg kívánja, hogy minden sérelmet, ami valamelly rendszeres munkával öszve függésben van, azzal öszve kössünk, így leg alább a rendszeres munkákban is már fel terjesztett sérelmeink orvoslását ujra sürgetjük; mivel tehát a törvény hozásnak ezen vég helyekre is ki terjedő jussa kétségbe sem hozható, csak ugyan jussunk, sött kötelességünk azok bíróságait el rendelni. Hoszszas vitatások után az indítvány 34 vokssal 16 ellen el fogadtatott, a Personalis bámulva és boszszonkodva jelentette ki a többséget, mert az ritka eset, hogy a mi kerületekben⁶ az ő kedve szerint dől el, azt mi az Országos

ülésben ki vivhassuk. A bíróságok ottani el rendeléséről, egy különös⁷ válsztmány fog javalatot készíteni.

Ugyan az nap Bereg vármegyének követei⁸ fel olvastak egy különös tartalmu utasítást. Vay Ábrahám⁹, a beregi administrator a mostani követeket nem igen kedveli, mert büszkeségének vakon imádva hódolni nem akarnak, titkon tehát ő és Füzesséry, második alispán, ki Tisza Lajossal volt pofozkodás és durva veszekedés miatt vala kénytelen haza menni¹⁰, s ezt nem felejtheti és Komlóssy Károly fő jegyző, ki Füzessérynek itt követtársa vala, s véle haza ment, de tettét meg bánta, a mostani követek ellen mindent el követtek, hogy őket vissza hivathassák. A vissza hívást ugyan eszközteni nem tudták, de eszközölték egy gorombán dorgáló utasítást, mellyben a megye szemrehányásokat tesz követeinek, hogy több pontokban, mellyekre utasítások nem lévén, ön meg győződésüket nyilatkoztatták ki, nem a vármegyének szelleme szerint szóllottak, és különösen szemre hányást tesznek az egyik követnek azon ki jelentéséért: hogy ő utasítása szerint a Jobbágy-nak pálinka főzést gabonából engedni nem akar, mert ezen engedelem szük esztendőben rosz következeseket szülhet, sőt éhség idején a köz szükség tekintetéből általában el kellene minden embernek a gabona ki égetését tiltani. Ezen utolsó szavakért fakadnak ki Beregnek jeles rendjei leg mérgessebben, s azt állítják, hogy a Földes uri jussokat korlátolni sohasem lehet, végre több kifakadások után azt írják követeiknek, hogy most a Fő Ispányi kormányozónak atyáskodó közben vetésére bánnak illy szeliden követjeikkel (átkozott szelidség) és meg hagyják nekik, hogy említett kijelentéseiket huzzák vissza, a követek tellyesítették is ezen köteleességet, elő adták azt, amit utasítások parancsol, szerényen, mérsékléssel és szárazon, de számos megyei követek fel kelének és ki nyilatkoztatták: hogy végzés után a vissza huzást hatás nélkül valónak tekintik, el ismerik ugyan az utasítások kötelező erejét, de midőn a követnek utasítása nincs és ön meg győződését követi, köteleességét az által meg nem sértette, s azért őtet dorgálni nem lehet, élessen meg róták Bereg rendeinek balgatagságát, kik még éhség idején sem akarnának segéd kezet nyujtani a szenvedő emberiségnek, - és minden tisztelet, minden méltóság mellett ezen ülésben minden renden, párton, véleményen lévő követek élessen érdekelték Bereget, még élessebben a Kormányozót, kit meg nem nevezve Bernáth¹¹ és Ragályi¹² Bereg uralkodó szellemének mondtak. Nem nagy örömmel fogják olvasni az ezen napi Jegyző Könyvet, de meg is érdemlik azt, ami mondatott, mert alább való megét és roszszabb lelkü főispánt képzelni sem lehet.

Ugyan Vay Ábrahám Mármárosban, mint Fő Ispán, még nagyobb balgatagságot követett el, mert utasítást eszközölt a vármegyétől, hogy a só eránti minden kérdések a kamara biroskodása alá tartozzanak és a sótolvajok, vagy azok, kik a mármárosi olcsóbb sóval engedelem nélkül élnek a szomszéd megyékben (mert Mármárosnak olcsóbban adják a sót) úgy büntődjenek, mint fatolvajok, - amittant res secum habitas¹³, ezen utasítás annál gyalázatosabb, mint hogy ellene van az ország köz kívánságának, mellyet sérelem gyanánt egyenesen Mármárosnak keserves panaszaira terjesztett fel az 1825-ki Ország Gyűlés. Több efféle fonákságok között, azt is utasításul adta Mármáros vármegye: hogy akármely pörben, akár idő közben, akár a leg felsőbb bíróságoknak végső ítélete után, a meg nem elégedő fél ügyét Ő Felségéhez appellálhassa, mert ő az igazságnak leg tisztább forrása, ez is egyenesen Vay Ábrahámnak munkája, ki alacson hízeltetésből kész az 1790-ik esztendei 12-ik alapos czikkelyt, melly a bíróságoknak függetlenségét biztosítja, fel forgatni. Követjeik, B. Stojka¹⁴ és Asztalos¹⁵ felette boszorkodnak és már resignáltak a követséget, de talán majd a Megye tér észére és meg változtatja helytelen végzését s akkor a követek is itt maradnak, felette nagyon sajnálnánk őket, mert értelmes, tiszta lelkű emberek. Midőn a Nádor meg hallotta Mármárosnak ezen utasítását, báró Stojkát tüstént magához hívatta és meg kérdezte a hirnek valóságáról. Stojka mindent el beszélvén, azon pontra, melly 1790-ik esztendei 12-ik czikkely ellenére a fellyebb vitelről szól, s azt, a mint irám, Ő Felsége elejbe kívánja által tétetni, maga a Nádor úgy nyilatkozott „haec est nimia legum ignorantia, ipsas enim fundamentales leges instructio haec subrueret, sed et certum teneo quod Sua Ma[ies]ttas propositionem hujusmodi legibus et constitutioni tantopere adversam, acceptare detrectaret.”¹⁶ - Különös valóban, midőn a hízeltető annyira el veti magát, hogy még az is, kit a hízeltetés tárgyoz, vissza undorodik alacsonságától. - Csongrád vármegye több, nagy fontosságú tárgyakra, mint a fassiók¹⁷ capacitas possessorii¹⁸, a sedriális bíróság és több efélék, azt adá utasításul, hogy követei az Országos ülésben különösen figyelmezzenek mindenre, ami e tárgyak felett mondatni fog, és írják meg küldőiknek mind a két félnek okait, majd azok szerint fognak ők utasítást adni (szeretném tudni minek, ha egyszer határozás lesz) s így most Csongrád a leg nagyobb tárgyakban nem vesz részt a törvényhozáásban.

De visza térek a napirendre. A 2-ik czikkely az uriszékekről egyenesen a kerületi szerkeztetés szerint maradt meg, azon csekély változtatással: hogy midőn valamely szegény nemes ember uriszéket tartani nem képes,

jobbágyának pörét a vármegye által ki nevezendő uriszék (nem pedig, mint a kerületi szerkeztetésben volt, a szolgabíró és esküttje, csak ketten) vizsgálja meg, ezen változás annyiból is helyes, mert meg szünik azon anamália, hogy gazdag embernek Jobbágyát 5, Szegényét pedig csak 2 bíró ítélje meg. - A 16 Szepesi városok, két Iglói polgárok által, kérelem levelet küldöttek, mellyben könyörögnek, hogy Szepes vármegyéhez ne csatoltassanak, sirva panaszkodtak szegények a vármegye ellen, s azt állították, hogy őket a megyéhez csatolni annyi lesz, mint mostani szabad állapotjokból rabságra és szegénységre taszítani, nyomorultak lesznek ők is, valamint azon társaik, mellyek a vissza váltás után a vármegyéhez adattak, már valóságos koldusokká váltak. Szántuk nyomorultakat, de mivel ez már 1807-ben a sérelmek sorában, mint Országos határozás a Fejedelemhez fel terjesztetett, attól ez uttal el állani nem lehetett, mert mellesleg illy kérdést el dönteni nem lehet, majd in publico politicis¹⁹ talán segíthetünk rajtok, mert a szabad emberek számát nevelni kell inkább, mint fogyasztani. Addig pedig, in publico politicis e dolog egész ki terjedésében tanácskozás alá kerül, a Fejedelem semmi öszve kapcsolatásra, amint előre látható reá nem fog állani.

A harmadik cikkely, melly a királyi városok bíróságairól szól²⁰, felette heves vitatások között 9 napig volt tanácskozás alatt. Az első szakasznál Somogy indítványt teve: hogy a királyi városok tisztviselőit és bírójit ne csak a választott polgárság, hanem minden polgárnak bé folyásával az egész város válaszsza, vagy leg alább a választott polgárságnak időnkénti meg ujjítása tartozzék a polgárok öszveségének jussai közzé, számossan pártolták ezen indítványt, ki fejtetett: hogy az eddigi gyakorlat szerint a királyi városok polgárainak éppen semmi jussaik nincsenek, mert a tisztviselőket a választott polgárok választják, ezen választott polgárok pedig örökössek, és ha közzülök valamellyik meg hal, vagy elő mozdittatik, annak helyében nem a nép, nem a polgárok öszvesége, hanem a Tanácsnak candidatioja után, a többi választott polgár nevez ki új tagot; s így a többi polgárságnak semmi be folyása soha nincs, sött, igen sok királyi városban az ország gyűlési követet egyedül a Tanács választja, és még a választott polgárság is ki van minden rész vételből zárva. Illy módon tehát a szabad királyi város nem szabad, nincsenek szabadon választott bírójji, nincsenek szabad követeik, mert ezek a tanácsosi vagy bírói hivatalt jobban félthetvén a Királyi biztosoktól, mint a polgároktól, a Kamarától és a Personálistól, egy szóval, a Kormánytól mindenben függetlenek éppen nem lehetnek, ők nem a városnak, hanem a Tanácsnak képviselőji, nem a néptől, hanem a Tanácstól kapják utasításaikat és nem mindég a nép érdekével egyezőleg szóllanak,

ilyenek a bírók is, az ilyen bíróság pedig a szabadságnak és független bíraskodásnak minden elveivel ellenkezik. - El követett más részről a Personális mindent, hogy az indítvány el ne fogadtassék, vagy leg alább más időre hallasztassék, de különösen ellenünk voltak magok a városi követek (ami igen természetes, mert ők hiszen valamennyen tisztviselők és tanácsosok) és soknak elő adásából ki tetszett, hogy ők azon hatalmat, mellyet a Thrasybulus²¹ által el kergetett 30 Tyrranussként a polgárokon gyakorolnak, a polgárokkal meg osztani nem akarják. Így lett: hogy némely megyei követek, kik egyébként hajlandók valának az indítványt pártolni, a királyi városok ellenkezésének következtében, de még inkább az Elöl ülő tekintetéből hallasztásra szavaztak, s az indítvány, melly mellett 24 vármegye és a szabad kerületek szóllottak, 25 megyének (egy megye nem volt jelen) és a királyi városnak szava által el esett, vagy is inkább más munkára hallasztatott.²²

Ezen határozásnak sok bé hatása volt a czikkely többi részeire, mert több megyék követei, kik utasításaik nem léteben engedékenyek lehettek volna a városok eránt, boszszuságból és különösen a városi követeknek untató, sőt gyakran sértő elő adásaik által ingerelve, semmi kedvezésre nem hajoltak, mi pedig, kik örömet engedünk volna, mert a városok szabadságát és valaha lehető függetlenségét ez által is szívesen eszközlenék, utasításaink által kötve valánk s így a szegény városoknak, kik²³ December óta minden nap Conferentiát tartottak, s egy új czikkely javallatot készítettek, melly az országos választmányénál is sokkal jobb, forró kívánságaik nem telljesedhettek. - Sajnálom én a szegény városokat, nem azon egynehány gögős tanácsost, kik a kormányt és hatalmat magokhoz ragadva, csak el nyomói a népnek, hanem sajnálom magát az el nyomott városi népet, melly a szorgalom és mivelődés ki fejtésével Hazánk emelkedésének hatalmas eszköze lehet, ez a nép szenved most kárát azon hibáknak, mellyet a képviselők el követtek, és midőn ők s a vármegyei követek küzdenek, az ártatlan városi nép lett károsítva, - itt is csak valósult a: quidquid delirant reges plectuntur Achivi²⁴, hogy az iparkodó városi kalmár, a szorgalmatos mesterember, azt, a mit nemes embernek hitelben adott vagy készített, lakásától gyakran mértföldekre, a nemesi bíróság előtt lesz kénytelen keresni, és ha a Summa nem nagy, később lesz azt gyakran el engedni, mint távolabb bíróhoz futkozni - hogy a házbirtokos a nemes ember bérlő ellen házbére miatt szinte csak hasonló uton boldogulhat, az úgy hiszem a hitelt és kereskedést nem igen fogja emelni, holott más részről az a nemes ember, ki a contókat és házbér megfizetését pörre ereszti, különös kémélléseket nem igen érdemel. A nemesek

szolgáji éránt hozott határozással, pedig a belső rendnek fenn tartása szenvedhet, azomban ezek már most így vannak, ha csak akkor nem lesznek változások, midőn a czikkelyt a Fő Rendek vissza küldik. Mi a városok javalatát a jövő Köz Gyűlésre által küldjük, tegyetek e részben, a mit a Hazára hasznosnak ítéltek. - Sok kedvetlenséggel volt ezen kilenc napi tanácskozás öszve kötve. Hoszszas, éles ki fakadások között adták elő a városi követek, hogy ők azon vokssal, melly nékik tulajdonittatik, meg nem elégedhetnek, mert az a mostani tapasztalás szerint három megyének voksaival sem ér fel, pedig nékik a törvény a mienkhez hasonló vokst ad, - a Personalis erre azt válaszolta, hogy ő a királyi városokat voksaikra nézve csak azon gyakorlatban tarthatja meg, mellyben azok a leg közelebbi Ország Gyűlések alatt voltak s ezen gyakorlatban ő változtatást sem tehet, mert az a Diéta el rendeléséhez tartozik, mellynek fel vétele a többség által és pedig olyan többség által, mellyhez a királyi városok is járultanak, máskorra hallasztatott. Sőt még nagyobb balgatagságra vetemedtek a városiak, s azt vitatták, hogy a mult napoki határozást végzésnek nem tekintik, mert abban a negyedik Status még nem egyezett, amiben pedig egyik Status meg nem egyez, az végzés nem lehet, (valóban különös és eddig hallatlan neme a curiatum vetónak).²⁵ Nagy Benedek, budai követ órákig beszélt és pedig olly zavartan, hogy szegény meg holt orosztunyi Farkas Gábor²⁶ bátyánknak elő adása még felette világos hozzá képest, ezen kis ferde termetű és különös formájú ember sokat olvasott, de alig ha agyának belső szerszámában egy kerék nem hibázik, leg alább előadásai után sokan hajlandók valának valódilag el hinni, hogy elméjében egy keveset háborodott. Bujanovics²⁷, az eperjesi követ, azt mondá, hogy extrema extremis opponetur²⁸, erre nagy zugás lett, de követtársa, az eperjesi bíró elméssen ki vágta, s azt mondotta, hogy társa csak argumentumokat értett, Posfay²⁹ a posonyi követ azt állította, hogy ő ezen végzést végzésnek soha el nem fogja ismérni, ellene actiot kiáltottak sokan, de mi a felettebb is heves kiáltozókat le csillapítottuk. - Végre, az utolsó napon Vághy Ferenc³⁰ sopronyi követ fel kelvén, ki nyilatkozta: hogy mivel a Karokat és Rendeket ezen czikkely alkotásánál nem az igazság egyedül, hanem más politikai tekintetek is vezérelték, s az illy módon alkotott törvény nékik felette káros, ők az ellen protestálnak s azt helyesnek el nem isméri. Andrassy³¹ az esztergomi követ hevesen fel ugrott s ezen nyilatkozatást vakmerőségnek mondotta, de fel keltek a városi követek valamennyien és Vághy szavait magokévé tették, erre nagy zajjal actiot kiáltottak igen sokan, - többen azomban apró czédulákkal és sugdozva capacitálgattuk heveskedő társainkat, hogy a protestatió nem ujság, hiszen

1790-ben a 26-ik articulus³² ellen a klérus, 1647-ben pedig a 78-ik³³, 79-ik³⁴, 80-ik, 81-ik, 93-ik³⁵ cikkelyek ellen a fiscus és a királyi városok protestáltak és ezeknek protestatiója az 1649-ik esztendei 14-ik cikkely³⁶ által cassáltatott, de ők büntetést azért nem nyertek, de amugy is mi lenne belőle, ha mi az actiot meg rendelénk, Vághy szavait minden városi követ magáévá tette, az actiot tehát valamennyire ki kellene terjeszteni, ekkor Tagen prépostnak példájára valamennyen eltávoznának, s ülésbe az actio be fejezéséig nem járnának, és mi ugyan mi módon tartanánk országos üléseket, ha a negyedik statusból senki jelen nem volna. Ezen magános előadásaink (mert ilyeneket akkor nyilván mondani, annyi lett volna, mint olajat önteni a tüzre), de még inkább az, hogy Vághy céduláink által fel szállítva, szépen magyarázta szavait, s azt mondotta, hogy ő a politikai tekintetek alatt csak azon tekinteteket értette, mellyek a törvényhozásnál mindenkor szükségesek, és mellyek a városoknak az ország többi részeihez szükséges viszonyait tárgyozzák, és így ő sérteni nem akart, - s általában elő adását úgy ki simította, hogy abban semmi sértés nem vala, sött ki nyilatkoztatta: hogy a hozott törvény tartalmát - bár az nekik nem kedves is - mindenkor tellyes erejünek és kötelezőnek véli, - mind ezek, mondom, az egész tüzet el oltták, s a tanácskozások továbbá, minden indulatosság nélkül folytattattak.

A tenger melléki kereskedési Fiume városa kerületének és szabad révpártjának ítélő székeiről alkotott rövid cikkelynél³⁷, Horvát Ország mindent el követett, hogy a fellyebb vitel valami módon a Banalis Táblára³⁸ tétessék által s így ezen fiumei révpárt egyenessen Horvát Országhoz tartozónak ismértessék el, de célt nem ért, mert az 1807-iki 4-ik cikkelynek³⁹ világos tartalma azt egyenessen Magyarországhoz kapcsoltnak mondja, mi is tehát ahhoz tartottuk magunkat. Ennyire mentünk az ítélő székek el rendelésével.

A fenn forgó három fel irások eránt még most sincs egyesülés, a barsi Rescriptum eránti nem sokára el esik, mert a fő ispányok mindent el követnek a megyékben, hogy ellene utasítást eszközjenek, a másik kettőben talán valamiképpen meg alkuszunk, noha ez is nehezen halad.

Ezek diétális dolgaink, egyéb különös ujságaink nincsenek; a veszprémi dolgokat és Rohonczynak győzedelmét nem kétlem, hallottad, itt, akik mélyebben ismerik, bámulják ügyes álnokságát. - Klárim mint van? Nem fog e az idén ferdőket⁴⁰ használni? Vigyázzon az Istenért egészségére.

Isten véled édes Jósim, csókold Klárit helyettem ezerszer és szeresd

igaz barátodat

D. F.

Jegyzetek

- ¹ 1834. április 7-én.
- ² Perköltség, ill. bírói taksa.
- ³ Peralku – peregyezés.
- ⁴ Kétes kimenetelből a törvény előtt.
- ⁵ Hertelendy Miksa, Torontál megye első követe.
- ⁶ Értsd: kerületi üléseken.
- ⁷ Értsd: külön.
- ⁸ Pogány József (†1853), Bereg megye főjegyzője s ekkor első országgyűlési követe, a tiszántúli kerületi tábla ülnöke, valamint Eötvös Tamás (1800-1867), aki a megye második követe és alispánja.
- ⁹ Vay Ábrahám (1789-1855), az 1825/1827. évi országgyűlésen Borsod vármegye követe, az Akadémia egyik alapítója. 1830-ban gróf, Bereg, majd Máramaros vármegye főispánja 1849-ig.
- ¹⁰ Lásd az 1833. június 6-i levélben írottakat és abban a 61. lábjegyzet szövegét.
- ¹¹ Bernáth Zsigmond (1790-1882), Ung vármegye második követe.
- ¹² Ragályi Tamás (1785-1849), Torna vármegye követe. Később alnádor, majd hétszemélyes táblai ülnök.
- ¹³ Adják vissza a maguknál tartott dolgokat.
- ¹⁴ Sztójka Imre báró, a megye első követe.
- ¹⁵ Asztalos Pál (1796-1849), a megye második követe.
- ¹⁶ Ez a törvények nagyfokú nem ismerése, ugyanis ez az utasítás aláásná az alapvető törvényeket, de biztosra veszem, hogy Ófelsége ezt a törvényekkel és az alkotmánnyal olyannyira ellentétes előterjesztést visszautasítaná.
- ¹⁷ Fassio perennalis : örökvallás.
- ¹⁸ Birtokbirhatás.
- ¹⁹ A közjogi munkálatban.
- ²⁰ V. ö. OT. i. m. III. köt. 45-73. o.
- ²¹ Athéni államférfi, aki a harminc zsarnok uralmát megdöntötte, és Solon alkotmányát helyreállította.
- ²² Az április 18-i ülésen.
- ²³ Melyek.
- ²⁴ A királyok balgaságáért az achivok bűnhődnek.
- ²⁵ Csoportot megillető vétónak.
- ²⁶ Orosztonyi Farkas Gábor, táblabíró, bükki birtokos.
- ²⁷ Bujanovics Vince.
- ²⁸ V. ö. OT. i. m. III. köt. 59. o. 17. lábjegyzet.

- ²⁹ Posfay Sándor.
- ³⁰ Vághy (korábban: Wagner) Ferenc (1776-1862), Sopron város főbírája és követe; a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja.
- ³¹ Andrássy József (1806-1852), Esztergom megye második követe, utóbb főispáni helytartója.
- ³² A vallásügyi törvény, amely bevezető szavaiban kimondja, hogy a klérus és a katolikus világiak egy részének ellentmondása érvénytelen.
- ³³ Ez a cikkely szabályozza részletesen a városban lakó nemesek viszonyát a városi hatósághoz. Tiltja a városokat, hogy a nemeseket vagy azok servitorait elfogják és börtönbe vessék.
- ³⁴ A szabad királyi és bányavárosok, kiváltságolt mezővárosok, a véghelyek és a hajdúvárosok kapitányai, a falvak bírái az uraknak és a nemeseknek nem a helyi szokás szerint, hanem az ország törvényeinek megfelelően kötelesek az igazságot kiszolgáltatni.
- ³⁵ Mindegyik törvénycikk lényegében arról szól, hogy nincs oly törvény, mely a törvényhozó hatalom intézkedéseit kizárja.
- ³⁶ A törvénycikk az 1649. évi 78-93. törvénycikkek elleni tiltakozásokat jelentette ki semmisnek.
- ³⁷ V. ö. OT. i. m. III. köt. 73. o.
- ³⁸ Nyilván: Báni Táblára.
- ³⁹ Ez Fiume városát és kikötőjét illeti: kormányzójának a főrendek közt, követeinek pedig az alsótáblán helyet és szavazatot biztosít.
- ⁴⁰ Ismeretes, hogy Deák ifjabb nővére reumában, illetőleg csúzban szenvedett, s amellet állandó léguti betegsége is volt. Halálát 1859. december 25-én tüdőgyulladás okozta.

NÉVMUTATÓ

A, Á

Áldor Imre 22
Amade Antal gróf 47, 49, 95
Andrássy György gróf 42,73
Andrássy József gróf 42,110,113
Andrássy Károly gróf 52, 53
Asztalos Pál 24, 31, 107, 112

B

Babics Józsi 17
Balogh János 23, 24, 31, 70, 71, 72
Bán 61, 65
Baradlay Ödön 31
Baranyay Pál 51, 52
Bárczay Ferenc 51, 53, 59
Barta István 19, 21
Bartal György 28, 33
Batthyány Imre gróf 23, 44, 48, 94,
95, 96
Bencsik János 43
Benitzky Lajos 87, 92
Benyovszky Péter 22, 28, 33
Beöthy Ödön 24, 31, 33, 60, 65
Bernáth Zsigmond 39, 42, 106, 112
Bertalan Pál 41, 43
Borcsiczky István 14, 21
Bors Sámuel 40, 41, 43
Budaházy Antal 60, 65

Bujanovics Vince 110, 112
Buttler János 90, 93

C

Czindery László 62, 66, 101, 103
Cziráky Antal 15, 22, 33, 87, 92

CS

Csányi Antal 28, 33
Csányi György 33
Csányi István 28, 33, 41, 95
Csányi László 41, 60, 95
Csapó Dániel 15, 17, 22, 62, 66
Császárr 71
Csertán család 95

D

Deák Antal 9, 13, 19, 20, 24, 27, 28,
33, 35, 41, 47, 49, 82, 90, 94, 95
Deák Klára 19, 24, 28, 30, 41, 48,
52, 63, 68, 73, 81, 90, 95, 101,
111, 112
Degré Alajos 7, 10, 101
Dessewffy Antal 39, 42
Dessewffy Bertalan 67, 81
Döry Imre 52, 53
Drescher cenzor 40
Dubraviczky Simon 42, 87, 92

- E
- Ebergényi Benedek (Bence) 28, 33, 52, 53
- Eötvös Károly 19
- Eötvös Tamás 47, 49, 112
- Eszterházy herceg 29
- F
- Fábián István 90, 93
- Farkas Ferenc, Kisbarnaki 30, 35, 50, 52
- Farkas Gábor, Orosztonyi 50, 52, 110, 112
- Farkas János, Boldogfai 41, 43
- Ferenczi Zoltán 91
- Festetics Kristóf 78, 82
- Festetics László 6
- Fleischhacker József 41, 43
- Fodor alispán 61
- Földváry Ferenc 27, 33
- Füzesséry Gábor 16, 17, 30, 34, 49, 106
- G
- Géczy Péter, Garamszegi 47, 59, 65, 87
- Ghillányi Sándor 61, 65
- Gráner Ernő 9
- GY
- Gyertyánffy Dávid 22
- Gyürky Pál 89, 93
- H
- Háry Bábi 41
- Háry János 43
- Hegyi Károly 7, 20
- Héring Alajos 60
- Hertelendy György 41, 43, 95
- Hertelendy Imre 18, 22
- Hertelendy Károly 96, 101
- Hertelendy Miksa 40, 105, 112
- Hertelendyek vagy Hertelendy család 95
- Hoits Sámuel 43
- Horváth János 84, 91
- Horváth János, Zalabéri (Muki) 6, 20, 22, 28, 29, 31, 33, 41, 43, 54, 58, 60, 68, 69, 90, 93, 95, 101
- Horváth Simon 60, 61
- I
- Illésházy István 101, 102
- Inkey Ádám 47, 49
- Inkey Imre 59, 95
- J
- Jakabffy Kristóf 47, 49
- Jármy Imre 87, 92
- Jókai Mór 31
- József főherceg, nádor 22, 34, 48
- Justh Ferenc 27, 32, 71
- K
- Kárász Miklós 81, 83
- Károlyi gróf 55
- Kaszás Zsigmond 19
- Keglevich Miklós gróf 81, 83, 90, 93
- Kende Zsigmond 61, 65
- Király Jancsi 17
- Kisfaludy Sándor 95
- Komlóssy Károly 47, 49, 106
- Kónyi Manó 21, 22, 31, 32, 73
- Koppányi Ferenc 41, 43
- Kossuth Lajos 19, 91
- Kölcsey Ferenc 18, 24, 28, 97, 102

Königsegg Aulendorf Franciska
grófnő 73, 74
Kun Józsi 101

L

Lánczy József 98, 102
Lányi Imre 61, 65
Laszlovszky 81
Lonovics József 63, 66, 101, 102

M

Madocsányi Pál 87, 91
Majláth Antal 98, 102
Majthényi Antal 18, 23
Majthényi László 18, 23, 51, 53, 59
Marczibányi Antal 14, 21, 22, 37,
42, 80
Marich István Dávid 81, 83
Mantskó (Montskó) István 43
Mérei Gyula 34
Molnár István 19, 23

N

Nagy Benedek (Bence) 62, 66, 110
Nagy József, Szárazberki 34
Nagy Józsi 30
Nagy Pál, Felsőbüki 13, 14, 21, 22,
25, 56, 85, 86, 91
Nedeczky Károly 41, 43
Nedeczky Lajos 41, 43
Németh János 28, 33
Niczky János 62, 65, 81
Noszlopy Ignác 101, 103

O

Orosz Péter 61
Oszerhueber György 49

Oszerhueber József 5, 9, 19, 44, 48,
49, 50, 63, 64, 90, 95, 112
Oszerhueber Mihály 19

P

Paar Imre 19
Pálffyak 28
Pálffy Fidél gróf 15, 22, 32, 84, 87
Palóczy László 15, 22, 24, 31, 63
Papházy főügyész 47
Patay Sámuel 59, 87
Pázmándy Dénes 18, 23, 24, 31, 62,
66, 81
Pázmándyné 23
Péchy Ferenc 72, 73, 85, 86, 87, 89
Péchy Imre 81, 83
Petrovay István 61, 62, 65
Plathy Gáspár 87
Pogány József 47, 49, 112
Posfay Sándor 110, 113
Pribék Antal 61, 65
Pribék Miklós 61, 65
Prónay János 26, 32
Pyrker János László 73, 90

R

Radvánszky Antal 47, 49
Ragályi Tamás 73, 106, 112
Ravazdy István 59, 60, 65
Reviczky Ádám 48, 99, 102
Reviczky főbíró 16
Reviczky József 19, 23
Rohonczy János 101, 102, 111
Róthné 67
Rudics József 22, 30, 34, 39
Ruszek József 52, 53

S

Sárközy Albert 101, 103
Sedlnitzky József gróf 23, 65
Séllyey Elek 30, 35, 95
Sieyes Emanuel Joseph 97, 101
Simon Florent 40, 43
Sina György Simon 101, 102
Skublics Alajos (Loizi) 41, 43, 47,
49
Sombori Imre 62, 66
Somssich Pongrác 13, 14, 15, 18, 19,
24, 28, 30, 33, 72
Stoffer József 87, 92

Sz

Szapáry Ferenc gróf 64
Szapáry Ferencné, Almásy Rozália
57, 64
Széchenyi István 21
Széll Kálmánné, Vörösmarty Ilona
10
Szemere György 61, 65
Szentkirályi László 81, 83
Szepessy Ignác 27, 32, 45, 84, 91
Szerencsy István 62, 66, 81, 83
Szirmay Ádám 28, 29, 33
Szirmay Antal 27, 32
Szluha Imre 47
Sztójka Imre 107, 112
Szutsits Károly 22
Szűcs Lajos 47, 49

T

Tagen János 27, 33, 111
Tarnóczy Kázmér 59, 65, 80, 81, 83,
84, 85, 86, 91, 100
Teleky Sámuel gróf 87, 92
Tihanyi Tamás 81, 83
Tisza Lajos 16, 17, 30, 34, 59, 106
Tomasich János 52, 53
Trócsányi Zsolt 102
Tuboly Mihály, Tubolyszegi 41, 43
Turánszky Kálmán 60, 61, 65

V

Vághy Ferenc 110, 111, 113
Vay Ábrahám 106, 107, 112
Vay János 87
Vay Miklós 80, 83, 87, 92
Vida Terézia 30
Vitéz János 87, 91
Vízlendvay 19

W

Werbőczy István 45, 46
Wesselényi Miklós 91, 102

Z

Zmeskál Móric 55, 64

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
DEÁK FERENC LEVELEI OSZTERHUEBER JÓZSEFHEZ	11
1. Pozsony, 1833. május 7-11.	13
2. Pozsony, 1833. május 31. - június 3-6.	24
3. Pozsony, 1833. július 4.	36
4. Pozsony, 1833. július 21.	44
5. Pozsony, 1833. július 31.	50
6. Pozsony, 1833. augusztus 26.	54
7. Pozsony, 1833. szeptember 16.	67
8. Pozsony, 1833. december 4-6.	69
9. Pozsony, 1833. december 26.	75
10. Pozsony, 1834. január 31. - február 6.	84
11. Pozsony, 1834. március 5.	94
12. Pozsony, 1834. március 25.	96
13. Pozsony, 1834. április 22.	104
NÉVMUTATÓ	115